YÖN

HAFTALIK GAZETE

Yıl: 4 - Sayı: 140 3 ARALIK 1965 125 Kuruş

OKUYUCU'DAN YÖN'E

Amerikan üsleri ve üs kumandanı

14 Kasım 1964 tarihli Cumhuriyet gazetesinde «Adana İncirlik üssünde bulunan Hava Atış Bombardıman destek grub kumandanının, ayni zamanda İncirlik üssünün kumandanı olduğunu» açıklayan grub kumandanı yanlış beyanda bulunuyor.

ÜS KUMANDANI:

"Genel olarak üssün, harekât, eğitim, lojistik ve idari faaliyetlerinden sorumludur. Üssü sevk ve idareye yetkilidir. Bahsı geçen üs kumandanı:

1. Amerikan hava harekât birliklerinin ve teknik cihazların faaliyetlerinden haberdar mıdır?

2. Amerikan hava birliklerinin uçuş programlarını kontrol etmekte midir? Güneş batarken meydandan havalanan U-2 tayyaresinin sabaha karşı meydana döndüğünde nerede uçtuğunun ve ne gibi vazifeler yaptığının farkında mıdır. Uçuş mürettebatı tarafından kendisine bilgi verilmekte midir?

3. Üs kumandanı bütün personelin eğitimi ile ilgili midir? Hazırlanmış bir eğitim programı var mıdır?

4. Üs kumandanı üssün her türlü ikmal maddeleri ihtiyacını temin etmekte midir. İktidar ve imkânları bir raporla üst makamlara bildirmekte midir?

5. Amerikan üsleri Türk Hava Kuvvetleri veya NATO'nun teftiş ve kontrolüne tâbi midir?

İşte bunları icra edebilen ve bu faaliyetler için karar verebilen kumandan, üs kumandanıdır. İncirlikteki Türk grub kumandanının ise böyle bir yetki, sorumluluk ve görevi yoktur. Grub kumandanı üssün dış çevre emniyeti ve eğitim atışları ile ilgilidir. Destek hizmeti görür. Meydandaki uçuş kolaylıklarının bir kısmından istifade eder. İzmir'deki Çiğli Amerikan üssü de ayni durumdadır. Karamürsel hava üssü tamamen bir Amerikan üssüdür.

Bahsi geçen Amerikan üslerinde kumandan:

Bel kemerinde bir telsiz cihazı olan, Washington ve Pentagon'la irtibat kuran, harekât eğitim ve lojistik faaliyetlerden sorumlu kimsedir.

Nâhit Yıldızlı

Bir öğretmenden Eğitim Bakanına

1962—1963 öğretim yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümünü bitirerek ayni yılın Haziran döneminde Erzurum—Yavuz Selim İlköğretmen Okulu Meslek Dersleri Öğretmenliğine atandım. Halen şu güne kadar yoksul milletimin bana gerek okutmak, gerekse doyurmak üzere verdiği paraları hak etmek için, bu ulusal ödeve devam ediyorum.

Görev aldığım ilk dakikadan itibaren kendimi yoksulluk, cehalet ve taassupla mücadele edileceği inancı içinde buldum. Kemalist, ilerici ve halkçı eğitim iş pedagojisi ulusumun uygarlaşması için vazgeçilmez yolum oldu. En genç en dinamik en enerjik iki yılımda köy çocuklarıyle el ele vererek geriliğimizin, ...ulluğumuzun asırlardır değişmeyen kaderimizin değişme koşullarını birer eğitim sorunu olarak aradım.

İşte ne oldu ise bundan sonra olmaya başladı. Tarihin akışı içerisinde bugüne kadar her türlü halkçı akımın karşısında olmuş çıkarcı çevreler bu kez de lekeli görevlerini yerine getireceklerdi. Ve getirdiler de. Ne dediler Çiltaş'a: Ulusun bağımsızlığına, köklü sosyal ve ekonomik dönüşümlerde gördüğü için ihtilâlci dediler.

● Gerçek demokrasi halk yığınlarına dayanan, onun yararlarını hassas bir kıskançlıkla öngören yani Anayasada ifadesini bulan sosyal tabanlı demokrasidir. dediği için tehlikeli fikirler taşıyor, dediler.

● Özgürlük sâdece bir zümrenin tek bir çevrenin yani sadece kapitalistlerin özgürlüğü olamaz; özgürlük ancak demokratik düzen içerisinde, her türlü fikrin açıklıkla tartışılıp, doğru ya da yanlış fikrin ortaya çıktığı, fazilet düzeni içerisinde var olabilir dediği için, utanmadan komünist dediler.

● Demokratik, lâik, sosyal hukuk devletinin hükümran olduğu dönemde Bakanlıktan büyük bir Müfettiş isteyip, Tanrıya ve dine inanıp inanmadığımı sordular.

● Köylünün perişan ve sömürülmüş olduğunu niçin söylediğimi

● Köylü vatandaştan halkım diye niçin bahsettiğimi.

● Basın Kanunu ve anayasa karşısında çıkan yayınları neden okuduğumu.

● Toplum ve dünya olaylarına dinsel açıdan değil, bilimsel açıdan aklın süzgecinden bakılması gerektiğini niçin söylediğimi. Böylesine vatan hainliklerini ve de komünistlikleri niçin işlediğimi sordurttular. Tam yedi ay önce. Ak alnım, dürüstlüğüm, ifadesini halkçılıkta bulan, gerçek milliyetçiliğimi de Erzurum Adliyesinde Türk Savcısının önüne çıktım. Dört gün içerisinde aklık belgemi bana bildirdiler. Nurculuk, Atatürk düşmanlığı, halk istismarcılığı ile kendini tanıtmış Hürsöz Gazetesi yapılan tahkikatı gölgelemek yeni isnatlarda bulunucu yayınına devam edince ikinci defa sınıfımdan, yavrularımın başından alınarak Türk Savcısının önüne çıkarıldım. Bu kez de aklandım.

Bakanlık Müfettişi gelince; kendisine bağımsız Türk Adliyesinin kararının ne olduğunu bildirdim. Tehlikeli diye vasıflandırdıkları konuşmalarımın metinlerini Erzurum radyoevinden alarak tahkikat evrakına eklemek üzere aynı Müfettişe verdim. Ayrıca sayıs hayli kalabalık olan arkadaş grupunun bu konuda ifadesine başvuruldu. Aradan yedi ay geçti. Hiç birşey çıkmadı. Adlî makamlar zaten Bakanlık Müfettişi gelmeden açık kararını vermişti.

Bir de baktık ki, 14 Ekim 1965 günü elimize Yavuz Selim İlköğretmen Okulu Meslek Dersleri Öğretmenliğinden Zonguldak — Ereğli Lisesi Türkçe Öğretmenliğine atandığımızı bildiren bir kararname sıkıştırıldı. Anlıyamadım. Suçlu muydum?. Yoksa ara yerde hürriyetlere düşman bir akım ve şikayet mi yonamıştı? Anlıyamadım. Başarısız mıydım?. Asıl branşım elimden alınıyor, yani Ortaokul Türkçe Öğretmenliğine veriliyordum. Başarısız olamazdım çünkü çalışmalarım ortada, mezun ettiğim öğrencilerim hayatta. Bu karar duyulurken, öğretmen ve öğrencisiyle ve protestosunu ifade eden bir okul topluluğu şu anda mevcud ve ortadadır.

Sayın Bakan; şimdiden geleceğimizi iyi tâyin edebilmemiz için cüretimi bağışlayın. Size bazı sorular soracak aldığım cevaplar göre kendime bir yön tâyin edeceğim:

1 Öğretmen olarak Kemalizmi *tâvizsiz, yani lâikliği de dahil* olmak üzere tümü ile savunabilecek miyiz? Cevap yet ise sizden önce ele alınıp, mevsimsiz çıkan tâyinim haksız bir tasarruftur. Kapalı ya da açık bir Kemalizim antipatisidir.

2 Komünizim hariç olduğu halde Anayasada hükmünü bulduğu şekilde her türlü sosyal fikir ve cereyanlar takip edilip, tartışılabilecek midir? Yoksa sadece kapitalizm ya da onun ürünleri örneğin kapitalist eğitim, kapitalist edebiyat, kapitalist iktisat, kapitalist inanç, kapitalist düzen mi tartışmasız benimsenecektir? Cevap hayır ise mevsimsiz tâyinim antidemokratiktir giderilmesi şerefi size aittir.

3 Şu şu şu yayınları okuyan sürülmez, vatanperverdir, büyük milliyetçidir, şunları şunları okuyanlar sürülür vatan hainidir komünisttir diye Bakanlığın bir ayırımı var mıdır? Varsa lütfen inceleyin, kaç tanesi benimle ilgili tesbit edilmiştir?. Yoksa bu haksız tasarrufun izalesi için Türk demokrasisinin güven verici olup en ufak gölgeyi almaması için kararın haklı yönde değişikliği şerefi yine size ait olacaktır.

4 *Bu memlekette kimin hangi* inançta olduğu, şahsen tahkik edilebilinir mi, edinilemez mi?. *Hayırsa Bakanlıktan gelen* Müfettiş dini inançlarımla ilgili soru tevcih etmiştir. Tabii gerekli cevap verilmiştir. Bunun da tashihi şerefi size aittir.

5 Millî Eğitim de yönetmelik, kanun, genelge v.s. kuralları arasında öğretmenler sinemanın sol tarafında oturamaz diye bir kayıt var mıdır? Cevap hayırsa Bakanlıktan gelen Müfettiş böylesine bir soruyu sormuştur. Bunun da tashihi şerefi size aittir.

6 Taassup gruplarının çıkarcıların, mahalli politikacıların, sözü ve polemiği ile memur süründürme devri kapanmış mıdır?. Cevap evet ise benimle ilk polemiğe girip parti kademelerinde sürdüren, partisinin ismini veremiyeceğim bir partili *Belediye Başkan Vekilidir. Meslek onuru*nun iadesi yönünden bunun da tashihi şerefi size aittir.

Yukarıda belirtilen haklı durumumdan ötürü uğradığım haksızlığın giderilmesini, inanıp *güveneceğimiz bir Bakandan bekle*mek tabii bir hakkımdır. Aksi çıktığı takdirde ulusumuzun ve büyük halk *kitlelerinin yararla*rını tâvizsiz, korkusuz, baskısızca savunabilmek için böylesine partizanlık kokan sindirme tedirgin etme eylemini taşıyan tâyine evet diyemiyeceğimi belirtirim.

Sürgünlerle, ya da mesleğimiz elimizden alınacağı tehditleriyle, millî yararları savundurtmıyacaklarını umanlar varsa aldanıyorlar. Biz köylü evlâdıyız. Cefâya alışığız. Hamallık yapar kuru ekmek yer, gene de haksız tasarruflara evet demeyiz.

Kemalizmi savunmak sadece para ile olmaz. Parasız da yapılabilir. Biz bunu ispatlıyacağız. Bu şartlar altında Yavuz Selim İlköğretmen Okulu Meslek Dersleri Öğretmenliğinden ayrıca yeni tâyin edildiğim Ereğli Lisesi Türkçe Öğretmenliğinden istifa ediyorum.

Saygılarımla arzederim.

Sait ÇİLTAŞ

BASINDAN

KİM

İğdiş edilen çocuklar!..

Hava Kuvvetleri Komutanlığınca, komutanlık personeline yapılan bir tâmimde, Kur'an kurslarına devam eden genç çocukların erkeklik husyelerinin taşla ezilerek öldürüldüğü ileri sürülmektedir. Komutanlık Kurmay Başkanı Reşat Marter'in imzasını taşıyan ve *birlik komutanlarının*, köyünden, kentinden, baba ocağından vatani görevini yapmak için asker ocağına gelen binlerce gencin taze dimağlarını aydınlatmak için yayınlanan bildiri, 25 Ekim 1965 gününün tarihini taşımaktadır. Bildiri'de, Dazkırı Kaymakamı'na atfen duyurulmasında fayda görülen korkunç gerçekler şöyle anlatılıyor:

«Kazaya yeni tayin olmuştum, kasabada dolaşırken sokaklarda hasta kılıklı, yüzünün rengi sarıya, yeşile çalan uzun boylu halsiz gençler gördüm. Kendi kendime bunun bir nevi mahalle mahsus bir hastalık olabileceğini düşündüm. Merakımı yenemiyerek hükûmet tabibini çağırdım ve sebebini sordum. Tabib, bana bunun yalnız Kur'an kursuna giden talebeler arasında görüldüğünü söyledi. Kendisine bunun Kur'an kursları ile alâkasını söyleyince bunu *şöylece isbat etti.*

Aynı gün, bu tip çocuklardan birisini odamıza çağırdık, doktor bu çocuğa pantalonunu ve kilotunu çıkarmasını söyledi. Çocuk bu isteğe mukavemet gösterdi, *sonra diğer kişilerin yardımı* ile çocuğun ağzını sıkıca kapatıp zorla pantalonunu ve kilotunu çıkardık. Gördüğümüz manzara şu idi:

Çocuk kendi husyelerini ibrişimle boğarak erkeklik hücrelerini öldürmüştü. Çocuk bu hareketi devam ettiği Kur'an kursunda hocasının zürriyet Türkiye'nin doğusunda mubah, batısında günahtır, erkekliğinizi öldürmezseniz ve dediklerimizi yapmazsanız âhirette seccadenizi cehenneme serersiniz.»

Hava Kuvvetleri Komutanlığının bildirisinde, Dazkırı hükûmet tabibinin aynı kursa devam eden çocuklar arasında 10-11 tanesinin *husyelerini iki taş arasında ezerek erkekliklerini* körlettiğini görmüş olduğu da anlatılmaktadır.

Korgeneral Marter'in de belirttiği gibi, vahim olayın gerçek amacı, *millî bekamızın mahvı için, memleketi içten yıkmaktır* ve Nurculuk okulunun bilinen ilkelerinden birisidir.

Ama, bu tip düşmanlarla mücadele sadece Havacılarımıza, ya da Silâhlı Kuvvetlerimize mi düşecektir?

YÖN'ün Notu:

Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Korgeneral Reşat Mater'in genelgesinin açıklanması üzerine, Babıâli'de Sabah gazetesi, Dazkırı'ya İstihbarat Şefi Hasan Korkmazcan'ı göndermiştir. *Bu gazete, erkekliği yok etme iddiasının* Kaymakam Coşkun İrvalı tarafından ortaya atıldığını, fakat Hükûmet Tabibinin ve Başmakçı Kur'an Kursu Öğretmeni Hacı Hüseyin *Özsarı'nın* bu iddiayı *yalanladığını ileri sürmekte*dir. Bu konuda gerçek ortaya çıkarılmalıdır.

YÖN

HAFTALIK FİKİR VE SAN'AT GAZETESİ

Kurucuları: Cemal Reşit Eyüboğlu — Mümtaz Soysal — Doğan Avcıoğlu. İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Doğan Avcıoğlu. Basıldığı yer: Güneş Matbaacılık T. A. Ş.

ADRES : Yazı İşleri: Sümer sokak No: 16/8 Yenişehir — ANKARA Telefon: 17 89 89 — İstanbul Bürosu (Satış İlân ve Abone İşleri): Mollafenari Sok No 32 Cağaloğlu — İstanbul Tel: 22 95 70 — Posta Kutusu 512 İstanbul.

ABONE : Bir yıllık (52 sayı) 60 T.L. Altı aylık (26 sayı) 30.— T.L. Üç aylık (13 sayı) 15.— T.L.'dır. Yurt dışı abonmanlarda bu bedellere ayrıca posta pulu ücreti kadar ilâve yapılır. Geçmiş sayıların fiyatı 2.50 T.L.'dır.

İLÂN : Beher sütunda santimi 25.— T.L. dır. Çıkacak ilân ve reklâmlarla kitap ilânları için özel indirimler yapılır. İlân ve reklâmların yayınlanmasından ötürü hiçbir sorumluluk yüklenilmez.

YÖN — HAFTALIK GAZETE

BAKIŞ

Sağın solu, önü, ardı ve olacağı

Geçen yedi gün içinde Türkiye hareketli günler yaşadı. Başbakan Süleyman Demirel'in ve İmâr ve İskân Bakanının sözlerinden cesaret alan halk, İzmir ve İstanbul çevresindeki arsaları kazma kürek parsellemeye koşuyordu. Ayasofya'nın cami yapılması yolunda basında açılmış kampanya genişliyordu. Anadolu'da kızamık salgını başlamıştı. Devlet Bakanı Sezgin, Ayasofya'nın cami yapılması için gereken teşebbüse geçeceğini ve dünya boks şampiyonu zenci Clay'in başarısında müslümanlığın büyük rolü olduğunu söylüyordu. Ankara Üniversitelerinden 40 öğretim üyesi Türkiye dış politikasında hürriyetleri için savaşan milletler yanında bulunmamız gerektiğini açıklıyan bir bildiri yayınlıyorlar ve Amerikanın Vietnam'daki tutumunu yeriyorlardı. Silvan'da beş bin kişi «Âsâyiş isteriz» gerekçesiyle ayaklanıyor ve hükûmet konağını sarıyordu. Soygunlardan ve eşkiyadan bıkmış olan halk, Vali gelmedikçe dağılmadı ve Kaymakamı Savcıyı hükûmet konağına sokmadı.

Bu dolu haftanın anlamını daha da belirtecek birkaç haber daha vardı. Afişten indirilen «Eşeğin Gölgesi» piyesi dâvası sürüyordu. Ankara Gazeteciler Sendikasının organı olan «Gündem» gazetesinde yayınlanan Babeuf yazıları için Atillâ Bartınlıoğlu 7 yıl hapse mahkûm oluyordu. Elinizde tuttuğunuz derginin sorumlusu Doğan Avcıoğlu ise bu derginin yayını yüzünden 3-10 yıla mahkûm edilme talebi ile Ağır cezada ilk duruşmaya giriyordu.

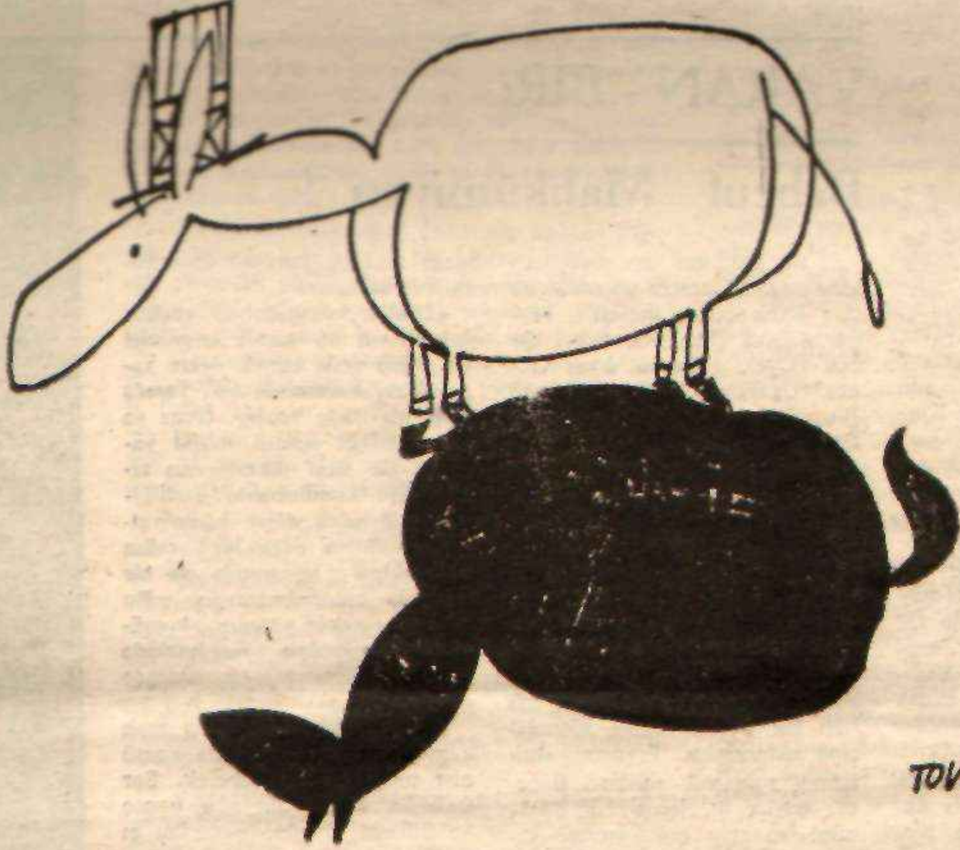
Aynı gün Hürriyet gazetesinin en mutena köşesinde üç sütun üzerine bir kocaman fotoğrafta İçişleri Bakanı ile Bıyık Kralının nasıl tanıştığı görülüyordu. Haber aynen şöyle idi:

«Türkiye'nin bıyık kralı olduğunu iddia eden Gürün'lü Mahmut Dindar, İçişleri Bakanı Faruk Sükan ile görüşmüştür. Sükan, Mahmut Dindar'a «Maşallah bu bıyıkları nerede büyüttünüz? Türkiyenin en uzun bıyıklı erkeği sizsiniz galiba?» diye sormuştur. Mahmut Dindar, İçişleri Bakanına «Beyefendi, bıyık krallığı benim hakkımdır» demiştir.»

Ve tirajının yarım milyon olduğunu her gün ilân eden Hürriyet Gazetesinin aynı sayfasında genç gazeteci Atillâ Bartınlıoğlu'nun 7 yıla mahkûm olduğunu bildiren tek sütunluk bir haber bile yoktu.

Ve aynı gazetenin o günkü manşeti şu idi:

«Türkiye, Hürriyetçi ülkeler yanındadır.»

«EŞEĞIN GÖLGESI»

OYUN: IKI PERDE!

Gerçekte Türkiye'de oynanan oyun daha önce de perdelerini açıp kapamış bir oyundur. Sahane gala gecesi önceden sahneye konmuş ve şüphesiz ki çok daha elverişli şartlar altında oynanmıştır. 14 Mayıs 1950'de Menderes iktidarı Türk toplumuna hürriyetler vaadederek koltuğa oturmuştur. Toplum ile iktidar arasındaki balayını uzun sürdürecek her türlü şart 1950 Türkiyesinde vardı. 1950 Türkiyesinin sırtında bugünkü kamburlar yoktu. Ne bugünkü dış ticaret açığı, ne 2014 yılına kadar sürecek dış borçlar, ne nüfusun bugünkü yoğunluğu, ne bugünkü gecekondu dâvası, ne döviz kıtlığı, ne dış politikada *Kıbrıs dâvası, ne Amerikan* üsleri meselesi, ne sıra sıra yabancı şirketler, ne Yardım Konsorsiyumu..

Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesi aydınları sarmamıştı bile... Petrol savaşı daha başlamamıştı. Sosyalist muhalefet memleketin temel meselelerini aydınlığa çıkarmamıştı. Fikir özgürlüğünün temel anlamlarında *belirli* görüşlere varılmamıştı. Ordu, Üniversite, Gençlik gibi kurumlar millet hayatının yönetiminde politikacıları bugünkü kadar yakından, şüphe ve dikkatle izlemiyorlardı. Planlama Teşkilâtı şöyle dursun, plân kavramı reddedilmişti. Toplu sözleşme denen şeyin adı duyulmamıştı. Grev yasaktı. *«Sosyal devlet» dendiğinde pek az kişi söylenenin mânasını* kavrayabilirdi. Sendikalar ve sendikacılık denen şey ortalıkta görünmüyordu. Memleketin ekilmemiş toprakları kendilerini sürecek traktörlere hazır idiler. Kesilecek ve yakılacak ormanlar bugünlerden çok daha cömertlikle icraata açıktı.

Bu kadar elverişli şartlar içinde Amerikan kapitalizminin tam desteğine kavuşarak, halkı ve aydınları da arkasına alarak, borçsuz harçsız bir Türkiye'de kayıtsız şartsız kalkınmaya başlıyan Menderes iktidarının pembe yılları ancak dört sene sürebilmiştir. Bu dört yıldan sonra gittikçe artan bir biçimde baskı olayları ağırlaşmıştır. 1956 dan sonra başdöndürücü bir hızla 1960 a doğru kayılmıştır. *Gittikçe* bozulan iktisadî durumun bu gidişte temel sebep olduğuna şüphe voktur. Eğer Menderes gerçekten iktisadî durumu düzeltebilse ve gerçek bir kalkınmanın temellerini atabilse idi, faşist yönetime doğru gidişinde karşısına dikilecek olan kuvvetler 1960'daki kadar yoğun olmıyabilirdi.

Menderesin *kapitalist* yoldan kalkınma çabaları başarısızlığa mahkûmdu. Ve bu mahkûmiyet Menderes iktidarını baskı tedbirleri almaya götürecekti. Nitekim 1946-1950 döneminin hürriyet şampiyonu Menderes ve çevresi, kısa zamanda kısır bir çemberin içine düştüler. Gazetecilerin hapsedilmesi, *yayın organları üstüne çeşitli yol*dan yapılan baskılar, birbirini kovalıyan ceza takipleri, sonunda Tahkikat Komisyonları, gazete sayfalarının matbaada kazınması, ve Sıkı Yönetim...

DEMIREL'IN KADERI

Süleyman Demirel 1965 Türkiyesinin 1950'ye göre çok elverişsiz şartları içinde kapitalist kalkınma yolunun liderliğine atanmış ve kısa süre içinde iktidar mevkiine geçmiştir. Hükûmet güven oyu alalı daha bir ay dolmadığı halde gelişen olaylar hiç de iç açacak gibi değildir. Menderes devrinde dört yıl süren balayının, Demirel iktidarında dört ay sürmesi dahi şüphelidir.

Adalet Partisi iktidarı hesapsız vaadlerin ağırlığı altındadır. İç ve dış imkânlar sınırlıdır. Memleket içinde hürriyetlerine ve haklarına sahip güçlü bir muhalefet vardır. Bu muhalefet ne istediğini 1950'den bu yana çok daha bilinçle kavramıştır. Adalet Partisi ve ordu ilişkileri üstünde bulutlar kaynaşmaktadır. Buna rağmen daha iktidarının birinci ayında Adalet Partisi grupunda basına karşı tedbir istenmektedir. Ve bu tedbirleri isteyen çevrenin sözcüsü şunları söyliyebilmektedir:

«Büyük milletimizin güven reyi ile işbaşına gelen iktidarımıza karşı sol kanatta bulunan basının yaptığı yayın, vatandaşların sabrını taşıracak ve vahim olaylara sebebiyet verecek şekilde gelişmektedir. (...) Millet hizmeti için seçilen ve *yemin eden* milletvekillerinin haysiyetlerinin korunması, devletin itibarının zedelenmemesi için *hükûmetten harekete geçmesini rica e*derim.»

Görülüyor ki daha ilk ayda Demirel hükûmetini Menderes iktidarının gittiği yola iten güçler kımıldamışlardır.

Bir yandan Türkiye'de bıyık şampiyonlarıyla meşgul olan, ve dünyada boks şampiyonu Clay'in başarısındaki sebepleri araştıran, Ayasofya minarelerine müezzin çıkarmak için uğraşan, İstanbul'a asma köprü kurmak yolunda gayret sarfeden Demirel'in Bakanları, **«devletin itibarını ve milletvekillerinin haysiyetlerini koşumak»** için olağanüstü baskı tedbirleri almak zorunda kalacaklar mıdır?

Buna «Hayır» demek zordur.

*Buna rağmen şimdiden kesin ko*nuşmak lüzumu da yoktur. Şimdiden kesin olarak görünen köy şudur ki Demirel iktidarının alacağı her baskı tedbiri ve Anayasa dışına kayan her hareketi sonu daha önceden belli bir yolda hızlanmak demektir.

Menderesin yolunda kalkınmak isteyenlerin, Menderesin izinde hemen *baskı tedbirleri istemeleri hayra* alâmet değildir. Adalet Partisinin iktisadî dâvalardaki talihsizliği ve çıkmazları Türkiyede kapitalist kalkınma metodunun imkânsızlığından doğmaktadır. Ama bu imkânsızlığın perişanlığında soğukkanlılığı kaybedip baskı tedbirlerine gitmek isteyenler iktidardaki kaderlerini kendi elleriyle kısaltmış ola*caklardır.*

İlhan Selçuk

GENEL KURMAY BAŞKANININ ZEHİR ZEMBEREK YAZISI:

Sunay, Hükûmetten tedbir alınmasını istiyor

Eski Millî Savunma Bakanı İlhami Sancar'a yakınlığı ile tanınan KİM dergisi, geçen haftaki sayısında Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ın ilgili dairelere gönderdiği *zehir zemberek bir yazıdan* söz ediyordu. Genel Kurmay, NATO kuvvetleri statüsüne dair sözleşmenin tatbikatıyla ilgili 6427 sayılı kanunun 4. maddesini *uygulamıyarak*, Amerika'lıların giriştiği geniş çaptaki kaçakçılığı önlemek üzere 1964 yılından beri Hükûmeti zorlamaktaydı. Bu konuda *bazı toplantılar da yapılmıştı*. Fakat bir sonuca varılamamış ve İnönü Hükûmetinin çekilmesinden sonra mesele uyutulmuştu. Sunay, Başbakana bu durumu *hatırlatıyor ve «Millî şeref ve haysiyetimiz ile hükümranlık hakkımıza açık bir tecavüz mahiyeti arzeden»* kaçakçılığın önlenmesini istiyordu.

Gerçekten kaçakçılığa son vermek amacıyla, Genel Kurmay'ın öncülüğüyle 1964 Temmuzundan itibaren çalışmalara girişilmişti. Maliye Bakanlığının koordinatörlüğü ile yürütülen çalışmalara, Dışişleri, Adalet, Gümrük, İçişleri, Ticaret bakanlıkları ve Devlet Plânlama Teşkilâtı *temsilcileri ile* Genel Kurmay Başkanlığı temsilcileri katılmaktaydı. Yapılan toplantılar sonunda, kaçak eşyanın mevzuattaki boşluklar *ve 6427 sayılı kanunun 4. maddesinin* uygulanmaması yüzünden piyasaya intikal ettiği anlaşılmıştı. Bakanlıklararası Komisyon, kaçakçılığı önleyecek *tedbirler* alacak, gerekli mevzuat değişikliklerini hazırlayacak, Dışişleri Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı temsilcileri ise. 6427 sayılı kanunu uygulatma *tedbirlerini* araştıracaklardı. Genel Kurmay, 6427/4'ün uygulanmayışının yarattığı aksaklıkları vesikalarla tesbit etmişti.

20 Ağustos 1964 tarihli toplantıda, Dışişleri Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı temsilcilerinin Amerikalılarla, 4. *maddeyi uygulatmak için* müzakerelere girişmesi kararlaştırılmıştı.

A.B.D. temsilcileriyle yapılan ihzarî nitelikteki ilk toplantıdan sonra, 12 Eylül 1964 günü asıl toplantı yapıldı. Toplantıya NATO Dairesi Genel Müdürü Pertev Subaşı başkanlık etti. Subaşı, kaçakçılığı önlemek amacıyla istihkak sahibi Amerikalılara, haftada 10 paket sigara ve ayda 5 şişe alkol derecesi yüksek içki verilmesini *teklif etti*. Kontrolü sağlamak için malların doğrudan doğruya Amerikalıların depolarına gitmesine son verilecek, mallar Denizcilik Bankası ambarlarına alındıktan sonra, Amerikalılara belli miktarlarda devredilecekti.

Müteakip toplantıda da PX mağazalarının ortak kontrolü, Adana'daki üs mağazalarıyla, İzmir'de malların depoya giriş - çıkışının kontrolü ve Fatin Rüştü Zorlu'nun şifahî iziniyle *kurulan Askerî* Posta Teşkilâtının (APO) durumu gibi meseleler ele alınacaktı. Toplantı gününü. Dışişleri Bakanlığı NATO Dairesi tesbit edecekti. Ne var ki bu arada, Amerikalıları sigara ve viski tayınına bağlamaya cür'et eden vatansever Pertev Subaşı, başka bir daireye aktarıldı. Ancak Genel Kurmay Başkanlığının meseleyi ısrarla ele alması üzerine, iki *buçuk ay sonra 4 Ocak 1965'*de Amerikalılarla yeniden toplantı yapılabildi. Toplantı, Amerikalı temsilcilerin nasıl kötü niyetle hareket ettiklerini *göstermesi* bakımından ilgi çekici oldu. Amerikalılar, kendi verdikleri beyannamelere dayanarak *hazırlanan viski, sigara*, bira v.s. ithal miktarlarını dahi inkâra kalkışıyorlar, köşeye sıkıştırılınca da «Evet ithal ettik ama, sonra bunların çoğunu Pa*kistan'a gönderdik» gibi* çocukça lâflar ediyorlardı. Ünlü Askerî Posta Teşkilâtının da bir anlaşmayla kurulduğunu ileri sürüyorlar, ama anlaşma metnini *getiremiyorlardı*.

T[illegible] kadar haklıydı ki, Amerikalılar ne kadar kaçamak *nokta araştırsalar* kurtulamıyacaklar ve isteklerimizi kabul zorunda kalacaklardı. Ne var ki Amerikalılarla yeni bir toplantı yapmak mümkün olmadı. *4 Ocak 1965'den sonra* bir daha toplanılamadı. Kaçakçılık eskisi gibi sürdü gitti. Sunay, KİM dergisinin deyimi ile, geçen ay Başbakanlığa gönderdiği *«zehir zemberek»* bir yazı ile, toplantıların yeniden başlatılmasını istedi. Yeni Hükûmet, *Orgeneral Sunay'ın* yazısıyla kıpırdanır gibi olduysa da, imtiyazlarına pek düşkün Amerikalılar meseleyi oyalama yollarını aramaktadırlar. Ama *Türkiye'de ancak YÖN'ün* başarabildiği büyük bir gazetecilik örneği olan Orta sayfa yazımızda okuyacağınız üzere, geniş çaptaki Amerikan kaçakçılığına *daha uzun süre göz yum*maya imkân yoktur.

Atillâ Bartınlıoğlu
7,5 yıl hapis, 2,5 yıl sürgün!

VARAN BİR:

Babeuf Mahkûmiyeti !

Bu haftanın ilk günü, Ankara'da demokratik dönemin en ağır basın cezası verildi. Tevfik Ahıska (Başkan), Sabri Özbek *(Üye), Hüseyin Avni Güneş* (Üye)'den kurulu Ankara Birinci Ağır Ceza Mahkemesi, Basın-İş Sendikasının çıkardığı Gündem gazetesinin eski ya*zı işleri müdürü Atillâ* Bartınlıoğlu'nu 7,5 yıl ağır hapse ve 2,5 yıl sürgüne mahkum etti.

Bartınlıoğlu'nun suçu, Başbakanlık Devlet Basımevi gre*vi sırasında, Prof.* Sabahattin Eyüpoğlu ve Vedat Günyol'un çevirdikleri Babeuf'un kitabından «Oyalayıcılara karşı» başlıklı bir pasajı gazete sütunlarına aktarmaktı. Fransız ihtilâlinin romantik siması Babeuf, başka ülkelerde bir düşünür olmaktan çok, mertçe yaşayışıyla sempati toplarken. Türkiye'de en tehlikeli bir komünist ihtilâlcisi haline getirilmişti.. Zavallı Babeuf, Robespierre'in devrilmesinden sonra hareketin gerçek lideri olan Buonarotti'nin başkanlığında kurulan Pantheon Kulübünün bir üyesiydi. Kulübün gizli Merkez Komitesi, Direktuar İdaresini devirmek ve 1795 Anayasasını kaldırarak demokratik 1793 Anayasasını geri getirmek *istiyordu*. Ama Kulüp üyesi Yüzbaşı Grisel, arkadaşlarını ihbar etti. Direktuar, genç general Napoleon'u Kulübü kapatmak ve liderlerini tevkif etmekle görevlendirdi. Mahkeme, 26 Mayıs 1797'de Babeuf'ü ölüme mahkûm etti. Hükmün açıklanmasından sonra Babeuf, koynunda sakladığı bir hançer ile intihara kalkıştıysa da başarıya ulaşamadı. Kanlar içinde *salondan çıkarıldı ve ertesi gün* giyotinle kafası uçuruldu. Babeuf'ün görüşleri daha sonra yayınlandı. Bunlar, eşitlik ve ihtilâl üzerine, tarihin çok eski dö*nemlerinden beri görülen* romantik düşüncelerdir. Ne var ki 175 yıl önceki bu romantik düşünceler -ki Batıda okul kitaplarında yer alır-, Türkiye'de *141* ve *142* kapsamına girmektedir. Bartınlıoğlu'nun sınıf arkadaşı bilirkişi Doç. Uğur Alacakaptan, Marks ve Lenin'den 3-4 nesil önce yaşayan Babeuf'ten aktarılan pasajda komünist propagandası görmüştür. Bir Anayasa Hukuku Profesörü, bir Ceza Hukuku Profesörü ve bir gazeteciden kurulu ikinci bilirkişi kurulu, dâva konusu yazının T.C.K. madde 312'*ve göre suç olduğunu* kabul eylemekle beraber, 141 — 142 suçunu reddetmişlerdir. İkinci bilirkişi kurulu şu sonuca varmaktadır:

«Dikkat buyurulacağı veçhile yoksulların bu savaşı komünist *bir rejim tesis etmek* üzere yapacakları hususunda bu yazıda sarih bir ifade yoktur. Gene yazıda emekçi sınıfın ihtilâl yaparak bir sınıf diktatoryası te*sis edip, komünizmin* özelliğini teşkil eden diğer hususiyetleri de ihtiva eden bir rejim kuracakları hususunda da bir beyanda bulunulmamıştır. Bu itibarla mezkûr yazının komünist propagandası mahiyetinde telâkki edilebileceği kanaatinde **değiliz.»**

Ama Birinci Ağır Ceza mahkemesi, Babeuf yazısında komünist propagandası görerek, Bartınlıoğlu'nu ,75 yıl ağır hapse ve 2,5 yıl sürgüne mahkûm etti.

Duruşmada Orhan Apaydın, güzel ve etraflı bir savunma yaptı. Bu savunmadan dâva konusu yazıyı tahlil eden kısmı alıyoruz:

Dâva mevzuu yazıda, yoksul halkın durumundan bahsederken bunu düzeltmesi gereken hükûmete karşı zor kullanmaktan ziyade şikâyet hakkının kullanılmasından bahsedildiğini bilemeyiz sayın savcı neden dikkate almaz? Yazıyı bir kül halinde almak lâzımdır. Şurasından burasından cümleler çıkartarak arzu edilen sonuca ulaşmak usulü hukukun muteber kabul *ettiği* bir *yol değildir*. Yazıda aynen şöyle deniyor:

«Diyorum ki bu durum artık sürüp gidemez eğer hükûmet bu yürekler acısı durumu *değiştirmenin yollarını aramaz*sa, ondan şikâyete hakkımız vardır. Hükûmetin elinden bir şey gelmiyorsa, bu yolları araştırmak ve onları göstermek hak*kımızdır, diyorum.*

Babeuf'un iki asır önce yazdığı yazıdaki bu fikir bugünkü klâsik demokrasinin vatandaşlara tanıdığı en tabiî hak değil midir?

Orhan Apaydın

Sayın iddia makamının yazıda bilhassa üzerinde durduğu pasajı *tahlil* edelim.

Yazıda aynen şöyle deniyor: «Sonra kalkıp iç savaştan söz ediyorsunuz: Sanki iç savaş yokmuş gibi... Sanki zenginlerin yoksullara karşı savaşı savaşların en insafsızı değilmiş.

Hele birincilerin *tepeden tırnağa* silâhlı, öbürlerinin ise korunmadan yoksun, oldukları bir zamanda. Sizler iç savaş istemiyorsunuz. Ve bunun için de çıplak *halkın açlıktan, soğuktan ölme*sini istiyorsunuz.» Yazar burada bir iç savaşı teşvik etmiyor. Aksine zenginler tarafından yoksullar aleyhine açılmış bir iç savaştan *şikâyet ediyor*. Ve «Olur mu öyle şey» demek suretiyle bu şikâyetini ifade ediyor.» Ona bütün savaşları verin daha iyi. Gitsin eşit silâhlarla gözünü oyanlara meydan okusun.» Komünist doktrinde proleteryanın kendi gücüyle diğer sınıflara karşı mücadelesi esastır. Yoksa hâkim kuvvetlerden ve sınıflardan mücadele imkânlarının verilmesi istenmez. Babeuf burada ona bütün savaşları verin demekle yene sadece edebî bir cümle kullanıyor. Yazıda yoksullar zenginlere karşı savaş açmalıdırlar ve zenginleri orta*dan kaldırmalıdırlar ve bu yol*la bir diktatörlük tesis etmelidirler gibi bir fikri müdafaası yoktur. Aksine eğer böyle bir [illegible] imkân verilirse büy[illegible]ğunluğun dertleri son *bulur* denmektedir. Böylece Babeuf zor yoluyla bir sınıfın iktidarı ele alması fikrini bu yazısında müdafaa eder bir ifade tarzı kullanmamaktadır. Yazıda politika yapmanın yoksullar için imkânsızlığından bahsedilmektedir. Yazının bu kısmı sadece o zamanın Fransası gözönünde tutularak, durumun ağırlığından bahsetmek maksadıyla yoksulluğun *son derece* artmış olması sebebiyle yazılmıştır. Politika yapmak yerine ihtilâl yapmak fikri ortaya atılmamaktadır. Yazının başında olduğu gi*bi* sonunda da hükûmete karşı şikâyet hakkı kullanılmakta ve «ateş, alev bir yanardağ üstündeyiz. Siz tutmuş sabredin diyorsunuz. Sizin sabrınıza, soğukkanlılığınıza hayranım doğrusu, siz hiç yoksulluk nedir bil*mediğiniz için yoksulluğa* katlanın demek sizin için çok kolay.» denmek suretiyle hükûmet ikaz edilmekte, yoksulluğa bir an evvel çare bulunması isten*mektedir*.

Binnetice dâva konusu yazıda kanunun kastettiği mânada bir prolerarya diktatörlüğü kurmak şeklinde herhangi bir tezin müdafaası mevcut bulunmamaktadır.

Avcıoğlu, Ağırcezada

YÖN'ün 78 ve 92 sayılarında yayınlanan iki Millî Emniyet raporu dolayısiyle Doğan Avcıoğlu, bu haftanın ikinci günü Ankara Üçüncü Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmaya başladı. Avcıoğlu'nun T.C.K. madde 132/2'ye göre cezalandırılması isteniyordu. Savcı Yardımcısı Vahdi Göğüş, iddianamesinde, sanığın Millî Emniyet Hizmetleri Başkan Yardımcısının Namık Gedik'e yazdığı gizli rapor ile «Millî Emniyet Hizmetleri teşkilâtının bir öğretmen hakkında düzenlemesi ve gizli kalması lâzım gelen, devletin dahilî emniyeti ile ilgili raporu istihsal eyliyerek yayınladığı» belirtiliyor ve «Devletin emniyeti ve dahilî siyasî menfaatleri icabından olan ve gizli kalması lâzım gelen vesikaları istihsal ve yayınlamaktan dolayı «Avcıoğlu'nun hareketinin T.C.K. 132/2'ye uygun düştüğü ileri sürülüyordu. Sorgu Hâkimi Nezih Kalaycı da, bu görüşü benimseyerek «gizli kalması gereken malûmatı ifşa» suçundan Avcıoğlu'nun Ağır Ceza Mahkemesine sevkine karar vermişti.

Doğan Avcıoğlu'na uygulanmak istenen 132. maddenin birinci ve ikinci fıkraları ise şöyledir: «Devletin emniyetine veya dahilî, yahut beynelmilel siyasî menfaatlerine taallûk eden evrak veya vesikaları tamamen veya kısmen yok eden, tahrip eden veya üzerlerinde sahtelik yapan veyahut muvakkaten de olsa bunları tahsis olundukları yerden başka bir yerde kullanan, hiyle ile alan veya çalan kimse, sekiz seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

Duruşmanın en ilginç tarafı, Millet Meclisi kürsüsünde Prof. Turhan Feyzioğlu tarafından Mobil şirketinin desteği ile yapıldığı açıklanan bir dergide yayınlanan ve [illegible] Altur'un imzasını taşıyan yazı üzerine savcılığın harekete geçmesiydi. Duruşma dosyasında, Mobilci dergi bir suç delili olarak yatmaktayd.

Duruşmada Doğan Avcıoğlu özetle şunları söyledi:

Devletin emniyetiyle ilgili olduğu için gizli kalması gereken vesikaları yayınlamak suçuyla huzurunuza getirilmiş bulunmaktayım. Yayınladığım iki vesikadan biri Türk hâkiminin beraat ettirdiği bir öğretmenin, kanunların tanıdığı hakları suç sayan bir millî emniyet raporu yüzünden tekrar işine dönememesiyle ilgilidir. Kanunların memurlara tanıdığı hakları suç sayan bir zihniyet, ancak polis devletlerinde görülür. Demokratik rejime ve anayasamıza aykırı bu polis devleti zihniyetini gözler önüne sermekle, demokratik rejimi ve anayasayı, dolayısiyle devletin emniyetini korumaya hizmet ettiğimiz inancındayız. Hem sonra bir öğretmenin mağduriyeti ile ilgili bir meselenin devletin emniyeti ile ne ilgisi olabilir? Devletin emniyeti, kanunların tanıdığı bir hakkı kullanan öğretmenin bu hakkı kullandı diye rapor edilmesiyle mi korunmaktadır? Biz böyle bir anlayışı red ediyoruz.

İkinci vesikaya gelince, bu 1959 yılında İçişleri Bakanı Namık Gedik'e bir millî emniyet yetkilisi tarafından gönderilmiş bir yazıdır. Yazıya ekli raporu ve hattâ raporda söz konusu edilen zararlı faaliyetin ismini bile açıklamış değiliz. Sadece millî emniyet yetkilisinin korkunç plânı üstünde durduk. Zira bu yetkili, «şüphelendiğimiz faaliyetin ismini söylemeyelim, siyasî aksülâmel yapıyor, sanıklara başka bir suç izafe edersek dış propagandaya da argüman sağlar» demektedir. Yani devletin özellikle dış emniyetini korumakla görevli bir yetkili, bazı müttefik devletlerin de hoşuna gideceği inancı ile, mevcut olmayan bir suçun icat edilmesini İçişleri Bakanına teklif etmektedir! Bu, adaleti de yanıltma hedefi güden ve ancak bir aşiret devletinde görülebilecek korkunç bir zihniyetin ifadesidir.

Doğan Avcıoğlu
Ağırcezada

Aşiret devletlerine yakışan bu korkunç zihniyeti açıklamakla, devletin şeref, itibar ve emniyetinin korunmasına hizmet ettiğimizden eminiz.

Millî emniyetin daha bunlara benzer gerçek dışı bir sürü raporlar düzenlediği basında açıklanmıştır. Esas itibariyle devletin dış emniyetini korumakla görevli olan bu teşkilâtın, yalan yanlış bilgilerle birçok güzide aydının mağduriyetine sebep verdiği vesikalarla ortaya konmuştur. Devletin iç; ve dış emniyetinin korunması için bu teşkilâtın ıslahı şarttır.

İki vesikayı, devletin emniyetinin nasıl kötü korunduğunu ispatlıyarak, gerekli ıslahatı sağlamak amacıyla yayınladık. Nitekim hükümet de, bir kanunla yeni bir güvenlik teşkilâtı kurma yoluna gitmiştir. Bu da göstermektedir ki biz devletin emniyetini tehlikeye atmadık, tam aksine koruduk.

Daha sonra Avcıoğlu'nun vekili Orhan Apaydın söz aldı. 132. maddenin yepyeni bir uygulamasıyla karşı karşıya bulunulması dolayısiyle iddia makamının izahatına ihtiyaç olduğunu belirten Orhan Apaydın, özetle şunları söyledi:

«Eğer devletin emniyeti ile ilgili gizli vesikalar bahis konusu edilmiş olsaydı, bu vesikaların burada alenen tartışılmaması gerekirdi. Halbuki vesikalar açık olarak tartışılmaktadır. Ortada bir gizlilik yoktur. O halde muhtevasına bakılmadan, sırf vesikaların yayınlanması mı suç sayılmaktadır? Bunu anlayabilmiş değiliz. İddia makamı ,açılan dâvanın mahiyetini açıklamalıdır ki, ona göre delillerimizi hazırlayabilelim.»

Savcının da meseleye yeni muttali olduğunu söylemesi üzerine, millî emniyet raporlarını gün ışığına çıkaran bu ilgi çekici dâva 28 aralık 1965 gününe bırakıldı.

●

«TÜRK MAVERİCK»İ SÜLEYMAN DEMİREL

New York Times'in 24 Kasım 1965 günlü nüshasında. «Ankara - Özel» mahreçli şu yazı çıktı:

Atatürk'ün önderliğinde şehirli aydın elitin sürüklediği millî bir devrime sahne olan bu toprakta, yeni Başbakan Süleyman Demirel tamamen ayrı bir kişidir. O, tereddütsüz bir halk adamıdır, «Ben halkımızı bilirim, ben bir köylü çocuğuyum» der. «Ben meseleleri ve halk ile nasıl konuşulacağını bilirim. Onlara güç şeylerden *bahsettim. Yarın bir cennet hayatı vaad etmedim.* Türkiye kalkınacaktır dedim. Fakirliğin so nunu getireceğiz dedim. Fakat ben yalnız yapmıyacağım, birlikte yapacağız bunu.»

Çetin bir konu olan Kıbrıs meselesinde, Yunanistan'a karşı yatıştırıcı bir tutum takınan Demirel, ayni pratik davranışı gösteriyor olmalı.

Demirel, Türkiye'deki kurulu düzenin politik hassasiyetini, düşmanlığını çeker, suçlandırılabilirdi önceden; fakat Ekim seçimleri yarışında aklıselimini iyi kullanarak, anlayış, zekice, sevimli manevralarıyla kat'î bir zafer kazandı, ilk defa parlâmentoya girdi ve 41 yaşında Türkiye'nin «en genç» Başbakanı oldu.

Politikada birdenbire yükselişi, birçok Türkün gözünde onu esrarlı bir kimse yaptı. Saçsız, yuvarlak yüzlü oluşu ve sağlam yapısıyla o işinin ehli görünür ve olduğu biçimde, yani çok başarılı mühendis ve iş adamı gibi hareket eder.

Dış politika konusunda, bazı kıymetli siyasî çanak - çömleği kırmaktan korkuyormuş gibi farklı konuşur. İç politika ve ekonomik kalkınma konularına kayınca, büyük bir nefse itimat ve arzu ile ileri fırlar, hayret edilecek bir ustalık ve kuvvetle, istatistikleri dile getirir.

GÜÇ VE BAŞARILI DENEME

Başbakanlığının ilk haftalarında, çetin ve kurnazlık isteyen Meclis tartışmalarında güç, fakat başarılı bir deneme geçirdi. Konuşmaları nükteli ve iğneleyiciydi. Fakat soğukkanlılığını pek az kaybeder ve şahsi hücumları hoşgörü ile karşılar. Hattâ «eğer ben yanlışsam lütfen düzeltin, fakat...» diye özür dilercesine, kurnazca yatıştırır.

Türk Ordusu, Türkiye'de yeteri kadar kullanılacak toprak yoksa komşu ülkeleri işgal edebilirdi diyerek, CHP'nin toprak reformu fikirleriyle alay etti.

Marksist milletvekillerinin 35 milyon metrekare Türk toprağının Amerikan askerî üsleri için kullanılmasını tenkitlerine karşı, «Niçin 350 milyar santimetre kare demiyorsunuz? Daha he yecan verici olur!» diye alay etti.

Demirel'in gerçek politik başarısı, Orduya karşı ustaca davranışı oldu. Böylece, ordu tarafından devrilen ve idam edilen eski Başbakan Adnan Menderes'in siyasî mirasçıları olan Adalet Partisine iktidar yolunu hazırladı. Demirel, kendi partisi içindeki intikam ateşlerini yatıştırarak, Türk politika hayatının genel iklimini yumuşattı.

Menderes idaresinin son beş yılında Devlet Su İşleri Genel Müdürü olarak hizmet gören Demirel, şöhretinin başlangıc[illegible] Adnan Menderes'e çok şey borçludur. M[illegible] 1960 ihtilâliyle birlikte görevini kaybetmiş[illegible]

6 Ekim 1924'de İslâmköy -Isparta'nın bir köyü- 'de doğdu. Dört çocuklu bir köylü ailesinin en yaşlı evlâdıdır. Başarılı bir öğrenci olarak mahallî okullarda ve İstanbul Teknik Üniversitesinde okudu. 1948'de bu okulu inşaat mühendisi olarak bitirdi.

AMERİKA'YA İKİ ZİYARET

İyi İngilizce ve Fr[illegible]ca konuşur. İleri eğitim ve ihtisas için ik[illegible] A.B.D.'ne gelmiştir. Bu arada idarî saha[illegible]ükseldi, kabiliyet ve enerjisini göstererek şöh[illegible]ahibi oldu.

Ordu iktidarı aldığı zaman gecikmiş olan askerlik görevini, Devlet Plânlama Teşkilâtında yaptı. 1961'de Amerikan Morrison - Knudsen firması özel müşaviri oldu.

Köylü menşeini olduğu gibi, Batıya bağlılığını da gizlemez. Fakat millî menfaatler bahis konusu olunca, kuvvetli bir pragmatik davranışı vardır.

1961'de Adalet Partisi üyesi oldu ve hemen partinin üst kademelerine yükseldi. Ragıp Gümüşpala'nın 1964'de ölümünden sonra, aşırı Menderes taraftarlarıyla çetin bir mücadele verdi. 1964 kasımında bu mücadeleyi kazandı.

Bütün teknisyenler gibi Demirel de, hakkında renkli hikâyeler anlatılan bir kimse değildir. Kendi arabasını kendisi kullanır, yardımcılığı güçtür, günde 14-16 saat çalışır.

***«Dinlenme» işini nasıl ayarladığı sorulduğunda* Demirel cevap verdi: «Ben dinlenmem». Kısa bir duraklamadan sonra ilâve etti: «Memleket içine gidip halkımla konuşmak isterim». Ayni zamanda fırsat düştükçe briç oynar ve ciddî eserler okur.**

Az içer, ara sıra sigara kullanılır. Fakat yeni işi onu sigara tiryakisi yapmıştır. 1949'da bir şehirli ev-kızı ile evlenmiştir. Ailece dinî duyguları ve ailevi bağları kuvvetlidir. Çocukları yoktur. Ankara'nın sosyal hayatına pek katılmazlar.

Çeviren: Yakup Kepenek

NOT: Maverick, hayvanlarını damgalamayı ihmal eden Teksaslı sığır yetiştiricisi Samuel Maverick'in Amerikan diline kazandırdığı bir deyimdir ki, «ötekilerden ayrı adam» anlamına kullanılmaktadır.

Bir bakanı tanıtıyoruz

Yavuz Donat yazıyor.
(Aynen olmuştur)

Kızamık salgınının başgöstermesi üzerine Sağlık Bakanı Dr. Edip Somunoğlu beraberinde oğlu, bakanlık ilgilileri ve gazetecilerle birlikte salgın yerine gitti. Salgın yeri olan Konya'nın Akşehir ilçesinin Çakıllar köyünde incelemeler yapıp, Emine, Menekşe, Ayşe, Serdar adlı yavruları bizzat muayene eden bakan, köylülerle konuşup dertlerini dinledi. İsterseniz gelin bir de beraber dinleyelim:

Bakan — Muhtar nerede?

Muhtar — Buyrun efendim.

Bakan — Benden bir isteğiniz var mı?

Muhtar — Efendim köyümüz bu civarın en büyük köyüdür. 400 hanede 2130 kişi yaşar. Fakat yolumuz yoktur. Yol isteriz.

Bakan — Derhal yapalım arkadaşlar, vaadediyorum, yolunuzu yapalım.

Müsteşar Yardımcısı — (Bakanın kulağına) Yapamayız be yefendi, bizim konumuz değil.

Bakan — Arkadaşlar yol bakanlığının konusu değil. Konya valiliği inşallah zamanla yolunuzu yapar. Ne demişler, bek leyen derviş, benden başka isteğiniz arkadaşlar?

Muhtar — Efendim, malû munuz köyümüz büyük, devamlı kalacak bir doktor isteriz.

Bakan — Bak bu oldu işte, verelim arkadaşlar, köyünüze derhal bir doktor verelim.

Müsteşar Yd. — Veremeyiz beyefendi, imkânsız.

Bakan — Doktor gönderelim arkadaşlar ama tabiî fırsat bulursak, fırsatı da zor bulacağa benzeriz. Gelin başka bir şey isteyin.

Muhtar — Efendim, köyde hasta oluyor, vukuat oluyor, kasabaya gitmek için bir araba isteriz.

Bakan — Verelim arkadaşlar, çok haklı bir istek bu, der hal verelim.

Müsteşar Yd. — Veremeyiz beyefendi, nasıl olur, imkânsız...

Bakan — Muhtar adın ne senin bakayım.

Muhtar — İdris efendim, İdris Babacan.

Bakan — Bak İdris efendi kardeşim, Ankara'da elimizde hurda arabalar var. Onları tamir ettirelim. Allahın izniyle yürür hale gelirlerse bir tanesini size vermeye çalışalım. Başka isteğiniz arkadaşlar?

Muhtar — Efendim, doktor zor dediniz, bari sağlık memuru verin.

Bakan — Bak bu oldu, der hal verelim, derhal, derhal...

Müsteşar Yd. — Veremeyiz beyefendi, imkânsız, o kadar imkânsız ki..

Bakan — Bak İdris efendi kardeşim sen kaç yaşındasın?

Muhtar — 56 yaşındayım efendim.

Bakan — Bak kardeşim sağlık memuru göndermek biraz zor, gel sen benden başka bir şey iste.

Muhtar — Sağlığınızı isterim efendim.

Müsteşar Yd. Veremeyiz beye, şey afedersiniz beyefendi.

Bakan — Eksik olmayın kardeşim.

Muhtar — Siz de eksik olmayın efendim.

Bakan — Ama isteyin Allah aşkına birşeyler arkadaşlar. İsteyin, ne isterseniz?

Bir köylü — Efendim burası köylük yer, sinema yok, tiyatro yok, eğlence yok, eh böyle olunca doğum da fazla oluyor, ebe isteriz.

Bakan — Size derhal bir ebe verelim arkadaşlar, verelim, derhal verelim...

Müsteşar Yd. — Verelim beyefendi, derhal verelim.

Bakanlık ilgilileri — Derhal bir ebe verelim.

Bakan — Not alsın, özel kalem müdürüm nerde, nerde?

Gazeteciler — Yahu bu köyde fırın nerde?..

POLİTİKA ve ÖTESİ

GECEKONDU VE DOLMUŞ

Kafasını sokacak bir dam özlemi bizim halkımıza özgüdür. Onun içindir ki, büyük şehirlerin dolaylarını gecekondular doldurmuştur. İlgililer bunu teşvik etmemişler, tersine *elleriden geldiğince engellemişlerdir.* Buna rağmen de halk «gecekondu» yapmıştır. «Gecekondu» sözünü de halkımız bulmuştur. Türkçenin «gece» ve «kondu» sözlerini yanyana getirerek enfes bir kelime icat etmiştir. «Dolmuş» ve «gecekondu» dilin halk tarafından yapıldığını ileri sürenlerin belgesidir

HÜKÜMET KÖSTEĞİ

Başka ülkelerde halkın ev sahibi olmasını devlet destekler. Biz de ise halkın ev sahibi olmasını hükümetler kösteklemiştir. Halkın ev yapma isteği, büyük şehirlerin üçte birinin gecekondularla kaplı olmasından bellidir. Üçte bir sayısını Resmiler veriyor. Bana sorarsanız, göz kararı ile bakıldığı zaman, meselâ Ankara'nın beşte ikisi gecekonduda oturur. Geçende bir arkadaşla gecekondu semtlerini gezdim. Buraların başka bir yaşantısı var. Kendi ekonomisini kendi kurmuş. Eti mezbahadan almıyor, tıpkı kasabalarda olduğu gibi *kendi kesiyor. Çengele asıyor.* Sakatatını ayrı, etini ayrı satıyor. Çengeldeki et toz toprak içinde. Fiyatı da şehirdekinden 2-3 lira eksik. Bunu yaptıran sadece zorluklar değil, alışkanlıklar da. Camisi, okulu var. Camisinde ille de bir minare olacak. Yine kendine özgü bakkalları var. Bakkalında ne ararsan bulursun. Bütün ihtiyaca cevap veriyor. Fırınlar şehir fırınlarından daha modern. Her aile 5-6 ekmek yediğinden, ekmekler itina ile pişiriliyor.

ELİN TERSİYLE İTMEK

Köylerde suyu uzak pınarlardan taşıyanlar, burada, yanıbaşlarında su bulabiliyorlar. Gaz yerine elektrik yakıyorlar. Çocuklarını yakındaki okula gönderebiliyorlar. Hele bir de iş bulabildiler mi, keyiflerine diyecek yok. Çünkü, köyde iki bin lirayı zor doğrultan bir aile, eğer üç kişilik ise, -yani çalışabilecek üç kişi- ayda 900 — 1000 lirayı doğrultabiliyor. Geçim şartları köyün çok *üstünde oluyor.*

Halka karşı olan devlet yönetimi bu gecekonduya düşmandır. Gecekonduların şehirlerin yakınlarından kovulmasını ister. Belediye nizamları gecekondunun amansız savaşcısıdır. Kazmalar ve baltalar gecekondu kırımına çıkmıştır. Adamlar tabiî ki, kızacaklar, kendilerine düşman olanlara düşman olacaklar. Demirel'in el yordamıyla:

«— Halkın mesken yapma arzusunu elimizin tersiyle itemeyiz...» demesi bundan..

SOKULAN KAZIK

Demirel'in «elinin tersiyle itemiyeceğini» söylediği gecekonducuya, Demirel'in «tapulu araziye saldırı var» cıları karşıdır. Demirel'in sözleriyle «kutsal mülkiyet» anlayışı arasında ki çelişme buradan gelmektedir. Biri arsayı alacak, spekülâsyona tâbi tutacak, fiyat yükseldikçe satacak, öteki boş bulduğu arsaya *bir gecede ve hem de bir kaç saat içinde* «gecekondu» konduracak... Bu iki menfaat birbiriyle sürgit çatışacaktır.

Biri:

«— Kutsal mülkiyete taarruz..» derken, öteki:

«— Benim gecekondum!..» diyecek.

Çatışacaklar.

Demirel oycu olduğundan bunun farkında.. Onun için:

«— Tavşana kaç... Tazıya tut...» diyor.

Emekli Sandığının parası, Sigortanın parası gecekonducudan yana değildir.

Kızılay'ın bağrına dikilen gökdelen için bir arkadaşım:

«— Gecekonduculara sokulmuş bir kazık..» diyordu.

Emekli sandığının ve Sigortanın şu veya bu bankada yatan parasına ithalâtçı ve montajcı ile birlikte gecekonducu da sahip olmak ister. Sinemacılık, işhancılık, apartmancılık, bu paranın garnitürüdür. İşadamları ah, şunu bir tümden yiyebilseler.. Bire bilmem kaç faizden kurtulurlarmış..

NECE KONUŞUR BUNLAR?

Halka rağmen devlet etmek işin kolayı.. Bugün CHP'nin vebal hanesinde ne yatıyorsa, *halka rağmen devlet etme eğilimidir.* Halk biraz kendinden yana saydığı iktidarlara kul köle oluyor. Osman Kibar'ın İzmir gecekonduları ile sarmaş dolaş olması bundandır. Ama, adama fırsat vermiyorlar ki... Yaptığı her iş tabanla gövdenin çıkar çatışmasına dayanıyor. Hani Kibar'ın kimliğini bilmeseler, kolaydan adı komüniste çoktan çıkardı. Petrolde öyle, gecekonduda öyle.. Biri tutayım derken, öteki ne yapıyorsun, bırak.. diyor.

Demirkıratın hayaliyle seçim kazanmanın bedeli, köy yolları ile köy içme sularıdır. Buna biraz da enflâsyonun ceplere doldurduğu parayı ekleyiniz, halkın zihninden zor kovarsınız bu mit'i siz..

«— Ortanın solu mu desek?.. Yoksa demeden mi solcu olsak?..»

Bu aldatmacanın CHP lisidir.

«— Halkın mesken yapma istediğini elimizin tersiyle itemeyiz..» de, yine aldatmacanın Demirellisi...

Halk binecek bir şey mi arıyor, dolmuşu buluyor. Oturacak yer arayınca gecekonduyu... Bizimkiler ise halktan ayrı havanda su döğüyorlar. Halkla birlik olmasını bilen kazanacaktır. Bunun adı lotarya değildir.

Mehmed Kemal

Harbiyelilerin Affı

Affın şumulü hakkında henüz kesin bir şey bilinmemektedir. İlgililer, 20-21 Mayıs olayları sanıklarının da affın şumulüne alınması için çalışmalar yapıldığını belirtmektedirler. Tercüman gazetesinde Celâl Yardımcı ise, «sızan haberlerden anlaşıldığına göre» af tasarısının siyasî suçları dışarda bıraktığını yazmaktadır. Her halükârda, başta Tabiî Senatörler olmak üzere Parlâmentoda 21 Mayıs affını gerçekleştirmeye a*zimli bir grup vardır.*

21 Mayıs olaylarından ceza alanların 88'i, meşruten tahliyeden faydalanmak suretiyle, normal olarak 6 Şubat 1966 tarihinde tahliye edileceklerdir, Bunlar 5 yıllık bir af, kısa sürede çıktığı takdirde 2-3 ay gibi çok kısa bir ceza müddetinden kurtularak aftan yararlanacaklardır. 5 yıllık af, bu 88 kişinin dışında ancak 21 kişinin tahliyesini sağlayacaktır. On yıllık bir siyasî af gerçekleşirse, yukarıdaki *kişilerin dışında* 6 kişi daha bundan yararlanacaktır. Geriye müebbet hapisle cezalı 24 kişi ile 15 yıl ceza alan 10 kişi kalmaktadır. Yalnız şu var ki, 21 Mayıs olaylarına karışanların aldıkları cezalardaki büyük farklara ragmen, suçluluk bakımından aralarında çok az fark vardır. Ortalıkta fazla görünenler veya kolayca teşhis *edilebilenler, aleyhlerindeki* tanıkların fazlalaşması dolayısiyle yüksek ceza almışlardır. Bunun içindir ki adalet, genel bir siyasî affın çıkartılmasını gerektirmektedir.

21 Mayıs olaylarından ceza alan 149 kişiden ancak 21'i emekli aylığı alabilmektedir. Geri kalan 128 kişinin hiç bir yerden geliri yoktur. Bunlar Harbiye öğrencileri ve 21 Mayıs'ta teğmen, üsteğmen rütbesini taşıyan genç subaylardır. Genel bir siyasî af, bu gençlerin Şubat döneminde üniversiteye girebilmeleri imkânını hazırlayacaktır.

Üniversitelilerin bildirisi

Ankara Üniversitesine mensup 40 kadar öğretim üyesinin, Atatürkün dış politikasına dönülmesini isteyen ve Vietnam Millî Kur*tuluş Savaşını destekleyerek A*merikan emperyalizmini tenkid eden bildirisi, aslında Türk Üniversitelerinin şerefini kurtarmaktaysa da, bunu Nadir Nadi'nin deyimi ile «madrese kafalı» birtakım profesörler anlayamadılar. Hiç değilse susabilirlerdi, susma*dılar. Prof. Bülent Nuri Esen, bir* sürü bağlantısız ülkenin varlığını unutarak «dış politikada bağımsızlık olmaz» hikmetini savurdu! S. B. F. profesörlerinden Cemal Mıhçıoğlu ile Doç. Safa Reisoğlu ise, «Bildiri, üniversiteyi bağlamaz,» diyerek bildiriyi tasvip etmediklerini belirtmeyi görev saydılar. Eğer üniversiteyi bağlasaydı, öğretim üyeleri bildiriyi şahıslar olarak imzalamak durumunda kalmazlar, bildiri, üniversitenin yetkili kurullarından geçerdi. Ama moda olan deyim ile «müessese»yi ve kendilerini «temize çıkartmak» için bir kısım sayın öğretim üyeleri «bizi bağlamaz» demeyi lüzumlu buldular. Bu bakımdan Doç. Safa Reisoğlu'nun sözleri, ibretle okunacak bir vesikadır: «Ankara Üniversitesinde bugün 447 üye bulunmaktadır. Her hangi bir konuda bu öğretim üyelerinden 5 ve 6'sı bir araya gelerek camia adına ve camianın tümünü bağlayıcı bildiriler yayınlarsa ne olacaktır? Böyle bir bildiride yer alacak prensipleri beğenmiyenler de, birincisinin tam aksi bir bildiri yayınlarsa ortalık karışacaktır. Bu da kamu oyunu yanıltıcı sonuçlar verebilir.» Bunun içindir ki üniversite hocaları, önemli yurt ve dünya sorunlarında ortak hareketlerden kaçınarak, Sfenks sükûtu içine gömülmelidir.

Dışişleri Bakanı vekili Faruk Sükan'ın bildiriye cevabı da akıl, mantık ve ciddiyet hudutlarının dışında kaldı. Sükan, «Hürriyetçi Batı Camiası» diyordu. Ama «sömürgeci» olan da bu Batı Camiası idi. Dış politikanın «Atatürk ilkelerine tamamen uygun bir şekilde yürütüldüğünü» ve «politikamızın hürriyet ve istiklâl fikrine» dayandığını söyleyen Sükan, Atatürk'ün *Batı sömürgeciliği ve emperyalizmle* uğraştığının farkında değildi. Vietnam, Kongo, Dominik meselelerinde susan bir ekibin sözcüsü fütursuzlukla şunları söyleyebilmektedir: «Biz Türkiye olraak bir tâbiyet politikası asla gütmeyiz. Biz, daima millî men*faatlerimize göre, hürriyet ve is*tiklâl için çalışan ülkelerin yanında bulunmuşuzdur. Bu husus da programımızda gayet açıktır.»

Demirel ise, bildiri hakkında kendine özgü acayip düşünce sisteminin ve üslûbun yeni bir örneğini teşkil eden bir cevap vermiştir: «Önce *biz neyiz? Biz hü*kûmetiz. Bunu bilin, düşünün. Türkiye demokratik bir ülkedir. Herkesin söylediği şeyi vizeden mi geçireceğiz.»

Perişanlık ortadadır. Bu perişanlığın ortasında, Ankara Üniversitesinin bir kısım genç öğretim üyelerinin yayınladıkları bildiri, bir ümit ışığı olmuştur. Bu ışık, İstanbul Üniversitesinin 80 öğretim üyesinin tasvip bildirisiyle daha da kuvvet kazanmıştır. Vietnam Harbi'nden yana Amerikan kapitalistlerinin ağır malî, idarî ve ideolojik baskısı altında bulunan Amerikan Üniversiteleri dahi Vietnam Harbine karşı ayaklanırken, Atatürk Türkiyesinde üniversitelerin susması, gerçekten utanç verici bir olaydı.

CHP Meclisi Bildirisi

On gün süren CHP Meclisi toplantısı, idarei maslahatçı klâsik bir CHP bildirisi ile son buldu. Bil-

Turhan Feyzioğlu
Genel Başkan da olunur...

diride, «ortanın solu» sözü geçiriliyor, hemen ardından «ortanın solu» deyimini unutturmak için çaba gösteriliyordu! CHP, «aşırı sağdan aşırı sola kadar her türlü eğilimin çatıştığı bir ortamda, ortanın solunda bir parti olarak seçime girmişti.» Ama CHP bundan sonra, «ortanın solu»nun unutturulmasını isteyen Feyzioğlu'nun belirttiği şekilde, «Temel Hedefler, İleri Türkiye ve 1965 seçim bildirgeleri» ışığında yürüyecekti. Halbuki yarının Türkiyesinde söz sahibi olmak isteyen bir CHP'den, artık kurtulamıyacağı «ortanın solu» sloganını sistemleştirmesi beklenirdi. Ama bunu yapabilmek için İnönü'nün açtığı yoldan öteye gitme cesaretine sahip genç liderlere ihtiyaç vardı. Ne yazık ki CHP, İnönü'nün ilerisine gidebilecek genç ve cesur liderlerden yoksundur. Bu sebeple Parti Meclisinde ne İsa'yı, ne Musa'yı memnun edebilecek, kaypak bir orta yol politikası görüşü hâkim oldu. Ulus'un eski Genel Yayın Müdürü Seyfettin Turhan, modası geçmiş bu oportinist davranışı «ortanın solundaki orta yol» deyimiyle gayet iyi belirtmektedir. Bu ürkek yola giren CHP, öyle görünür ki, en büyük çabasını TİP'ten farklı olduğunu ispata harcayacaktır: TİP aşırıdır, CHP aşırılığın panzehiridir. TİP özel sektör düşmanıdır, CHP ise özel teşebbüs dostu devletçidir. TİP Amerikan düşmanıdır, CHP ise akıllı Amerikan dostudur v.s v.s..

Bu davranış, CHP'yı sahte bir *reformculuk edebiyatından öteye* götüremez. Bu sahtecilikle, Kurultay'da en büyük oy toplanabilir, Genel Başkan dahi olunabilir, ama CHP içi boşalmış ihtiyar bir çınar gibi yıkılmaktan kurtarılamaz.

Senatör Koçaş'ın açıklaması

Sayın Avcıoğlu,

Bir kaç ay evvel YÖN'de, Evvelce Başbakanlıktan sorduğum «İKİLİ ANLAŞMALAR» konusunun uyutulduğuna dair bir yazı çıkmış, *bir gazeteci ar*kadaşın sorusuna cevaben, «bu hususun uyutulmadığını, uyutulamayacağını, konu üzerinde çalıştığımızı» bildirmiştim. Bu cevap bazı gazetelerde de çıkmıştı.

Millet Meclisinde hükûmet programı görüşülürken, Cumhuriyet Senatosunda da gündem dışı bir konuşma yaparak, bu husustaki çalışmalar hakkında bilgi vermiştim.

Buna rağmen, 19 Kasım tarihli YÖN'de «Amerikan Üsleri meselesi» başlıklı yazı da, «Senatör KOÇAŞ çeşitli ısrarlar sonunda sorusunun cevabını istemekten vaz geçirilmiştir» şeklinde bir tefsiri hayretle okudum.

Bahis konusu önergeyi, küçük hesaplarla veya sansasyon yaratmak için vermediğimi, bu işin mutlaka ele alınmasını ve millî menfaatlerimize ve günün şartlarına göre ıslâh edilmesini temin maksadı ile verdiğimi; esasen ben konuyu ele almadan evvel bu mevzuda en ufak bir faaliyet ve neşriyat yapılmamış olduğunu biliyorsunuz. Bu durumda, ısrarlar veya başka sebeplerle dâvanın takibinden vazgeçmemin bizim hizmet anlayışımız ile bağdaşamayacağı *muhakkaktır.*

Esasen 4 üncü koalisyon hükûmetinin ilgilileri de bu mevzuu hassasiyetle benimsemiş ve tekliflerimi aynen kabul ederek faaliyete geçmişlerdi.

Derginiz okuyucularının yanlış zehaplara kapılmaması ve bu kadar önemli bir millî dâvada ümitsizliğe düşmemeleri için durumun tavzih edilmesinin faydalı olacağı kanaatındayım.

Şuna itimat buyurunuz ki, biz ancak, inandığımız, memlekete faydalı olacağına kani olduğumuz meseleleri Parlâmentoya getirir, ondan sonra da hiç bir suretle, hiç bir ısrar, tazyik, tehdit veya vaad'le bu teşebbüsümüzden vazgeçmeyiz.

Bu vesile ile saygılarımı sunar, bu açıklamamı neşrederek yanlış anlamalara mani olursanız müteşekkir kalırım.

Sadi KOÇAŞ
Senatör

YÖN'ün notu:

***Sayın Sadi Koçaş'a* açıklamasından dolayı teşekkür eder, sebep olduğumuz yanlış anlaşılma için özür dileriz.**

Şu Adalet Gazetesi!

Dâva da etseniz, Ankara'da yayınlanan *Adalet gazetesini kuyruk*lu yalan imalâtından vazgeçirmek mümkün değil. Gazete, Sovyetlerin TOTSİS grevini desteklediğini, Sovyet Büyükelçisinin Mersedes marka otomobiliyle grevcilere kumanya dağıttığını bile yazabilmişti. Adalet'in son bir kuyruklu yalanı, *Frankfurt (Hususî)* mah

reçli bir haberdir: «Öğrendiğimize göre, bu marksist faaliyet, Alman Sosyalist Partisi tarafından finanse edilmekte, Yön dergisi yazı işleri müdürlerinden Seyfi Özgen ile eski Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in de bu faaliyetle ilgili oldukları söylenmektedir.»

İşçilere hoca ve imam gönderen Ecevit, Almanya'da komünist propagandası yapıyormuş. Yön'ün ise başından itibaren tek bir yazı işleri müdürü olmuştur, o da Doğan Avcıoğlu'dur. Seyfi Özgen diye YÖN'ün ne yazı işleri müdürü, ne yazarı, ne de muhabiri yoktur. Ama Adalet'i bile bile kuyruklu yalan imal etme huyundan vazgeçirmek mümkün değildir.

S. Atalay ve F. Güley'in açıklamaları

«CHP'de Ortanın Solu Kok teyli» yazımız üzerine, CHP Meclisi üyelerinden Sırrı Atalay ve Ferda Güley, sözlerinin şu şekilde düzeltilmesini istemişlerdir:

SIRRI ATALAY — Vatandaş çalışılsın, uğraşılsın, her yerde bir şeyler yapılsın diye dert yanıyor.

FERDA GÜLEY — Biz bir sınıf partisi değiliz. Kayıtlı - kayıtsız milyonlarca mensubu ve sempatizanı olan bir kitle partisiyiz. İçimizde tüccar, fabrikatör, geniş toprak sahibi, esnaf, işçi, ilâ... her sınıf vatandaş var. Üstelik bu servet ve toprak *sahibi olanlardan* mühim bir kısmı teşkilâtımızda parti başkanımız veya parti idarecimiz. Sen tutup meselâ bir ilde kürsüye çıkacaksın, A.P. aksini söylediği halde, «vergileri açıklamağa, servet beyannamesi almağa devam edeceğim, geniş toprak sahiplerinden fazla topraklarını alıp topraksız köylüye dağıtacağım» diyeceksin, kendisine aşırı sol kanat tarafından bütün servet sahiplerinin vergi kaçakçısı, tefeci olduğu yolunda durmadan propangandalar ve telkinler yapılan halk da bir sana, bir de yanında duran varlık sahibi senin parti başkanına bakıp söylediklerine inanacak. Bundan da önemlisi, sabahtan akşama kendisine vergi kaçakçısı, toprak ağası denilen ve yazılan tüccar veya büyük toprak sahibi başkanın ve partililerin de seçim günü sandığa gidip C.H.P.'ne *oy atacak* ve attıracak..

Bu seçimlerde 3 yıl 3 aylık iktidarımızda yaptığımız pek çok hizmetlerin nisbetince *oy* almamız şöyle dursun, donmuş oylarımızın eriyip elimizden akmasının ve bu kadar büyük bir yenilgiye uğramamızın ciddî sebeplerinden biri de benim kanaatimce budur. Bu parti olarak servet ve toprak sahipleri de dahil bütün halkı, fakat daha fazla işçiyi, köylüyü, müstahsili tutmak. Halbuki bu zümrede toplanan halk bugün teşkilâtsızdır, güçsüzdür, yönetilen tabiattadır. Üçyüz *metre* toprağın altında çalışan maden işçisi kendi sosyal ve ekonomik sınıfının oyunu: İşçi oy'unu değil, köydeki babasının anasının oyunu atar. Programımız, seçim beyannamemiz karma ekonomi prensibi üstüne bina edildiği ve iktidarımız da bu prensibi tatbik ettiğimiz halde iş ve servet sahiplerine muhtaç oldukları emniyeti veremedik, bu sınıfı karşımıza aldığımız manzarası içine düştük. Halbuki bu zümrede toplananlar dün de bugün de teşkilâtlıdır, güçlüdür, yönetici tabiattadır. Ben seçimleri niçin bu kadar ağır şekilde kaybettiğimize değil nasıl olup da 134 sandalyeyi kurtarabildiğimize şaşıyorum..)

Asma köprü meselesi

Asma köprü meselesi ile ilgili olarak Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı Nezih Devres'ten aldığımız mektubu aynen yayınlıyoruz:

Sayın *Gazetenizin* 19 Kasım 1965 tarihli sayısının 4. sayfa, 2 inci sütununda şahsımla ilgili *olarak yayınlanan haberde* yanlış vardır. Şöyleki: Morrison firmasının daveti üzerine Portekize gitmiş değilim.

Hakikat şudur: Daimi Komitesinin bir üyesi bulunduğum Milletlerarası Köprü ve İnşaat Cemiyetinin Rio de Janeiro şehrinde Ağustos 1964 te yapılan büyük kongresine Bakanlık temsilcisi olarak katılmıştım. Portekiz'in başkenti Lisbon'da Tage nehrinin iki tarafı arasında karayolu ulaştırması sağlamak *maksadı ile* inşa edilmekte bulunan ve şimdiki halde Avrupa'nın en büyük *açıklıklı (orta açıklık 1027 metredir)* asma köprüsü olacak olan köprü için yapılmakta olan çalışmaları görmek için dönüş yolumun üstünde bulunan Lisbon'a uğradım.

Esasen United States Steel adlı Amerikan şirketinin esas taahhüdü altında Morrison şirketi bir Portekiz'li şirketle birlikte bu işte tali müteahhit olarak çalışmaktadırlar - yapılmakta olan bu inşaat köprü ve inşaat mühendisliği bakımından *büyük* önem taşıdığından bir çok mühendislik teşekkülleri bunun inşaatını *görmek için Lisbon'a gitmek*tedirler. Nitekim, Milletlerarası Köprü ve İnşaat Cemiyeti Daimi Komitesi asma köprü inşaatını da incelemek fırsatından faydalanmak düşüncesi ile, Eylül 1965 te Lisbon'da toplanmıştır.

Davetli bulunduğum bu toplantıya Ankara'daki işlerimden dolayı katılamadığımı bilvesile arz ederim.

Bir devlet memuru sıfatı ile adımın her hangi bir polemiğe karıştırılmasını istemediğimden durumu tavzih eder haberin uygun *göreceğiniz bir şekilde* tashihini saygılarımla rica ederim.

Nezih Devres

YÖN'ün notu

O tarihteki Morrison temsilcisi, Morrison'un yaptığı Lizbon köprüsünü yetkililere göstermek istemiştir. Ve Morrison, yarı sömürge dönemden kalma köprü işletme imtiyazını alma şartıyla (Galata Köprüsünü eskiden bir yabancı şirket işletirdi, köprüden geçiş paralıydı) asma köprünün inşasına tâlipti. İş yeri kaldığı için, mesele üzerinde şimdilik daha fazla durmak istemiyoruz.

Tiyatroda Özgürlük

TOTSİS ve Devlet Tiyatrosu yöneticileri arasındaki toplu sözleşme müzakereleri sürmektedir. Ama sanatçının işçi olup olmadığı konusunda taraflar hâlâ bir anlaşmaya varmış değillerdir. Üniversite öğretim üyeleri ve bakanlık temsilcilerinin katıldığı bir kurul toplanmış, toplantıda sanatçıların işçi sayılmaları gerektiği görüşü hâkim olmuştur. Son Yargıtay kararının hukukî değerini ise, bu sayımızda Türk-İş Hukuk Müşaviri Orhan Apaydın incelemektedir. İşçi-memur tartışmaları uzarken, sanatçılar arasındaki huzursuzluk da sürüp gitmekte, sahnede dahi sanatçıların gerginliği belli olmaktadır. Meselenin en kısa sürede sonuçlandırılması zorunlu görünmektedir.

Bu tartışma sürüp giderken, İstanbul'da da «Eşeğin Gölgesi» oyunu yasaklanmış, eserin yazarı Haldun Taner'in avukatı Burhan Apaydın, oyunun Sulh Ceza Mahkemesi kararı ile sahneden kaldırılmasına itiraz etmiştir. Apaydın, itiraz dilekçesinde şöyle demektedir:

«Ne Amerika'nın tenkidi, ne de toplum menfaatlerini şahsî çıkarları için sömürenlerin tenkidi, aslâ suç olamaz. Türkiye Amerika'nın peyki ve Amerika Türkiye'nin söz söylenemez efendisi değildir ki, Amerikan politikasını tenkid suç olsun.

Öte yandan üç-beş çıkarcının Türk halkının menfaatlerini sömüren hareket ve zihniyetini hicvetmek suç değil, alkışlanacak harekettir. Anayasamız sosyal devlet prensibini kabul etmiştir. Çıkarcılar toplumun menfaatlerini çiğneyerek onun emniyetini tehlikeye düşürenlerdir.

Eşeğin Gölgesi'nde ise buna karşı bir tez mevcuttur. Asıl suçu, böyle bir rapor vermekle bilirkişi istemiştir. Bilirkişi, çıkarcı ile sermayedarı karıştırıyor. Çıkarcı, sermaye kuvvetini âlet ederek, halkı sömürendir. Sermayedar ise, sermayesini, kendisini ve toplum menfaatlerini gözeterek kullanandır.

Anayasanın 36'ncı maddesinde «Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz» denilmektedir. Eserde ise bu tez işlenmiştir.»

Apaydın, dilekçesini şöyle bitirmektedir:

«Sosyal bir devlette toplum menfaatlerini hiçe sayan çıkarcı zihniyeti teşhir ve hicvetmek bir sanatçının ödevidir. Sosyal bir devlett» çıkarcılar dokunulmazlığa sahip olamazlar. Bu olayla Türk Adliyesi tarih karşısına çıkmaktadır.»

Burhan Apaydın, gazetecilere bu konuda, «Namık Kemal'in Vatan ve Silistre'sinden beri ilk defa zabıta, bu olayla tiyatroya girmiştir» demiştir.

Yazar arkadaşımız Refik Erduran'ın Milliyet'teki sütununda, YÖN'ün geçen sayısındaki görüşlerimize yönelttiği tenkidleri de, bu bahsi bitirmeden, cevaplandırmak isteriz:

Sanatçının toplu sözleşme yoluyla tiyatro yönetiminde söz sahibi olması demek, sanat işlerinin yürütülmesine el koyması demek değildir. Bunu, işin niteliği ve tarafların anlaşması tâyin eder. Bu sebeple Refik Erduran'ın «Sendika ve toplu sözleşme yoluyla hükûmetin tiyatroda sansür kurması» görüşünü anlamaya imkân yoktur. Sansür bugün, genel müdürü destekleyen Kültür Müsteşarı Adnan Ötüken, Devlet Bakanı Cihat Bilgehan ve Millî Eğitim Bakanı Dengiz *eliyle kurulma* yolundadır. Sendikayı sansür aracı olarak görmek, buna karşılık «Devlet Tiyatrosundan sol eserleri temizledik» diye övünen bir Kültür Müsteşarına dayanan Genel Müdürü sansüre karşı teminat saymak, uzun *açıklamalara ihtiyaç* gösteren bir görüştür. Erduran arkadaşımızın, fikirlerini açık seçik ortaya koymasını beklemekteyiz.

TOTSİS GREVİNİN GERÇEK HUKUKİ YÖNÜ

Orhan Apaydın

Devlet Tiyatrolarında ilân edilen grev *olayı günlerden beri kamu oyunu meşgul et*mektedir. Grevin dayandığı sosyal, kültürel ve ekonomik sebepler bir tarafa bırakılmış, olayın daha çok hukukî *yönü* tartışma konusu yapılmıştır. Yargıtay Yedinci Ceza Dairesi'nin Ankara Savcılığının usulî bir işlemi sebebiyle ileri sürdüğü mütalâalar ise, konunun kesin bir sonuca bağlandığı şekilde takdim edilmek istenmiştir. Lehte ve aleyhte yapılan bütün bu tartışmalar hukukî meselenin gerçek mahiyetine, kamu oyunun ve hattâ ilgililerin büyük bir çoğunluğunun vakıf olmamasından çıkmaktadır. Yürürlükte olan mevzuata ve mahke*me kararlarına göre san'atçıların hukukî du*rumları nedir, kurulmuş olan sendikanın çalışanları temsil kabiliyeti var mıdır, san'atçıların toplu iş sözleşmesi ve grev hakları mevcut mudur, tiyatrolarda grev yapılabilir mi ve nihayet Yargıtay'ın son mütalâasının sonuçları neler olabilir? Sayın okuyucuya ana hatları ile açıklamakta fayda gördüm.

1 Yürürlükte olan mevzuata ve mahkeme kararlarına göre san'atçıların hukukî durumu :

a) Yürürlükte olan mevzuatımıza göre, Devlet Tiyatrosu san'atçıları memur statüsü içinde değildir. Bilindiği gibi, statüer durum, akdî durumun zıddını ifade eder. Devlet Tiyatroları 5441 sayılı kanun ile kurulmuş tüzel kişiliği haiz bir kurumdur. Bu kanun'un 5 inci maddesine göre, «Devlet Tiyatrosu san'atkârları ile mütehassıs hizmetlileri, Yönetim Kurulu kararı üzerine Genel Müdürle aralarında yapılacak bir yıl süreli sözleşmelerle hizmete alınırlar.» Kanun'un bu hükmü, san'atkârların *durumunun akdî olduğunu açıkça göstermek*tedir. Hizmet akdi, 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nun tanımlaması gereğince işçi niteliğini ifade eder. Bu durumları ile işçi niteliğini haiz kamu hizmeti görevlisi olan san'atçılar, Anayasamızın 46 ncı maddesine göre, işçi sendikası kurma ve 47 nci maddesine göre toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler. Anayasanın tanıdığı bu hakların önlenmesi mümkün değildir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu da Devlet Tiyatrosu san'atçılarını kapsamı içine almamıştır. Bu kanun'un birinci maddesine göre «Bu Kanun, *Devlet Kamu Hizmetlerinin* gerektirdiği aslî ve sürekli görevlerde çalışan, genel veya katma bütçelerden veya bunlara *bağlı döner sermayeli kuruluşlardan veyahut* kefalet sandıklarından aylık alanlara uygulanır.» 5441 sayılı Kanun'un 12 ve 15 inci maddelerine göre ise Devlet Tiyatrosunda çalışanlar özel bütçeden aylık almaktadırlar. Devlet sadece bu özel bütçeye yardımda bulunmaktadır. Bu sebeple, 657 sayılı Kanun'un Devlet Tiyatrosuna uygulanması imkânsızdır. Gerçekten, 657 sayılı Kanun'un tasarısında 5441 sayılı Kanun tamamen ilga edilen kanunlar arasında gösterilmemektedir. *Sadece, 3656 sayılı* Kanun'a tâbi olanlar hakkındaki maddenin ilga edileceği tasrih edilmiştir. Kanun koyucu bu esası değiştirmiş değildir.

b) 274 sayılı Kanuna göre, İşçi Sendikalarının hukukî varlıklarını tâyin konusunda çıkacak uyuşmazlıkların görülmesi ile yetkili kaza mercii İş Mahkemeleri ve Yargıtay 9 uncu Hukuk Dairesidir. Yetkili Yargıtay 9 uncu Hukuk Dairesi ise, 5036 esas, 7183 karar sayılı ilâmı ile Devlet Tiyatrosu san'atçılarının hukukî *durumunu kesin olarak tesbit etmiştir.* Yüksek Mahkemenin bu konudaki kararı özet olarak şudur :

«Süresi belli olsun veya olmasın hizmet arzeden kimse ile bu hizmeti kabul eden kimselerin karşılıklı irade beyanlarının birleşmesinden meydana gelen sözleşmelerin özel hukuk alanına giren hizmet sözleşmesi olduğundan tereddüt edilemez. Hizmetin kamu hizmeti olması ve verilecek ücretin yasa ile düzenlenmiş *bulunması*, sözleşmenin niteliği ve *bu* sözleşmelerde hizmet kabul eden kimsenin hukukî durumunu değiştirecek unsurlardan değildir. *Bu düşünce de 5441 sayılı yasanın özüne* ve sözüne veya yasanın gerekçesine de uygundur.

O hâlde Devlet Tiyatrosu San'atçıları ile Genel Müdürlük arasındaki sözleşmenin bir hizmet sözleşmesi, Tiyatro san'atçılarının da 274 sayılı yasa bakımından işçi olduğunun kabulü zorunludur. İşçi niteliğinde bulunan kamu hizmeti görevlilerinin sendika kurma veya kurulan sendikalara üye olma haklarını engelleyen herhangi bir kanun hükmü bulunmadığından, anılan san'atçılar bakımından sendikanın kapatılmasına karar verilmiş olması yasaya aykırıdır.»

Danıştay'ın, *san'atkârlarla yapılan* mukavelelerin idarî bir işlem olduğu şeklindeki içtihadı açıkladığımız hukukî durumu değiştirecek özelliği taşımamaktadır. Kaldı ki, işçi niteliğini tâyin konusu, 274 ve 275 sayılı kanunların uygulanmasında idarî kazanın görevi ve yetkisi içinde bulunmamaktadır.

2 Tiyatrolarda grev yapılabilir mi?

275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nun 20 nci maddesinde grev *yapılamıyacak* işyerleri *arasında* (eğitim ve öğretim kurumları) da gösterilmiştir. Bu madde ile kasdedilen kurumların okullar olduğu geçici komisyon sözcüsünün açıklamasından anlaşılmaktadır. Kaldı ki, 5441 sayılı Kanun'un Hükûmet tasarısında tiyatroların eğitim fonksiyonunu ifade eden madde, tiyatroların eğitim kurumları olmadığı gerekçesi ile, Meclis tarafından çıkarılmıştır.

Kanunların bu açık hükümlerine rağmen Devlet Tiyatrolarının 275 sayılı Kanun'un anladığı mânâda bir eğitim kurumu olduğunu iddia etmek, hukuken mümkün değildir.

3 Yargıtay Yedinci Ceza Dairesi'nin kararı:

Anayasanın 139 uncu maddesi gereğince Yargıtay Adliye Mahkemelerince verilen karar *ve hükümlerin son inceleme yeridir.* Kanunlarla belli istisnalar dışında Yargıtay ilk mahkeme gibi hüküm tesis edemez. Aynı zamanda bütün mahkemeler gibi Yargıtay da kendisine intikal etmeyen konularda re'sen karar vermek yetkisine sahip değildir.

Adalet Bakanı, Savcılığın tiyatroların bir eğitim kurumu oldukları gerekçesi ile Sulh Ceza Mahkemesinden aldığı grev ilânlarının toplattırılmasına ait kararı usulsüz görerek yazılı emir yoluyla Yargıtay'a başvurmuştur. Yargıtay bu konu dışında karar verme yetkisine sahip bulunmamaktadır. Anayasa ile tesbit edilen yetki *dışındaki* içtihadı hukuken yok *telâkki* etmekten başka bir yol mevcut değildir.

San'atçıların hukukî durumları üzerindeki tartışmalardan çok, grev *olayının* sebeplerini teşkil eden sosyal ve ekonomik sebeplere özellikle san'at özgürlüğü dâvasına eğilmek gerekir.

MODERN KAPİTÜLASYONLAR ve AMERİKAN KAÇAKÇILIĞI

PX yoluyla Türkiyeye yılda 27 milyon paket Amerikan sigarası sokuluyor!...

Nasılsa gümrüğün eline geçen kaçak sigara ve viskiler..

PX imtiyazları ve «Biteks» rezaletleri, yurdumuzdaki Amerikalılara Türkiye Devletinin eğemenliğini ayaklar altına alarak tanınan ve dünyanın başka yerinde eşi emsali bulunmayan modern kapitülâsyonların sonucudur. Çoğu zaman yazılı anlaşmalara bile dayanmayan bu durum mutlaka değiştirilmeli ve Türkiye, kaçakçılık cenneti olmaktan kurtarılmalıdır. Aşağıda, askerî ve sivil bütün resmî makamlarımızı bile hayretten hayrete düşüren bu kaçakçılığın son derece ilgi çekici bazı örneklerini bulacaksınız:

KAÇAKÇILARIN CENNETİ

Okullarımızda çocuklarımıza okuttuğumuz tarih dersleri, Kanunî Sultan Süleyman'ın haşmet devrinde lütfen verdiği kapitülâsyonların daha sonra Osmanlı İmparatorluğunu ne durumlara soktuğunu belirten acıklı satırlarla doludur. Yabancıların Türk toprakları üzerinde kendi postahaneleri bulunduğunu, konsolosluklarda çalışan yabancı mahkemelerin kendi usullerince adalet dağıttığını okuyunca küçücük çocukların yürekleri ezilir. Bilmezler ki günümüzün Türkiye Cumhuriyeti, geçmişteki bazı devlet adamlarımızın cömertçe davranışları ve Amerikalı dostlarımızın kurnazlıkları sayesinde çok daha fecî bir kapitülâsyon ağının içindedir.

İlk bakışta, Amerika'lılara tanınan imtiyazlar açısından Türkiye, koskoca bir «serbest bölge»yi, bir «serbest liman»ı andırır. Ama, biraz daha yakından incelenince görülür ki bu imtiyazlar bir serbest bölgede veya limanda yabancılara tanınmış olan hakların da fersah fersah ötesindedir. Bazı ülkelerin kendi açılarından benimsedikleri ekonomik politikaya uygun olarak kurulan serbest bölge ve limanların rejimlerinde bile yabancılar için kısıtlayıcı çeşitli hükümler vardır. Meselâ, Lübnan'daki Beyrut serbest limanında yabancıların perakende satış yapmaları ve gümrüksüz tüketim malı ithal etmeleri yasaktır. Oysa, Türkiye'deki Amerikalılar, Türk toprakları üzerinde kendi aralarında ve Türklere harıl harıl perakende satış yapmakta, diledikleri malı diledikleri zamanda ve diledikleri miktarda ithal edebilmektedirler. Ankara şehrinin Sıhhiye semtindeki PX mağazaları önünde beş dakika durabilen bir Türk vatandaşının utançtan yerin dibine geçmesi gerekir.

Amerikalılar, bu imtiyazlarını sürdürebilmek için Türkiye Büyük Millet Meclisinin 6427 sayılı kanunla tasdik ettiği bir andlaşmaya dayandıklarını söylerler. «Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Kuzey Atlantik Andlaşmasına taraftar Devletler kuvvetlerinin Statüsüne dair sözleşmenin tatbikatına müteallik anlaşma» gibi dolambaçlı bir ifade taşıyan bu andlaşma, aslında Türkiye'deki Amerikan kuvvetlerinin çalışmalarını kolaylaştırmak amacını gütmektedir ve NATO üyesi devletlerin ABD ile imzaladıkları kuvvet statüsü andlaşmalarından pek farklı değildir. Ama, sorumlu devlet adamlarımızın millî egemenlik yönünden hovardaca davranışları, kontrolla görevli idare mekanizmamızın gevşekliği ve nihayet durumdan faydalanmasını çok iyi bilen Amerika'lıların kurnazca davranışları bu andlaşmanın uygulanmasını ve buna dayanılarak çıkarılan ikili sözleşmeleri tam bir kapitülâsyon rezaleti şekline sokmuştur. Böylece, Türkiye, biraz da kendi ihmali yüzünden, muazzam bir kaçakçılık faaliyetinin merkezi haline gelmiştir ve bu kaçakçılık yüzünden kaybettiklerimiz turizm yoluyla kazanmayı umduklarımızın kat kat üstündedir.

AMERİKAN POSTALARI

Meselâ bir Amerikan Postası meselesi vardır ki, yakından incelenmesi aklı başında her Türkü galeyana sevkedebilecekği halde, resmî makamlarca henüz halledilememiştir. Artık yavaş yavaş herkesin öğrendiği gibi, Türkiye'deki Amerika'lıların mektupları ve posta paketleri Türk PTT'sinin elinden geçmez. A.P.O. (Army Post Office) adını taşıyan Amerikan askerî posta servisi, Türkiye'de bulunan resmî görevli bütün Amerikalıların posta işlerini yürütür. Bundan faydalanmak için askerî makamlar emrinde çalışmak da şart değildir. Çeşitli sivil yardım heyetlerinde çalışanlar, büyükelçilik mensupları, Türkiye'deki Amerikan propaganda merkezlerinin görevlileri, A.I.D. memurları, Türk posta idaresine on para ödemeksizin bu APO'dan faydalanırlar. Adres olarak da askerî posta kutusu adresi kullanılır. Amerika'nın Türkiyedeki propaganda veya yardım işlerinden birinde çalışan bir memur düşünün. Kendisi veya ailesinden herhangi biri Amerikadaki ahbaplarına hiçbir resmî nitelik taşımayan bir mektup yollayacak olsa, yapacağı şey gayet basittir: Mektubu ya Sıhhi'yedeki Amerikan postahanesine gidip atar, yahut da dairede bu işlerle uğraşan görevliye verir, ödediği ücret de Amerika'nın herhangi bir şehrinden başka bir şehirine kadarki ücrettir ve tabiî, Amerikan parasıyla ödenmektedir. Amerika'dan buradaki ahbaplarına mektup yollayacak olanlar da zarfın üzerine Ankara'daki adresi yazmazlar, gönderdikleri kimsenin adıyla görevine bir de askerî posta kutusunun numarasını iliştirip New York'a kadarki posta masrafını ödemekle yetinirler. Zarfların üzerine de «Ankara» değil, New York yazılır. Ondan sonrası APO'nun işidir.

Ama, asıl önemli olan mektuplar değil, bu APO sayesinde Türkiye ile Amerika arasında mekik dokuyan paketlerdir, zira, paketleri de, mektuplar gibi, Amerikan postası taşır ve Türk makamlarının bunlar üzerinde herhangi bir kontrol yetkisi yoktur. Amerikalı, buradaki antikacıya gider, binlerce lira tutarında gümüş mal alır, paketleyip rahat rahat Amerika'ya gönderir. İsterse, Amerika'dan dilediği malı, dilediği miktarda yine bu posta vasıtasıyla getirebilir.' Tabiî, bu arada «Türk ahbaplar»ın istekleri de karşılanır! Bütün bunlar olup biterken Türk gümrük makamlarının haberi bile olmaz, çünkü bahis konusu olan «Amerikan askerî postası»dır. Türk resmî makamları PX'lere gelen malların miktarını azçok bilebildikleri halde, APO yoluyla gidip gelen mallar hakkında hiçbir resmî bilgi yoktur ve kaçakçılığın başlıca kaynağı olarak bu posta faaliyetleri gösterilmektedir. Hattâ, merkezi Atina'da olan bir «antika eşya kaçakçılığı şebekesi»nin de APO sayesinde icra-yı faaliyet ettiği bilinmektedir. Türkiye'ye gizli sokulan kürkler ve Almanya ile Japonya'daki Amerikan askerî postaları vasıtasiyle getirilen optik malzemeleri de bu yoldan gidip gelmektedir.

İşin acıklı tarafı, bu derece aşikâr bir kaçakçılık kapısının hiçbir resmî metne dayanmadan devam edip gitmesidir ve bundan en çok şikâyetçi olan da doğrudan doğruya Türk askerî makamlarıdır. 1965 yılının ilk günlerinde ilgili bakanlıkların temsilcileriyle bu konuda yapılan bir toplantıya Amerikan temsilcileri de çağırılmış ve APO'nun hangi andlaşmaya dayanılarak yürütülmekte olduğu araştırılmıştır. Amerika'lılar «bu konuda karşılıklı bir andlaşma var» demişlerdir ama, Türk Dışişleri Bakanlığının dosyalarında buna dair hiçbir bilgi çıkmamıştır. Bunun üzerine Amerikan temsilcileri «eski Dışişleri Bakanlarından birinin verdiği **şifahi izin**'den bahsetmişlerdir. Ama, bu şifahî iznin bile verildiğini gösterecek herhangi bir vesika halâ Türk makamlarına gönderilmiş değildir.

BİTEKS'LERİN KAYNAĞI

Hiç şüphe yok ki Türkiye'de artık açıkça yapılan «Amerikan malları satışı»nın başlıca «aşikâr» kaynağı «PX» denilen Amerikan mağazalarıdır. Çikletten sinema makinesine kadar her çeşit malın satıldığı bu mağazalar, bir nevi «Ordu Pazarı» olarak Amerikan Silâhlı Kuvvetlerinin tarihinde eskidenberi mevcuttur ve başlangıçları ta kızılderililer zamanına kadar çıkmaktadır. Ordu mensuplarıyla kızılderililer arasında eşya değiş - tokuş edilen yerler oldukları için bunlara «Post of Exhange» (Mübadele Postası) veya kısaca P. Ex. denirdi. Teşkilât zamanla genişledi ve dünyanın dört bir tarafındaki Amerikan kuvvetlerinin maddî ihtiyaçlarını karşılayan muazzam bir mağazalar şebekesi haline geldi. Tüketim malı imal eden büyük şirketler de bu geniş satış imkânından faydalanmağa çalıştıkları için daima sistemin genişletilmesi yolunda gayret sarfetmekte, mümkün olduğu kadar çok kimsenin bu yetkiyi kullanabilmesi amacıyla Amerikan resmî makamları üzerinde baskı yapmaktadırlar. PX'den alışveriş yapmak, değil mahallî satış yerlerinden, hattâ Amerika'daki dükkânlardan alışveriş yapmağa nisbetle de son derece kârlıdır. Bu kârlığı göstermek için, malların üzerine yapıştırılmış olan Amerika'daki satış fiyatları muhafaza edilir, bunların yanına, mukayese imkânı vermek amacıyla tenzilâtlı fiyat etiketi yapıştırılır. PX'den mal alıp bunu dışarıda satmak isteyen Amerika'lı, bu ikinci etiketi söküp birincisini muhafaza ederek, kendi ödediği fiyatı yüksek göstermek ve böylece kârını arttırmak fırsatını da kaçırmaz.

Olsa olsa, nihayet, askerî görevlilere tanınması bir dereceye kadar «mazur» görülebilecek olan PX imtiyazı, Türkiye'deki uygulanış şekliyle Amerika'daki mutad usulleri de aşmış, asker, sivil, sekreter, memur, resmî görev gören bütün Amerika'lıların ve bu arada CIA ajanlarıyla propagandacıların da faydalandıkları bir hak haline gelmiştir. Hattâ, TUSLOG'da mukavele ile çalışan İngiliz ve Alman uzmanlarının da bu mağazalara giriş kartı elde edebilmek imkânları vardır. Bu arada Amerikalıların «Türk sevgisi» hakkında bir fikir verebilecek ilgi çekici olaylar da cereyan etmiştir. Mukaveleli nİgiliz uzmanlara PX giriş kartı verildiği halde, Kıbrıs bağımsızlığına kavuşmadan İngiliz pasaportuyla gelip mukavele ile TUSLOG'ta çalışan Türk asıllı bir Kıbrıslıya bu hak tanınmamıştır! PX kapılarında Türk ve Amerikan askerî makamlarının müşterek giriş kontrolu yapmaları yolundaki Türk teklifleri de muntazaman reddedilmektedir.

İngiltere'de, Fransa'da da PX'ler vardır. Ama, oralardaki mal bolluğu yüzünden bu mağazalar birer kaçakçılık yuvası haline rahatça gelememekte, aksine o ülkelerde imal edilen malların bazı kolaylıklarla Amerika'lılara satıldığı yerler olarak çalışmaktadır. Türkiye'de ise, resmî belgelerden de anlaşılacağı gibi, PX'lerde Amerikalılara satılan ve Türkiye'de imal edilmiş olan eşya, sadece, Amerikalıların «bilmece yüzüğü» dedikleri gümüşten imal edilmiş yüzükler ile Eskişehir lüle taşından yapılmış beyaz pipolardan ibarettir. Buna karşılık, ekmek ve süt de dahil olmak üzere Amerikalıların bütün yiyecek maddeleriyle her türlü oyuncak, giyim ve tüketim malları bu mağazalardan karşılanmakta, Türkiye'de yaşayan 20 bin kadar Amerikalının Türk ekonomisine bıraktıkları, hizmetçi ve gece kulüplerinde konsomatris masraflarından öteye geçmemektedir. Bunlar da «karşılık paralar»dan veya aşağıda açıklanacak başka kaynaklardan bol bol karşılandığı için onbinlerce Amerika'lının Türk ekonomisine sadece olumsuz etkileri olmaktadır. PX'ler yoluyla Türkiye'ye getirilen malların miktarı her türlü tahmini aşacak kadar yüksektir. Yine resmî makamların tesbit ettiğine göre, yalnız 1 Temmuz 1964'den 30 Haziran 1965'e kadar sadece İzmir limanına 94 milyon 978 bin 844 liralık PX malı getirilmiştir ki bu miktar normal bir şehrin ihtiyacına yetecek kadar çoktur.

SİGARA VE VİSKİ KAÇAKÇILIĞI

PX'lerdeki kaçakçılığın Amerikalıların prestijini sıfıra indirecek şekilde aşikâr hale geldiğini gören Amerikan makamları giriş kartı sahiplerine bazı kısıtlamalar ve kontenjanlar koymuşlardır ama, bunların hiçbiri yürümemiştir. Binlerce ton tutan PX malları APO gibi hava yoluyla değil, İstanbul, İzmir ve İskenderun limanlarından gemilerle Türkiye'ye sokulduğu için, Türk resmî makamlarının elinde, hiç olmazsa «miktar» olarak bazı rakamlar mevcuttur ve bu rakamlar yapılan kaçakçılığın genişliğini açıkça ortaya koymaktadır. Gerçekten bizzat Amerikalıların verdikleri bilgilerle tutulan resmî kayıtlara göre. 1964

yılı içinde PX'lerde Amerikalı personele satılmak üzere, Türkiye'ye 27 milyon paket Amerikan sigarası, 20 milyon teneke kutu bira ve 210 bin kilo viski sokulmuştur. Türkiye'de mevcut Amerikalıların sayısı olarak ifade edilen ortalama 20 bin rakamının içinde çocukların da bulunduğu ve herkesin mutlaka sigara tiryakisi olmadığı düşünülerek, cömertçe bir tahminle bu miktarın yüzde 40'ının sigara tiryakisi olduğu kabul edilip bir hesap yapılsa, bir günde insan başına tam 9 paket sigara düşmektedir. Adam başına bir paket sigara üzerinden yapılan ortalama hesaplar yıllık normal tüketim miktarını 2.920.000 paket olarak gösterdiğine göre, geriye kalan 25 milyon küsur sigara paketi karaborsaya intikal etmektedir. Otel resepsiyonlarında, gece kulüplerinde ve BİTEKS'lerde bir paket Amerikan sigarasının fiyatı 5 liradır. Demek ki aradaki mutavassıtlara bol bol kâr payı da bırakarak, bunları PX'den 1.5 liraya alıp dışarıya satan Amerikalının cebine paket başına en az 2.5 lira girmektedir. Bu duruma göre, sadece 1964 yılında yalnız sigaradan 62,5 milyon liralık kaçakçılık yapılmış ve bu miktar Türk Lirası Türklerin cebinden çıkıp Amerikalıların cebine girmiştir.

Biralarda da aynı şekilde geniş bir kaçakçılığın bulunduğu muhakkaktır. Resmî kayıtlardaki miktar tamamiyle Amerikalılar tarafından tüketilecek olsaydı, çoluk çocuk bütün Amerikalıların günde en azından üç kutu bira içmeleri gerekirdi! Ancak, Türk piyasasına aktarılan biranın miktarı sigaralara nisbetle azdır. Biraların çoğu PX imtiyazlarından faydalanmayan özel sektörcü Amerikalılara, petrol teknisyenlerine vesaireye aktarılmaktadır. Bunun da Türk birasının satışını azaltarak «dolaylı» bir kaçakçılık olduğu aşikârdır. Ayrıca, Ankara tepelerinin kuytu gazinolarında ve Türkiye'nin bütün lüks eğlence yerlerinde «Alman birası» diye satılan biralar hep bu PX kanalıyla elde edilmiş mallardır.

İlk bakışta, kaçakçılık yoluyla elde edilmiş olan Türk liralarının Türkiye'de çeşitli hizmetler karşılığında kullanılacağı ve içeride kalacağı düşünülebilir. Yalnız unutmamak gerekir ki Amerika'lıların Türkiye'de Türk lirası ihtiyaçları «karşılık paralar» fonundan Amerikan makamlarına ayrılan paylarla bol bol karşılanmaktadır ve Amerika'lıların Türk lirasına ihtiyaçları yoktur. Kaçakçılıkla elde edilen paralar yine başka bir kaçakçılığı beslemekte, A.P.O. yoluyla Türkiye «dışına» mal kaçırmak için kullanılmaktadır. Böylece Kars'taki antika gümüşlerden Kapalıçarşı'daki tarihî eserlere kadar yükte hafif pahada ağır ne kadar mal varsa Türk gümrüklerine uğramadan dışarıya akmaktadır. Zaten Amerikalılar Türkiye'den ayrılırken satmadıkları mallar üzerinde yapılan gümrük muayenesi de pek sudan olmaktadır. Son günlere gelinceye kadar bu kontrollar çıkış kapılarında değil, Amerika'lıların malları ambalâj edilirken onların evlerinde «ahbapça» yapılmaktaydı. Nihayet Gümrük ve Tekel Bakanlığı son günlerde yayınladığı bir kararla, ancak albay ve daha yukarı rütbedeki Amerikalıların gümrük muayenelerinin evlerde yapılabileceğini, öbürlerinin çıkış kapılarında kontrol edileceğini bildirmişti. Bu kadarcık bir kayıtlama bile Amerikalıların Ankaraya itiraz heyetleri yollamalarına sebep olmuştur. Bakanlığın kararından sonra, NATO mensubu hiçbir Amerikalı eşyasını çekmemiş ve dışarı çıkartma talebinde bulunmamıştır. Bütün ümitler Ankara'daki temasların sonucuna bağlanmıştır.

DOLARLAŞAN TÜRK LİRALARI

Bütün bunlardan başka, Türkiye, en fazla döviz sıkıntısı çektiği yıllarda bile, Amerikalıların Türkiye'de elde ettikleri fazla Türk liralarını otomatik olarak dolara çevirmek yükümü altına da girmiştir. *Bu şekilde dolarlaşan Türk liralarının başlıca kaynağını* ev eşyası ve otomobil satışları teşkil etmektedir. 1950 - 1955 yılları arasında, otomobiller de dahil olmak üzere, Amerikalıların beraberlerinde getirdikleri eşyanın hiçbiri giriş beyanına tâbi tutulmamış, çıkışta da bunların satışından elde ettikleri Türk liraları 2,8 TL karşılığında bir dolar verilmek suretiyle resmî kurdan dolara çevrilmiştir. Türkiye'nin bu hovardalığı bazı kişilerin iki üç otomobil *birden getirip satmalarına yol açtığı* içindir ki, nihayet 1955'de otomobil ve ev eşyasının gümrük beyanına tâbi tutulması kararlaştırılmıştır. Ancak, Türkiye'nin o sıralarda çekmekte olduğu mal darlığı ve halktaki özenti eğilimleri yüzünden, beyana tâbi mallar bile astronomik rakamlarla müşteri bulmuş, ayrılan Amerikalılardan bunları satın alanlar Hazineye bir miktar gümrük resmi ödemek zorunda kalmışlardır. Böylece Hazine biraz gelir sağlamıştır *ama, dışarıya çıkarılacak döviz miktarına* henüz bir tahdit konmadığı için, Amerikalıların ellerinde biriken milyonlarca Türk lirası yine resmî kur üzerinden dolara çevrilmiştir.

1959 yılında, Amerikalıların satış sonucunda elde ettikleri Türk liralarını dolara değiştirme imkânı, ev eşyası ve otomobil için yirmibeşer bin liradan 50 bin lira olarak sınırlandırılmıştır. Ancak her işin bir yolunu bulan kurnaz Amerikalılar, satışlarını, «ayrılırken teslim» şartıyla ilk geldikleri aylardan itibaren taksitle yapmışlar ve 50 bin liralık limitin üstünde kalan bu «carî gelir»lerle Türkiye'de ev kirası vesaire gibi masraflarını karşılamışlardır.

Halen uygulanmakta olan rejim de budur. Çıkış kapılarındaki kayıtlara göre, Türkiye'de görevli Amerikan personelinden yılda ortalama 2.000'inin çıkışı yapılmaktadır. Bunların herbirinin 50 bin liralık satış hakkı olduğuna göre, bir yılda açıktan ve serbestçe yapılan satış aşağı yukarı 100 milyon TL civarındadır ve bunun bedeli döviz olarak yurt dışına çıkmaktadır.

GENERALİN EMRİ: «ÇAKTIRMAYIN!»

Türkiye'de Amerikalılara tanınan bu uçsuz bucaksız imtiyazlar, kısa zamanda bütün Avrupa'daki Amerikan kuvvetleri arasında şayi olmuş ve Türkiye'ye nakil talepleri ilk yıllardan itibaren hızla artmıştır. Öyle ki, bir ara, Ankara'daki Amerikan Askerî Yardım Heyeti (JUSMMAT) kumandanlarından biri (General Dewey) kendi personeline yayınladığı bir emirle satışların kimseye haber verilmeden yapılmasını ve bütün işlerin sessiz sedasız yürütülmesini istemek zorunda kalmıştır. Ama, buna rağmen Türkiye'ye gelişi güzel mal sokuluşu ve satışı devam edip gitmiştir. Bu arada bol sayıda sokulan «av tüfekleri»nin sayısı Türk makamlarının da dikkatini çekmiş, bunların kısa zamanda Türklere intikal ettiği lüks avcılık klüplerindeki böbürlenmelerden anlaşılmıştır. En sonunda Bakanlar Kurulu'nun 6/5258 sayılı kararnamesi yürürlüğe girip de av tüfeklerinin gümrüklerden çekilmesi İçişleri Bakanlığının müsaade şartına bağlanınca Amerikalılar feryadı basmışlar, muhtelif bakanlıklardaki «uzman»ları vasıtasıyla Türk hükûmetini sıkıştırmağa başlamışlardır.

Bugün halâ birer menkıbe gibi ağızdan ağıza dolaşan tatlı kâr hikâyeleri vardır. Vaktiyle Etlik Askerî Depolarında «uzman» diye çalışan Edwin Beckelhymer adlı bir sivilin 1957 yılından itibaren arka arkaya getirip sattığı Cadillacların hikâyesi henüz dillerdedir. İki yıl Türkiyede kaldıktan sonra ev eşyalarını ve otomobillerini satanlar, dışarı çıkıp mukavelelerini yenileyerek tekrar gelmekte, askerseler Türkiye'ye yeniden atanmanın yollarını araştırmaktadırlar. Bazılarının Türkiye'de elde ettikleri kârlarla burada ticarethane sahibi oldukları bile vakidir. Dışkapı'daki otomobil tamirhanelerinden birinin muvazaa yoluyla bir Amerikalı adına işletildiği, meşhur seyahat acentalarından bir tanesinin böyle kârlarla zenginleşmiş bir Amerikalının ortaklığına dayandığı söylenir.

MÜESSESELEŞEN KAÇAKÇILIK

Amerikalılara ait binaların kapılarında «DET 29, DET 30» gibi müfreze numaraları görüp de bunun ifade ettiği anlamı sökemeyen Türk çoktur. Gerçekten, bu müfrezeler, yerine göre, çok çeşitli işler görmektedirler. Bazıları üslerle ve atom silâhlarıyla ilgili bulundukları için «müfreze» adına yaraşan işlerle uğraştıkları halde, bazıları da gümrük, ulaştırma, APO, PX, okul, kütüphane, sinema, kilise ve gece *kulübü gibi işlerle meşgul olur.* Türk adlî makamlarının eline düşmek tehlikesi geçiren suçlu Amerika'lıları kurtarmak görevi de bunlara aittir. İşte, Ankara'daki 30. müfreze ile İstanbul'daki 29. müfreze bu çeşit «müfreze»lerdir. Amerikalıların Türkiye'ye giriş çıkışlarıyla ilgili formaliteler de buralarda yürütülür. Zamanla, bu «müfreze»lerin çevresinde «tercüman», «gümrük takip memuru» falan gibi adlarla acaip tipli Türkler türemiştir ve dolambaçlı *işler bu acaip tipler eliyle ayarlanmaktadır.* Bunlardan Tercüman Ahmet'in hikâyesi halâ unutulmamıştır.

İstanbul'un eski ve meşhur komisyoncularından olup 1952 - 1958 yılları arasında Tuzla Uçaksavar Okulundaki Amerikan Eğitim ekibine atanan «Tercüman» Ahmet'in gerçek görevi bol maaş, harcırah ve komisyonlarla Ankara'ya gelip Amerikalılar adına iş takip etmek, onların yüksek dereceli bir memuru gibi her yere *girerek otomobil ve ev eşyası satışlarını* yönetmek olmuştur. Tercüman Ahmet'in 1958 yılında bir trafik kazası sonunda ölüşü, bazı sırları da ortadan kaldırdığı için aralarında bazı generaller de bulunan Amerikalıları adetâ memnun etmiş ve bu memnuniyet bazılarının ağzından bile kaçmıştır.

Tercüman Ahmet gibilerinin Amerikalılara öğrettikleri usullerden biri de, Türkiye'den ayrılırken giriştekinden ayrı bir çıkış kapısından çıkmaktır. Giriş gümrüğü yapılan yerden çıkış yapılmayınca, beyannameli mükelleflerin gümrük kontrolları hayli zorlaşmaktadır. Gümrük teşkilâtımızın yetersizlikleri de bu çeşit dolambaçlı oyunları adetâ teşvik etmektedir. Bir misal olarak şunu göstermek mümkün: 1955 - 1958 yılları arasında Türkiye'ye sokulup da sahipleri halen Türkiye'de gözüken, yani çıkış veya satış işlemleri yapılmadan kalan 500'e yakın otomobil beyannamesi vardır. Bunların akıbeti TUSLOG'un meşhur DET'lerinden sorulunca, «sahipleri Amerikaya gitti, beyanname açık kalmışsa bundan siz sorumlusunuz, bize ne?» cevabı alınmaktadır. Yalnız bu işten Hazine'nin ortalama 5 milyon lira gümrük kaybı vardır.

GECİKEN TEPKİ

Kıbrıs meselesinin hayırlı taraflarından biri de, Amerika karşısındaki politika dolayısıyle hükûmetin bütün bu rezaletler üzerine dikkatle eğilmesine yol açmış olmasındadır. Nitekim, Kıbrıs işinin kızıştığı 1964 Hazıranında Başbakanlık bu meseleyle ilgili gerekli tedbirlerin alınmasını görevlilerden istemiştir. O zamandan beri ilgili bakanlıkların ve Genel Kurmay temsilcilerinin katılmalarıyla yapılan toplantılar, Amerikalıların baltalamaları yüzünden uzadıkça uzamaktadır. Amerikalılar, bazan, ortaya serilen rakamları inkâr yoluna sapmakta, türlü bahaneler uydurmaktadırlar. Bu arada acaip işler de olmakta, konuyu biraz derinliğine kurcalayan yüksek memurlar, tıpkı Başbakan İnönü gibi *yerlerinden oynatılmaktadır.*

Gümrüğe uğramıyan bavullar
içi kaçak eşya dolu

Meselâ Dışişleri Bakanlığı NATO Dairesi Genel Müdürü Pertev Subaşı PX ve APO konuları üzerinde ısrarla durup gerekli tedbirlerin alınmasını savunduktan bir müddet sonra, aynı Bakanlık içinde daha pasif bir göreve getirilmiş, mevcut durumun düzeltilmesi için girişilen temaslar da öbür bakanlıkların ilgisizliği yüzünden askıda kalmıştır. Şimdiki halde, *meseleyle ilgili ciddî incelemeleri* yapan, Türk Devletinin egemenlik hakkını ve şerefini kurtarmak için didinen, öbür makamların vurdumduymazlığını gidermeğe çalışan tek merci Genel Kurmay Başkanlığıdır. Bürokrasimiz ise Babıâli'nin eski âcizliğinden hiç farklı olmayan bir tutum içindedir. Türkiye Amerikalılar için artık bir «serbest bölge» değil, «sahipsiz bölge» olmuştur.

Bavullar dolusu kaçak eşya «Biteks»lere akıyor

AÇIKLAMA

PETROL ŞİRKETLERİNİN RÜYALARINDAKİ TÜRKİYE

Shell Şirketi, «Petroleum Press Service» dergisinin Kasım 1965 sayısındaki bir yazıyı çevirterek, beyin yıkamak için Türkiyedeki ilgililere geniş şekilde dağıttı. Ancak fazla saf insanları ikna edebilecek olan bu yazıyı, yabancı şirketlerin zihniyetini belirtmek bakımından aynen yayınlıyoruz:

MODASI GEÇMİŞ TAVIRLAR

Gelişmekte olan bölgelerde iktisadî terakki ekseriya milletlerarası özel yatırımlara karşı düşmanca takınılan tavırlarla kösteklenir. Gerek petrol işinde gerekse diğer endüstrilerde bu tavırlar yüksek kademeli şirket idarecilerinin karşılaştıkları en çetin problemlerden biridir.

«KUCAK AÇMAK GEREK»!...

Daha iyi bir maddî yaşayışın hemen herkesce arzu edildiği bir dünyada hususî müteşebbisin önündeki imkânlar hudutsuz telâkki edilbilir. İhtiyaç duyulan malları istihsal etmek üzere büyük çapta ticarî teşkilâtın kurulmasında kendisi uzmandır. Kendisi iktisadî gelişmeye zarurî olan sermayeyi ve iş gücünü bir araya getirmekte hudutsuz telâkki edilebilir. İhtiyaçları kıt olan **gelişmemiş memleketlerin, bu itibarla milletlerarası özel yatırımları kucak açarak karşılamaları icap eder**

Onlar her zaman böyle yapmazlar. Filhakıka, onlar ekseriya bu yola manialar koyarlar. Böylece kendi iktisadî gelişmelerini geciktirirler. Bu paradoksal hareket, geçen ay Jersey Standard'ın İdare Meclisi âzasından ve reis muavinlerinden biri olan Mr. David Shepard'ın Colombia Üniversitesinde yaptığı bir konuşmaya konu teşkil etmiştir. *Milletlerarası şir*ketlerin müdürlerinden bir grupa hitap ederken kendisi milletlerarası özel yatırımların karşısına çıkan üç maniaya işaret etmiş ve bunların nasıl aşılacağını anlatmıştır. İleri sürdüğü fikirler sadece petrol endüstrisinde değil, diğer sahalarda da çok daha geniş bir kütlenin alâkasını çeker mahiyettedir.

DEVLETÇİLİK VE YABANCI DÜŞMANLIĞI

Bütün milletlerarası müesseselerin, hassaten petrol şirketlerinin üzüntü ile vakıf oldukları bir problem, Mr. Shepard'ın devletçilik dediği rejimin gelişmesidir. **Bir memlekette hususi petrol şirketleri, kendisini zararlarını amme fonlarından karşılayabilmek gibi bir avantaja *sahip olan bir devlet mü*essesesi ile rekabete mecbur görürler**. Bir diğerinde ise, Devlet, arama ve istihsal gibi petrol endüstrisinin bütün bir sektörünü uhdesine inhisar ettirir. Yine diğer birinde, Devlet bu endüstrinin bütün safhalarında hemen hemen inhisar durumunu muhafaza eder ve özel şirketlere hususiyet arzeden bazı mallarla me[illegible] müsaadesini verir. Yine bazı hükûmetler, yabancı petrol şir*ketlerine ancak yeni teşebbüs*lere Devletin azınlıktaki ortağı olarak iştirâk etmek hakkını tanır.

Amme mülkiyeti petrol en[illegible] ne de münh[illegible] ve hattâ umumiyetle topraktan servet çıkarma endüstrilerine inhisar etmez. Geçenlerde yapılmış olan bir etüd göstermektedir ki, altı başlıca Lâtin Amerika şirketindeki 30 en büyük teşebbüs içinde yüzde 60'ından [illegible] fazlasının sermayesi devletindir.

Ticarî rekabetten tecrit edilmiş fakat umumiyetle siyasî tesirlere maruz olan bu çeşit amme müesseseleri ekseriya rasyonel değildirler. Diğer taraftan, hususî şirketler keyfî olarak piyasanın muayyen bir *hissesine inhisar ettirilebilirler*. Sermayeye el koyma raddesine varan nisbetlerde vergilendirilebilirler, bunlara ithal permileri verilmiyebilir; fiatları ve ücretleri kararname ile tanzim edilerek bu işte kalmaları güç veya imkânsız kılınabilir.

Devletçilik tarafından milletlerarası yatırımcı için yaratılan problemler diğer bir olayla büsbütün kötüleştirilir. Buna Mr. Shephard «ksenofobi» veya «yabancı düşmanlığı» demektedir. Yabancılara karşı iğbirar her memlekette az veya çok bulunursa da bunların tesirleri az gelişmiş ülkelerde pek acı bir şekilde hissedilmektedir. Bunun neticelerinden biri şudur ki, devletçiliğin keskin kenarı bilhassa yabancıya karşı tevcih edilme temayülündedir. Yabancı ser*maye ekseriya mahallî şirket*lere nazaran çok daha fazla tahditler ve bürokratik gecikmelere maruz kalır. Havada devletleştirme kokusu varsa, mahallî müesseseden ziyade yabancı müessesenin buna maruz kalması çok muhtemeldir. Tecrübe göstermiştir ki **en büyük yabancı şirket bile, iradeler doğrudan doğruya çarpıştığı zaman en küçük bir hükûmetle boy ölcüşemez**

«ALDATILMIŞ ÜNİVERSİTELİLER»!...

Bu davranışlar millî şuur içinde derin bir şekilde kök salmıştır. Mr. Shephard'ın görüşü*ne göre bunlar bilhassa* çoğu memleketin müstakbel önderleri olan üniversite talebelerinin düşüncelerine tesir eder. Bu genç entellektüeller hususî iş adamının ve bilhassa büyük yabancı yatırımcının, fakirleri merhametsizce istismar eden biri olduğu hususundaki Marksist görüşü kabule ekseriya hazırdırlar. Onların gözünde yabancı (bilhassa Amerikan) sermayesi sadece kısa vadeli kârlar peşindedir. O milleti istismar etmektedir, hükûmetin ahlâkını bozmaktadır ve kütleleri asgarî geçim seviyesinde tutan bir sosyal yapıyı muhafazayı kendisine hedef tutmaktadır. Bu gibi yanlış fikirleri silmek ekseriya son derecede zordur.

Avrıca hususî sermaye ve teşebbüsün milletlerarası hareketi*ne bir üçüncü mania da*, bir çok gelişmemiş memleketlerdeki mahallî müesseselerin vasfını teşkil eden uyuşukluk ve fazla an'anenerestliktir. Yani, hususî ticarî ve sınaî müesseselerin ekserisi henüz içinde bulunduğumuz devrin ihtiyaclarına ayak uydurmuş değildir. Bu hâdise beynelmilel müteşebbisi iki bir birine zıt olan şekilde rahatsız *eder. Kendisi mahallî iş adam*ları tarafından fazla kırıcı, fazla rekabetçi, fazla dinamik, fazla modern olmakla itham edilebilir. Diğer taraftan hususî teşebbüsün mahallî düşmanları kendisinin eski model, eski kafalı kapitalistleri ile bir tutulabileceğini kabul ederler. Böylece o, bir grup tarafından modern oluşundan dolayı ve diğer *bir grup tarafından reaksiyoner* oluşundan dolayı nefret edilme yen mümtaziyetine sahip olur.

Yabancı memleketteki yatırımcının mahallî firmaları iş sahasından çıkarmağa çalışması mevzu bahis değildir. Aksine, onun hakikî menfaati, bunların kuvvetlenmesine ve modernleşmesine yardım etmektir. Zira bu suretle, kendisinin ki de dahil *olmak üzere* bütün ticarî müesseselerin toplum tarafından kabul edilmesini kolaylaştıracak atmosferin yaratılmasına yardım eder. Bu birkaç şekilde yapılabilir. Bunlar, daha müterakki teknoloji ve işletme metodları ile çalışan firmaların rekabeti tesirile alışkın oldukları

AMERİKAN GÖZÜYLE TÜRK YÜRSEK MEMURLARI

Bir Türk idarecisinin kişisel özellikleri şöyle sıralanabilir :

«İnsiyatifi yoktur. Acillik fikri henüz gelişmemiştir. Bu hâl onu hareketsizliğe, tasvip edilmiş bir programı kuru kuruya uygulamaya, sür'atin her derecesine rızaya götürür. Yeni metodları benimsemesi ve hele onları uygulaması çok yavaştır.

«Son derecede merkeziyetçidir. Yetkileri aşağı kademelere devretme isteksizliği elle tutulacak kadar aşikârdır. Bu durum, bir kararın alınmasını bir takım ön muamelelerin yerine getirilmesi ve bir takım formalitelere bağ*lanması sonucunu doğurmaktadır. Bu tema*yül, herşeyi mevzuat zaviyesinden inceleyen etkili bir teftiş mekanizması ile desteklenmektedir.

«Bilgi alışverişinde çok zayıftır. Lüzumsuz bir ketumiyet havası içindedir. Gerek bilgi istemek ve gerekse bilgi vermek hususunda son derece isteksizdir. Kendisinden bilgi isteyenden derhal şüphe eder. Muhtelif kademelerdeki idareciler astlarını ehliyetsiz olarak kabul ettikleri için fikirlerini almak ihtiyaç ve lüzumunu duymamaktadırlar.

«Statükocudur. Cemiyette en yüksek prestij gruplarından birini teşkil etmektedir. Hür*met edildiği kadar korkulmaktadır da.* Bu prestij mevkilerine oturmak her vasat üniversite mezununun emeli ve hayalidir. Bu sebeple kendilerine bu yolu açan bâzı fakültelere aşırı tehacüm olmaktadır. Ana'anevî idareci tipi, kudretli, dürüst, bağırmaktan hoşlanan ve hattâ gerekirse dayak atmaktan çekinmeyen bir insan olarak tasvir edilir. İdarecilerin kendilerine son derece itimadı vardır. Bunun için de gururludurlar ve hata kabul etmezler. Bu elit zümre, kapalı bir sınıfın mutat temayüllerini benimsemiş görünmektedir. Bu temayül aralarına başkalarını almamak ve kendilerini savunmak temayülüdür.

Belli tahsil *müesseselerinden mezuniyet* şartı, hizmete alınmada belli grupların tercihi gibi usuller idarede ilerlemeyi ve gelişmeyi tahdit eden usullerdir. Üniversite diploması bir tahsil belgesi olmaktan daha çok bir fetiştir. *Mevzuat, üst mevkiler için üniversite diploması* şartını vazetmekle kalmamakta, fakat aynı zamanda bir çok önemli mevkileri üç tahsil branşına tahsis etmektedir: Siyasî ilimler, hukuk, iktisat... Bu kabil tahditler üst kadroları elit zümre için muhafaza etmekten başka bir maksada hizmet etmemektedir.

«Resmî mahremiyetin mânâsını öğrenememiştir. İdareci ile beş dakika müdahalesiz *konuşamazsınız. Bir taraftan* evrakı okur, imzalarken, diğer taraftan da sizinle meseleleri münakaşa etmesi normal sayılır. Böyle bir durumda meselelerin esasına nasıl ve ne derece nüfuz edebileceği sorulmaya değer..

«*Batılı olduğuna* inanır, Batıyı mümkün olduğu kadar benimsemeye çalışır. Yerli uzmanlara zaman zaman dudak bükerken, yabancı uzmanların ileri sürdükleri fikirlere itibar eder.

«Öğrenme ve gelişme isteği vardır. Maamafih bu arzularını zahmetsiz ve sıkıntısız olarak tahakkuk ettirmek niyetindedir. Onlara göre gelişmeye muhtaç olan, eğitime tâbi tutul*ması gerekenler maiyetinde bulunan* kimselerdir. Kendilerine gelince, eğitilmese de olur. Hattâ çoğu zaman bir eğitim programına tâbi tutulan idareciler niçin böyle bir eğitime tâbi tutulduklarını anlamazlar, hattâ buna hayret bile ederler...»

BU BİR GÖRÜŞTÜR

Şu yukardan beri kişisel özelliklerini sıraladığımız Türk idarecisi tipi, Vali, Kaymakam, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı çapındaki idareci portresidir. «Üniversite mezunu, yüksek kademeleri işgal eden bu idareci elit zümrenin dışındakileri kapsamamaktadır. Esasen yüksek kademe idarecileri ile alt kade*me âmirleri arasında dağlar* kadar fark vardır. Bunların çoğunun orta okul veya daha aşağı derecede tahsilleri olup en üst kademeye tırmanma imkânları yoktur. Bu iki grup arasında gerek kabiliyet ve gerekse görünüş bakımından büyük farklar vardır.»

«Bir genelleme yapmak gerekirse, Türk idarecisinin devrimci bir kafa taşımadığı sonucu çıkarılabilir.»

«Ancak on yıldan fazla zamandır Türkiyede faaliyette bulunan Amerikan Yardımı programı bir zamandan beri meyvelerini vermeye başlamıştır. ÖNEMLİ MEVKİLERİNDE AMERİKA EĞİTİMİ GÖRMÜŞ BİR TÜRKÜN BULUNMADIĞI BİR BAKANLIK, YA DA BİR İKTİSADÎ DEVLET TEŞEBBÜSÜ HEMEN HEMEN KALMAMIŞTIR. *Bu kimseler hâlen, bulundukları teşkilât*ta ilerici kuvvet vasfını taşımaktadırlar. Kısa zamanda genel müdürlük veya müsteşarlık mevkilerine geçmeleri beklenir. AİD bütün gayretlerini bu gruba tevcih etmelidir...»

BİR AMERİKALININ GÖRÜŞÜ

En üst kademe Türk idarecileri için verilen bu haklı ve haksız hükümler, hemen noktasına virgülüne kadar, AİD'nin Türkiyede üç yıl süreyle tetkikler yapmış bir personel uzmanının raporundan alınmıştır. Mr. Podol adındaki bu personel uzmanı, özellikle Kamu İktisadî Kuruluşları yöneticileri üstünde yaptığı incelemelerden sonra, AİD'ye verdiği raporu şöyle noktalamaktadır :

«Geniş ölçüde Türk idarecilerini endoktrine etmek lâzımdır. Burada bilhassa orta kademe idarecileri üzerinde durmak yerinde olur. Zira evvelce de belirtildiği gibi bu gibi kimselerin büyük kısmı üniversite mezunları olup yeni fikirlere en yatkın olanlardır. Gaye yeni fikirleri aşılamak ve yeni davranışlar kazandırmaktır. Bu grubun, on yıl gibi kısa bir süre içinde yüksek sorumluluk mevkilerine geçecekleri düşünülürse, bütün gayretlerin bu kimseler üzerinde toplanması makul görülmektedir.»

Türkiyedeki incelemelerini tamamladıktan sonra gene AİD uzmanı olarak, yüksek fikirlerinden istifade edilmek üzere Nepal'e gönderilen Mr. Podol'un Türkiyenin üst kademe idarecileri için verdiği bu hükümlerin yanı başında, alt kademe idarecileri, şefler, şube müdürleri, daire müdürleri, kısım âmirleri için vardığı hüküm de şudur :

«Alt kademe idareciliği perişan durumdadır. Aslında bu grubun yaptığı işlere idarecilik demeye de *insanın dili varmıyor*. Bu kademede ıslahat ve gelişme fikirleri aramayın. Bugünkü şartlar içinde gerçekten iyi bir idareci olmak imkânsız gibi bir şeydir. Teknik kabiliyet ve bilgileri olsa bile yetkisizlikleri ve politik dokunulmazlıklar iyi bir idareci olmalarını engellemektedir. Önemli kararlar vermeye yetkileri yoktur.»

BEYİN YIKAMA

Mr. *Podol'un* raporunun ortaya *koyduğu* acı tatlı bâzı gerçekler vardır. Bizce bunların başında gelen gerçek ise, Amerikanın meşhur AİD teşkilâtının, Türkiyeye yardım, idarecileri ıslah kisvesi altında nasıl bir manevra çevirmeye çalıştığını, çalışacağını ve nereye varmak istediğini ortaya koymasıdır. Mr. Podol'a göre, on yıla kadar, idarenin bütün üst kademeleri, Amerikalıların arzusuna göre beyni yıkanmış *kişilerin eline geçecektir*. Artık ondan sonra da Amerika için Türkiyenin Filipinlerden, Alaskadan, Dominikten farklı bir yanı kalmayacaktır.

1963 yılında AİD'ye verilen ve Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsünde pek kıymetli bir ders notu olarak okutulan, yakında da kitap olarak bastırılmaya hazırlanan bu raporun memnuniyet uyandıran tek yönü de, 1963 yılında henüz Amerikalıların Türk idarecilerini tam istedikleri kılığa sokamadıklarının itiraf edilmesi ve daha bir on yıllık gayret gösterme ihtiyacını duyduklarını belirtmeleridir.

İlhami Soysal

usullerin dışına çıkmak mecburiyetinde kalabilirler. Ekseriya dışarıdan gelen sermayenin mahallî mallara ve yardımcı hizmetlere karşı munzam talep sayesinde mahallî firmaların imkânları artar. Yine diğer bir faydalanma imkânına misal olarak da Lâtin Amerika memleketlerinde istikbal vâdeden orta ve küçük çaptaki işletmelere sermaye ve teknik bilgi temini için 120 Avrupa ve Kuzey Amerika şirketinin kurduğu bir yatırım şirketi olan ADELA zikredilebilir.

PEŞİN HÜKÜMLERİN YENİLMESİ

Bununla beraber yabancı yatırımcıya karşı peşin hükümler bâkidir. Belki bunların yenilmesi için atılacak ilk adım, bazı zamanlarda ve bazı yerlerde yabancıya karşı gösterilmiş olan igbirarın pekâla muhik bulunduğunun kabul edilmesidir. Mr. *Shepard demiştir*-ki:

«Bugünkü yatırımcının çok eski zamanlarda bazı ticarî imparatorlukları kurmuş olanların topladığı igbirarın bir kısmını *tevarüs etmeyi beklemesi* icap eder. Bu şahısların topluma karşı ödevleri hakkındaki telâkkileri bugün sizin veya benim düşüncelerimizden çok uzaktır.» Milletlerarası teşebbüslerin gelişmekte olan memleketlerde büyük yardımlar yapabilecekleri *bugünde, geçmişin hayaletlerinin* kötü bir tesir yapmakta olması üzüntüye şayan bir hâdisedir. Modern işletmecinin yapacağı en az şey, yabancı topraktaki tavır ve hareketlerinin bu hayaletlerin kuvvetini yenilemek olmayıp onları kovmak olmalıdır.

Şurası açıktır ki, yukarıda bahsedilen modası geçmiş tavırlara karşı bütün hızla hissî bir şekilde hücum edildiği takdirde netice alınması ihtimali azdır. Takip edilecek politika, mevcut şartlar içinde yapıcı bir şekilde çalışmak ve bir taraftan da fırsat çıktıkça azar azar bu şartları ıslâh etmeğe çalışmaktır. Jersey Standard'ın Reis Muavininin kanaatince, böyle prag*matik ve aklıselîme* dayanan bir tavır, modern işletmecilerin halkın istediği daha iyi hayatı temin edebilmek hususundaki rakipsiz kapasiteleri ile birlikte sonunda dünyaya uzun zamandan beri arız bulunan devletçilik ve yabancı düşmanlığı akımını tersine çevirmek için en iyi ümit kaynağıdır.

AYDINLARIN UFKUNU GENİŞLETME»

Aklıselime dayanan bu hareketin bir veçhesi, talebelerle ve entellektüellerle çalışmanın yollarını sabırla aramaktır. Bu surette «onların ufuklarını ve keza kendi ufuklarımızı genişletmeğe ve onların katı düşmanlıklarını değiştirip, onların ve bizim hakiki menfaatlerimizin ne derece mükemmel bir şekilde uzlaşabileceği» hususunda onları ikna etmeğe çalışmak lâzımdır. Her ne kadar bu sahada çok yaratıcı çalışmalar ya*pılmışsa da, daha da yapılacak* çok şey vardır. Ve bu hususla alâkalı olarak, milletlerarası şirketleri idare etmek gibi güç bir işi üzerine almış bulunan herkesin Mr. Shepard'ın şu ikazına kulak vermesi yerinde olur: «Dış temaslar sahasındaki hakikaten önemli olan iş, bizimle zaten mutabık olan kimselerle karşılıklı takdir cemiyetleri kurmak değil fakat bizimle mutabık olmayanlarla» karşılıklı mü*samaha cemiyetleri» şeklinde* isimlendirilecek olan şeyi kurmaktır.

KÂR SAİKİ

Ehemmiyetle ele alınması icap eden ve derinlere kök salmış bulunan yanlış kanaatlerden biri şudur: Hususî iş adamının amme menfaatine hizmet etmesine imkân yoktur. Zira kendisi kâr saiki ile hareket eder. Filhakika hayli değişik saikler, bütün toplumun faydası için imtizaç edebilir ve etmektedir. Konferansçı modern müteşebbisi istiridyeye benzetmiştir. İstiridyenin güzel inciler meydana getirmesinin sebebi, bir kum danesinden rahatsız olmasıdır. İş adamı için «kum danesi» piyasalar ve kârlar için rekabettir. Onun incisi birçok şeylerdir: İyi mallar, adilâne fiatlar, kıymetli işler, vergi gelirleri ve kârların ilerideki büyüme için tekrar yatırılması. Mr. Shepard şöyle demiştir:

İstiridye san'atkâr olmadığı gibi melek de değildir. O imkân bulursa sâkin, rekabetsiz bir şekilde para kazanmayı tercih edebilir. Fakat bu rahat istiridye yatakları ticaret dünyasında daima nadir bulunmuştur ve gittikçe de azalmaktadır. Bu itibarla modern iş adamı bilir ki, *kâr etmek için en müsait ümidi*, kendini gayrete getirmektir. Daha iyi iş idaresi, daha iyi teknoloji, piyasanın daha iyi anlaşılması, kârların daha akıllıca bir şekilde tekrar yatırılması suretile ve böylece müşterinin arzularını yerine getirmekte rakiplerini geçmektir.

Böylece rekabetin kuvvetleri muhtelif menfaatleri arasında bir ahenk meydana getirmeğe yardım eder ve bu da hür bir toplumun sırlarından biridir. Bu, piyasanın çalışması ile tamamile yerine getirilemiyecek olan ,cemiyetin köklü kıymetleri olduğu hakikatini inkâr etmek değildir. Münevver bir iş adamı, uzun vadeli olarak ayakta kalmasının şartlarının sadece piyasada muvaffak olmaktan ibaret olmadığını bilir.

Bunun için muhakkak ki personelinin, halkın ve hükümetin müesseseye karşı iyi niyet beslemesi şarttır. Böylece, işinin ilerlemesi nisbetinde ve kendisi*nin teşkilâtçılık ve önderlik ka*biliyetleri nisbetinde mezkûr diğer kıymetleri nazarı itibare almaya çalışır. Halkın eğitimi ve refahı ile, şehirlerin durumu *ve kırların güzelliği ile* alâkadar olur. Bunları yaparken sahi tamamile diğerkâm olmamakla beraber yine de amme menfaatine hizmet etmektir.

«GİZLİ VE KARIŞIK PROBLEMLER»

Milletlerarası şirketin hükûmetle, halkla ve mahallî iş muhiti ile münasebetleri hakkındaki bu problemler bugünün yüksek kademedeki iş idarecileri*nin enerjileri ve kabiliyetleri ü*zerinde gittikçe artan talepler yaratmaktadır. Başka yerlerde olduğu gibi petrol işinde de bunlar bir teşebbüsün kaderinin tâ *yininde tıpkı kâr ve zarar he*sabı kadar kat'î bir rol oynayabilirler. Bunlar normal ticarî problemlere nazaran daha gizli ve karışıktır ve elektronik he*sap makineleri ile halledilmez.* Bunlar, Mr. Shepard'a göre milletlerarası iş idarecilerinin önde gelen problemleridir ve olgun bir muhakeme ve en yüksek devlet adamlığı vasıfları ister. Devrimizde beslenen ümitlerden bir çoğunun tahakkuku bu meselelerin başarılı bir şekilde halledilmesine bağlıdır.

SÜLEYMAN DEMİREL'E

«Ufak uyarmalardan»

Nimet Arzık

SÖMÜRÜCÜLER

Demir sömürücüleri... Kömür sömürücüleri... «Sömürücüler» diye bir piyes yazmak isterdim... Kolay olurdu Demirel... Örnekler yüzümüzü, gözümüzü süngülüyor. Demirel, amaaa... çok güç gerekiyor çekmek için!.. çok!.. Çek şu süngüleyen örnekleri

Özel sektörün sömürücülerinin metotları, belki daha hoyrat, daha brütal, daha açık hiç olmazsa... Haklı gördüğü için kendini...

Özel sektörün sömürücüleri bir cins keçi!.. Ormanlarda boyun boyun uzanarak, yeşermişlikleri yokeden, yeşillikleri sah*raya çeviren, obur, doymaz* keçi cinsi... İstediğin kadar, sağa, sola, gecekondu arsası büyüklüğünde yazılar serpiştir, «Ormansız vatan olmaz» *diye*. Keçi, keçidir!..

İş sahasıyla hiç mi hiç ilgim yok!.. Yok ama, bildiğimden bilmediğimi çıkarıyorum!.. Bildiğim başka saha!..

İş sahasındaki sömürücüler arasında bir «paylaşma» var herhalde:

Sen «A» müessesesinde, ben «B» müessesesinde!..

Çıngar da çıkıyor bazen... Çıngar güdümsüz bir şahlanmadan, güdümlü bir prensip *şuurundan* çıkmıyor:

Kömür sömürücüsü, demir sömürücüsünün sahasına el atmak istiyor. Veya tersi.

«A» müessesesinin, gedikli *sömürücüsü, «B» müessesesine* el atmak istiyor veya tersi... Bundan, çıkıyor, bundan değil mi?.. O zaman gel vatan, gel millet... Gel «zedelenen, memleketin yüksek menfaatları»... Gel «ekonomide rahneler»...

İş sahasıyla hiç mi hiç ilgim yok amma, bildiğim sahalardan bilmediğim sahaları çıkarıyorum

Biliyorum ki, herşeyin bir sömürücüsü var bizde... Felâ*ketin sömürücüsünden hamam* nalını sömürücüsüne kadar!.!.. Sen de biliyorsun değil mi Demirelcim? Benim bildiklerim, Devlet müesseselerindeki «res*mî sömürücüler*» Ve bozuk düzende, bütün Üsküdarları aşacak kadar at oynatıyorlar. Özel sektörünküler bunların yanında «agucuk» bebek kalır, bütün paldırküldürlüklerinde ve bütün debdebelerinde

RESMÎ SÖMÜRÜCÜLER

Herşeyin bir sömürücüsü var dedik. Alalım resmî müesseseleri, alalım bakanlıkları... Senin gibi konuşayım Demirel:

— «Bakanlıklarda dürüst insanlar yok muuu?.. Vaaar!.. Öyleyseee»...

«Öyleyse» si şu:

Bakanlıklarda Sayın Başbakanım, son derece dürüst, son derece acılı, son derece hakkı yenmiş, kabiliyetleri törpülenmiş insanların yanında:

*a) Ek görevlerin sömürücü*leri var. Kim?

Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin.

b) Fazla mesainin sömürücüleri var. Kim?

Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin.

c) Yurd dışı yolculukların sömürücüsü var. Kim?

Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin.

d) Satın alımaların sömürücüsü var. Kim?

Gene Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin.

e) İş yaptırma sömürücüleri var. Kim?

Gene Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin.

f) ....

g) ....

Daha nice niceliklerin sö*mürücüsü var, ve bunların* arasında «nizasız bir dayanışma»... Demirel bana zıdlanacağına, dediklerime azıcık dostane bir kafa tutumuyla bak!.. Onun için hükûmetler gelip geçer, ve keçiler ormanların dallarını gövdeye gönderir kıtır da kıtır... Hükûmetler «reform» der, «reorganizasyon» der. Keçiler de «kıtır kıtır»...

Ey dürüst memurlar, ey dürüst kalmış idareciler, keyfiyet *bu değil mi? Siz de bu değiş*mez Hasan, Hüseyin, Ahmed, Mehmed'lerin, ömrünüz boyunca, haksızlığına ve hısmına uğramadınız mı?... Sizi de yemediler mi kıtır kıtır?... Terfi edebilecekken ettiniz mi?... Çocuklarınızı okutabilecekken okutabildiniz mi?... *Kışlık bir* palto bile yaptıramıyanınız var... Ama Hasan Hüseyinin paltosu İngiltereden... Altında da otomobil de var. Banyosu*nun beyaz fayanslarını beğen*miyor da, pembe mermer yaptırıyor, pembe ve siyah... Halbuki, derecesi sizin derecesinin iki derece dûnunda. Maaşı da öyle!... Ey dürüst kalmış memurlar ve idareciler, yalan mı söylüyorum?...

ÇINGAR

Burada da bazan çıngar çıkar Sayın Başbakanım!...

Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyinin dışında yeni bir ka*biliyet türer... Yaratma kabi*liyetlisi değil... İş kabiliyetlisi değil, sömürme kabiliyetlisi. Yeni bir keçi... Orhan meselesi...

Orhanın gözü apaçıktır ama, hiçbir sömürücü grubuna dâhil değildir henüz. Hiçbir sömürme kontenjanından payını almamıştır. Payını alıncaya kadar, patırtıydı, kütürtüydü, döğüştü, devam eder... Öyle değil mi dürüst kalmış idareciler, dürüst kalmış memurlar.. Kaç çıngarın seyircisi kaldınız?...

Veya... Pay sahipleri yepyeni bir kontenjana el atmak isterler...

Veya... Patırtı dışardan gelir:

Bir komisyon veren, başka *bir komisyon vereni atlatmış*tır da...

Yoksam, sömürme konusunda, namustan gelen, vicdandan tepen, prensipten fır*lıyan ihbar mihbar patırtı fa*lan nâdirdir!...

Herhangi bir âtıl müessesede, neden hep:

Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin «ek» li çalışır da, diğerleri «eksiz» çalışır?

Neden boş kadrolara adam alınmaz da, hep Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin'in vekâletine muhtaçtır bu kadrolar?

Neden temsilcilikler, murakıplıklar, seneler senesi el de*ğiştirmez?*

Neden hep aynı ve değersiz isimler ortalarda hâkimdir?

Çünküm, bunlar bu bozuk düzenin «resmî sömürücüleri*dir»*.

Çünkü bunlar icabında kusursuz kuldur.

Yoksa, işlerin aksaklığı meydanda!...

Bu Ahmed, Mehmed v.s.... nin yeri tutulmaz ihtisası mı var. Yooo!...

Bunlardan başka mütehassıs Türkiyede hiç mi yetişmiyor?

Yooo!... NELER YETİŞMİYOR...

Bunlardan başka tatlı geçici görevlere, Evropaya gönderilecek yok mu?

Vaaar...

Neden bu hikâyeler hep ya*rım düzina kişi arasında* döner?

Başbakanım, Başbakanım, düzen bozuk da ondan. Düzelmemesinde çıkarcıların çıkarları var da ondan. Nizâsız dayanışma var da ondan... Bu dayanışmadan ötürü, sömürü*cüler birer kaledir*. Yıkamazsın!... Kendin yıkılırsın!... Düzen onların yanınadır. Düzen onlardır. Düzenin değişmesi gerekmektedir.

Pırıl pırıl insanlar var Demirel, amma «keçi» ler onları her iktidara kötülediklerl gibi, sana da kötüliyecekler. Onları senden, seni onlardan soğutacaklar. Neler uydurmıyacaklar Rabbim!... O Bakanlık odalarına süzülen, o ağızları yürek şekilde, el uğuşturucuları, ceket düğmeleyicileri, o karısını yüksek makamın karısıyla ahbap, çocuğunu yüksek *makamın* karısına *kul*, kendini yüksek makama daimî hoşçıkçı edenleri çok gördük çok göreceğiz. Çünkü düzen bozuk. Düzen bozukluk isti*yor.*

Niyetin istediği kadar iyi ola, ben de tepede olsam, gevşerdim, idarei maslahat yoluna giderdim. Sen?... Hani doktorlar bazan insanın gövdesini açarlar, ve hemencik kapatırlar, şifâya gidemiyeceği için...

Onların bazılarıyla da hesabımız var vatandaş olarak...

Kıyamette göreceğiz bu hesabı!... Çoğu, kendisi sömürmüyor. Para canlısı değil... *Amma daha kötü bir şey* yapıyor. Göz yumuyor sömürücülere!... Yerlerinde tutunabilmek için!...

Sömürücü grupmanlarının *kudretini ölçmüş*... İlmi büyük!... Sömürme konularını da iyi etüd etmiş... Sömürtme divizyonlarını da iyi yapmış...

Başkaldıran olursa, onu bir sömürücü grubuna iyi yatmasını biliyor. Onca idarecilik bu çünküm...

Baktı ki sömürücüler azdı.. Onları karşı karşıya bırakmasını biliyor. Sonunda adalet dağıtıp barıştırmak için, ağaların aşiretleri çarpıştırması gibi... *Böyle yapanlar zaten* «memuriyet ağaları»...

Üstün idareci rahat!... Sömürme kombinezonlarından garip şekilde meydana gelmiş *garip desenli halının üzerinde*, maestro edâsıyla, rahat, vakur, sağlamlaşmış adımlarla beş aşağı beş yukarı dolaşıyor... Ama kendisi çalmaz, gerçekten çalmaz, o başka... Bu tip bence en tehlikelisi!

İşte Demirel reorganizasyon yaptıracağın, kişilerin bazıları bu cinsten... Vallahi bunlara yaptıracaksın, ruhun bile duymadan bunlar sana soulacaklar...

Nâçiz vatandaş, bu sömürme «güzergâhını» bunca ezbere bilmemeliydi di mi? Eğer ortam normal olaydı bilemezdi!

Nâçiz vatandaş, bunca umutsuz olmamalıydı değil mi?.

Amma, bu bozuk düzen, bu sömürücünün hâkim olduğu düzen ona bu hazin bilgiyi, bu *umutsuzluğu aşıladı!*...

Nasıl düzeltmeyi düşünüyorsun Demirel, nasıl düzelteceksin?... Düzenin bozuk olduğunu, sömürücünün düzeni olduğunu, kabul etmiyorsun ki?... Halbuki senin bu kötülüklerde katığın yok henüz!...

Macaristan İzlenimleri: 1

Bıyıklı Kalkanlı Anıtlar, Büyük ve Küçük Balıklar...

Fakir Baykurt

Macaristan sanki bir anıtlar ülke si. Köy, kent, her yer anıt...

Münih treni taşınmaz bir yılan. Öndeki lokomatif terliyor. Güney Yugoslavya topraklarından yukarı çıkıyoruz. Sürüklenir gibiyiz. Kızgın temmuzun son günü. İçerde, otursan olmuyor, uzansan olmuyor. Çıkıp dolaşmak istiyorum. *Vagonun* bakıcısı *Çekoslavak* bayan İngilizce bilmiyor. Sattığı serinleticiler için her para geçmiyor. *Komşum Bulgar Georgi Kan*çef, gençliğinde iki yıl öğretmenlik yapmış. Sonra dış ülkelerde u*laşım ve ticaret ateşesi olmuş.* Şimdi Polonya'da görevliymiş. İzinli gelmiş, dönüyor. İçinde dinmez, durmaz *bir* Türkçe konuşma isteği. Otuz yıl önce konuşurmuş da... Sonra boşvermiş, ama başka yabancı diller öğrenmiş. Almanca, Rusça, Sırpça... «Ben biliyor beş... beş dil fazla!» Babası ona demiş ki. «Ne kadar çok dil biliyorsun, olursun o kadar yüksek......» Yol uzun. «Lâzım şimdi konuşmak Turski.» Elinde Fransızca'dan çeviri bir kitap var, Rusça «Bu kitap dine... dine...» Bulamıyor aradığı sözcüğü. «Ep çürütüyor saçmaları.» Sonra buluyor« Dine karşı bir kitap » Din derken aklına «masal» geliyor. «Bilirdim yüz, üz tane Turski masal, ünüttüm ünüttüm...» diyor. «Turiski masallar çok acilidir.» diyor. «Değil acılı, başka bir şeydir.» Yardım ediyorum: «İğnelidir.» «Hah iğnelidir!» diyor. Derken, iğneli birini anlatmağa kalkıyor.

Öğleyle ikindinin yaman sıcağı. Bir işkenceye katlanır gibi sıcağa ve masala katlanıyorum. «Bir padişah... Bir berberi var onun. Kırk yıl saç traş ediyor sakal. Sonra aklına gelmiş demiş ki, padişahım, hep kulların gelir onbaşi, olur yüzbaşı. Gelir yüzbaşi, olur binbaşi, onbinbaşi... Ben ep yerimde sayarım. Beni de yükselt, gönder bir yere... Edirne valisi ölmüş o sıra. Yollamış padişah Berber Aliyi Edirneye. Hemen git, ölenin cenazesine yetiş, demiş. Berber Ali hem koşmuş, hem şaşmış. Nasıl böyle birden vali oldum?... Gelmiş Edirneye. Cenaze hazır. Durun demiş kulağına bir şey söylemek isterim onun. Söylemiş: «Hey paşa, ölü paşa! Varasın öteki dünyaya. Bizim anayı kaynanayı göresin. Diyesin onlara ki nasıldir dünyanın hali!...» Gülüyorum, güzel diyorum. Güzel diye diye yakayı kurtarıp öteki vagonlara geçiyorum.

Bir iki vagon geçiyorum. Kamış kargı sepetler, yılanlı bavullar. Sepetlerin ağzını bezlerle örtüp dikmişler. Bazılarına gazete kapamışlar. Gazeteler Türkçe. Anadolu yaylasından bıyıklı, çıkık elmacık kemikli, karayağız işçiler. Gecelikleriyle yataklara uzanmış yaşlı hanımlar. Emekli genel müdürler belki. Belki bankaların, şirketlerin, özel teşebbüsün Avrupa görevlileri; yataklı, kuşetli gözlerde. Kimisi üzüm, armut yiyor; kimisi uyuyor. «Ses», «Akbaba», «Foto-Roman» okuyanlar var. İki vagon geçiyorum böyle kargı sepetli, tahta bavullu, «Ses»li. Başka vagonlara giriyorum.

Birden değişiyor görüntü. Sarı tüylü, sakallı, gözlüklü gençler. Kısa pantolon, kısa gömlek. Sırt çantalarına yaslanmışlar. Fotoğraf makinelerini çıkarıp asmışlar. Kız erkek, karışık. Çekmişler sevgililerini göğüslerine. Kitaplarını açmışlar, okuyorlar. Almanca, İngilizce, Fransızca kitaplar, okuyorlar, konuşuyorlar... Ya da, vermişler sevgililer omuz omuza, pencereden mareşal Tito'nun Yugoslavyasına bakıyorlar. Mısır ve yonca ekili topraklar hâlâ eski bir geometri içinde. Yer yer Bulgaristanı andıran geniş ekenekler, geniş bağlar... Ama çok seyrek. Küçülmüş, küçülmüş, inadına küçülmüş tarlalar... Arada bir geçilen köylerin evleri eski. Saz saman kerpiç evler bile var. Kurucuiuk yeni başlamış gibi bir şey. Karşıdan bir iç tren geliyor. Üstünde «AID» örgütünün el sıkışan iki *bileği: Biri Sam Amca*, biri Tito... Gün indim, iniyorum derken Belgrad'a girdik. Yüksek, *çok yüksek yapılar, basık yoksul* kulübeler... Daha karışıklıktan kurtulmamış bir Yugoslavya, göz ucuyla...

Belgrad istasyonunda en çok o Avrupalı, gözlüklü gençler. Termosları, su kapları ellerinde. Dolduracaklar. Komşum Kançef'le buluşuyoruz yeniden. Kenti dolaşmaya çıkıyoruz. Dükkânlarda sivil ve başıbozuk resimleri Tito'nun. Vitrinlerde bol sıfırlı etiketler. Ayakkabılar 7-8 bin dinar. Yazı makineleri 120-130 bin...... Tito parasının sıkıntılı günleri. Fiatlar, yabancı paraları fırlayıp fırlayıp gidiyor yukarı. Tepelik yerinden bir parka dalıyoruz kentin. Uzaklarda güzel bir günbatımı yine «Bak!» diyorum yol arkadaşıma, bürokat mı ne, ilgilenmiyor. Kocaman Moskova Oteli önünde Washington biçimi dondurmacılar, kafeteryalar. Bir dükkân kilim keçe satıyor. «190»lık bir etiket birinin üstünde. Şarap rengi bir fon. Bu fonda uçuşan teller, turnalar... Üsküp kilimiymiş. Gösteriyorum Kançef'e. *Kilimle de ilgilenmiyor. Atlayıp* geçiyor Acem halılarına... Dar bir caddeye giriyoruz. Bir tahta evin *avlusundan bir genç adam* çıkıyor. Genç bir kadını kucaklamış. Karşı kaldırıma geçip genç kadını *bir arabaya atıyor. Sürüyor* arabayı. Kançef dürtüyor koluma. Sonra ciddileşiyor: «Değildir fena. *O* kızın *päçää kirik... kirik?*» Evet, bacağı kırık galiba diyorum.

Dönüp istasyona geliyoruz. Gençler dalmışlar birbirlerine. Vagona çıkıp Kançef'in kitabını karıştırıyoruz. 120.000 tane basılmış bu kitaptan. İncilden parça*lar alıyor ele. Alay ediyor par*çalarla. Az sonra trenimiz kıpırdıyor. Tito'nun ekili, yeşil örtülü *topraklarına karanlık çöküyor.* Güneş gitti ama sıcaklar bitmedi. Derken gümrük, pasaport yoklamacıları. *Sert sert adamlar. Gece* yarısından sonra Macar topraklarına girecekmişiz. Açıp pencereyi, yatıyorum. Açık bırakıyorum ki, terleme, tepinme olmasın. Ama gece yarısından sonra bir değişsin hava, bir yağsın, bir yağsın!... Yatak yorgan ıslanmış yarı yerine kadar. Ortalık üşütecek kadar serin. Çekoslavak bayan bir yürüme bakıyor, bir ıslak yatağa; basıyor kahkahayı.

Söyle bir sabah, saat 05.00'ti, Budapeşte garına girdik. Ağustosun ilk günü, titriyorum. Ne yapmalı, nasıl ısınmalıydı? Derken, Andras İlyes beliriyor uzaktan. *Geleceğimi* günü biliyordu. Bavulu arabaya koyup otele geliyoruz. Dereden tepeden, programdan konuşuyoruz... *O gün pazardı. Her yer* kapalıydı. Öğleye kadar dinlenip uyuyacak, ısınacaktım. Eğer üşümem geçmezse ertesi günü bir pardesü bakacaktık. Andras İlyes ayrıldı. Yıkanıp temizlenip aşağıya indim. *Garsonlara*, «Bir sıcak çorba.» diyecek oldum, «7.30 dan önce yok.» dediler. «Bir bardak çay?» «O da 7.30 da...» Merhaba Macar düzeni, dedim içimden. Çayı çorbayı boşverip çıkıyorum yatmaya. Uyumak en iyisi diyorum. Ama o da mümkün olmadı sonunda. 202 numaralı oda, tam caddenin üstünde ve tam durağın başında. Oh!... 802 numara bana köylerin, dağ başlarının tadını aratır bir kafta kadar Budapeşte kentinde.

Öğleden sonra İlyes geldi, oğlu Bela ile. «Önce bize gidelim, mahalleyi görelim.» dedi. Çıktık *istasyondan Geçip güneye doğru* açıldık. Düzgün ana caddeler, ara caddeler. Yüksek apartmanlar, *tek katlı, bahçeli evler.* Birkaç mahalle geçtik. Hava yine bulutlu, ortalık yine soğuk. Andreas İlyes, *olup bitenleri anlatıyor:* «Sekiz on yıl önce buralar gecekondu doluydu. İstasyondan bu yanda sağlam ev yoktu. Yıktık, yerine bunları yaptık. Yeşil boşlukları büyüttük...» Yeşil boşluklar büyümüştü. Blokların önü, yanı, evlerin kapı pencereleri çiçek doluydu. Yeşil çimenleri sık sık traş ediyorlardı. Bulgaristan'da çok çiçek, çok şirin evler görmüştüm. Macaristan daha başka bir âlem. Al kırmızı, sarı çiçekler. Yağmurun da yardımıyla sokaklara süt dök yala. Ne toz var, ne tükrük. Caddeler yamasız, yırtıksız asfalt. Alt katı dükkân, kemer, dağ gibi bir bolkun önünde durdu. Bela'yı aramıza alıp çıktık. Andras İlyes'in öğretmen olan eşi kapıyı açtı. Okullar tatildi. Ama afacan bir Bela vardı evde. Bir sınıfın ettiğini ediyordu anasına.. İlyes gilin bir buçuk odası vardı. Ayrıca mutfak banyo, tabii. İnce bir hesapla, ince bir zevkle döşemişler *her yeri.* Yerden yer kazanmağa çalışmışlar. Burası için bizim parayla ayda 90 lira veriyorlar devlete. Isıtma parası da bunun içinde. Gaz ile elektriğe de 30 lira gidiyormuş. Bir çocukları daha olursa iki odalı bir yere geçebilirlermiş. «Bu sıkıntılarımız geçici.» diyor İlyes. Sonradan konuştuğum arkadaşlar da aynı şeyleri söylediler. «Bir barınak sıkıntımız vardır. Ama uygulanması başlamış plânlarımız da vardır. Nedense iki yıldır işlerimiz ters gidiyor. Bir yıl kuraklık oldu, umduğumuz ürünü alamadık. Bu yıl da çok yağmur yağdı, bağa bahçeye zarar verdi.» İlyes'e, «Bu blokların yerindeki gecekondular kaçar odalıydı?» diye sordum. «Haklısın, onlar da birer, birer buçuk odalıydı.» dedi. Kiralar ucuzdu. Eşinin aylığı 700 lira tutuyordu bizim parayla. Ondan daha fazla da kendisi alıyordu kendi işinden... Bu sıkıntı genel *bir* sıkıntı değildir ülkede. Budapeştenin 2.000.000 nüfusu var 10.000.000'luk Macaristanda *başkent nüfusu fazladır, bu nüfu*su barındırmak zordur elbet.

Birer kahve içip çıktık hep birlikte. Bela, göğe göğe sıçrıyor önümüzde. Sağlık merkezinin önünden geçtik. Yeni anlayışta heykeller koymuşlar merkezin bahçesine. Duvarlarına kabartmalar... Bela'nın okuduğu ana okulunu gördük. İki tane de ilk okulu vardı mahallenin. Hem geziyor, hem sigara içiyorduk. Bir ara sigaram yana yana sonuna geldi. İzmariti nereye atacağımı bilemedim. Gezdirdim elimde bir süre. İlk okullar ne kadar aydınlık, ne kadar iç açıcı yapılardı! Okulların da *yanı* çiçek çimendi. Avrupa demek çiçek demek miydi yoksa? Çiçeklere dalmış giderken, *bu sefer heykeller, heykeller göz* alıyor. Açık saçık çocuk heykelleri bir sürü. Neden kırmıyorlar bunları, neden örtmüyorlar? Yoksa heykel demek mi Avrupa? Okullar çağın gerisinde kalmamış. Endüstri gelişmiş. Macaristan, İngiltere'ye televizyon aparatı yapıp satıyor Yoksa insanı, eşyayı işlemek demek mi Avrupa? Dün trende gördüğüm gençleri düşündüm. Bizim dışımızdaki dünya korkunç bir hızla içinde almış başını gidiyor. Bulaş üstüne bu hız... Yapıp yapıp satıyor. Gözlerini ayna gibi parlatmış, ne olup bitiyor bu geniş dünyada, araştırıyor, gözlüyor. Doymak bilmez bir merak gençlerinde. Koca yaz*ları kavak gölgelerinde, kapalı* kahvelerde geçirmiyorlar. Masa futbolü diye, Amerikan piyango*su diye vakitleri gâvur etmiyor*lar. Gençler iki üç, hattâ dört yabancı dilin kuyruğunu tutmuşlar. Bitirdikleri bir fakülteyi yetmez görüp ikincisine başlamışlar. Belki Avrupa demek, «merak» demek hepsinden çok. Macaristandan yılda 1.500.000 insan dışarı gidiyor, tatil geçirmeye. Pijamasını takıp balkona oturmuş, komşusuyla tavla oynayan bir tek insan görünmüyor evlerde. «Zaman öldürmek» ne demek? Yapacak o kadar işi, eğlencesi var ki, vakit yetmiyor yapmaya... Ak'la kara kadar farklı iki «dünya» neme lâzım!..

Mahalledeki gezintiyi bitirip kentin içerlerine dalıyoruz. Lumumba Caddesinden geçerek Kahramanlar alanına, oradan da Özgürlük alanına geliyoruz. Alanın kimi yerlerini yenilemişler. Bıyıklı, bıçaklı, kalkanlı anıtlar. Kamçılanmış atlar, arabaları uçuruyor. Parlâmento yapısını da yeniliyorlar. Onun da önünde bıyık, bıçak, at koşturan anıtlar. Bir yanda kolunu kaldırmış Layos Koşnut, Büyük devlet adamı. 1848 devriminin öncüsü. Bir yanda romancı Mor Jokai, bir yanda ozan Ady. Başka bir yerde Jozef Attilâ, bir yerde Petöfi. Uzaklardan bakıyorsun, parlâmento yapısında bir yıldız, parlıyor. Her dönemin anıt anlayışı değişik. Modaları geçip gittiği halde birçokları yerleşmiş, kıpırdamıyor...

Andras İlyes, derin iç sokaklara sürüyor arabayı. Budapeştenin yaşlı yapıları. Birinin önünde duruyoruz. Asansör var. Çıkıyoruz. İlyes'in mimar kızkardeşinin evi. Enişte şoför. On yıldır oturdukları odaları badana ediyorlar. Ellerinde *fırça*, boya. «Meşgul» oldukları için bizimle gezmeye çıkamıyorlar. Bela'yı halasından ayırıp *iniyoruz aşağı. Tramvaylar* yerin bazan üstünden, bazan altından gidiyor. Eski opera yapısını yıkmışlar. *Oradan* bir metro başlatacaklar. Operayı da başka yere yapacaklar.

Dört beş tane «merkez»i olan koca bir kent Budapeşte. Tuna, geniş yatağı içinde yaylana yaylana kenti ikiye bölüyor. Bir yakası Peşte, bir yakası Buda. Altı yedi köprü iki yakayı birbirine bağlıyor. Köprülerin yenisi var, eskisi var. Geçip Buda yakasında dolaşıyoruz biraz. Buda yakası eski b i r görünüş içinde. *Ama yıkık değil. Kurtuluş Sa*vaşının olduğu yerler. Dev görünüşlü kiliseler, kemerler... Margaret köprüsünden geçerek Tuna üstündeki adaya geliyoruz. Adı da Margaret adası. Irmağın üs*tünde, ama ufak tefek bir tümsek* değil. Yüzlerce otomobille geliyorlar. Otomobil eğrekleri (parkları) var. Açıkhava tiyatrosu var. Oyun yerleri, spor alanları var. Yenilen içilen, dans edilen, kol kola, omuz omuza gezilip tozulan yerleri var. Enikonu geniş, güzel bir ada. Çiçeği, çimeni, ağacı buranın da tam. Öyle da kalabalık. İğne atsan yere düşmez dedikleri gibi. «Hava güzel değil.» diyor İlyes. Bir de hava güzel olsa... Bir gazinoya oturalım dedik, bir tane boş yer yok. Baylı bayanlı gelenler, başlarını döndüre döndüre yer bakınıyorlar. Biraz da biz bakındık. Tentenin altından bir masa boşaldı, oturduk. Bakınanları görünce oturduğu sinmiyor insanın içine. Gelenler buraya dinlenmeye geliyor. Ama biraz çabuk çabuk dinleniyorlar gibi bir hava seziyor insan... Az sonra yağmur başladı. İlyes'in hanımı, «Şansımız varmış.» dedi. Açıkta oturanlar, *pistte dans edenler borul*dular. Bazısı naylon yağmurluğunu giydi, bazısı şemsiyesini açtı. Şemsiyesizler tenteye sığındılar. «Ismarladıklarımız gelse de, yerimizi boşaltsak.» dedim İlyese. «Başka yerler var, aldırma; oralara gitseler de olur...» dedi. Bela, pastasıyla dondurmasıyla oynuyor. Biz konuşuyoruz. Çevremizde her sınıftan insan. İlyes, çat pat Türkçe biliyor ama, daha iyi olan İngilizcesini kullanıyor: «İşçilerin durumu, öğretmenlerin durumundan iyi. Öğretmenlerin durumu eskiden iyiydi, Devrimden sonra hizaya getirildiler. Bu yüzden, biraz kıdemli olanlar mırıldanır durur. Gençlerin işi iyi. Kız erkek arkadaşlık serbest. Aileler toleranslı. Fiatlar da ucuz sayılır. İş dersen, herkese yetecek kadar var. Ama bir nokta var, biraz *değişik: Herkes, bir okul* bitirdim, yetiversin demez. Sekiz saatlik işini bitiren haydi okula. Gece *gündüz! Yani bir insan iki* insan olur Bu yüzden genel bir yorgunluk var yurdumuzda. Taşıttan taşıta koştururlar. Bir hız, bir acele. Bu sıkıntıyı dört beş yıl daha çekeceğiz. O zaman bambaşka bir seviyemiz olacak. Büyük küçük birçok sorumluklara yüksek öğrenim görmüşler geçecek.»

İlyes'ten halk üstünde dış propagandaların etki derecesini soruyorum. Söylüyor: «Hür Avrupa

Radyosu» var örneğin. Ama buna engel olunamaz. önemi yok. İnsanların bir kısmı *böyle yayınlar*la meşguldür. Bir kısmı da sokakta anlatılan fıkralara kulak verir. Ama hayat durmaz yerinde. İçinde karşı kuvvetleri bulunmayan toplum olur mu? Şans ilericilerindir. Dirençleri kıra kıra yol alır onlar.»

Akşam oluyordu kalktığımızda Kentin ışıkları yanmıştı. Vitrinler çiçek açmış gibiydi. *İlyes gili* uğurladım. Gürültülü odamın bulunduğu otele geldim

Ertesi gün saat 10.00 sıralarında Judit Polgar'la buluştuk. Gezi boyunca çevirmenim olacakmış. Daha önce M. C. Anday'a çevirmenlik etmiş bizden. Bayan Judit iki yıl Amerika'da okumuş. İngilizce öğretmenliği yapmış. Derken *çevirmenlikte karar kılmış*tık sözde, edebiyatı çok sevdiğini, Anday'dan «Hiroşima» şiirini bellediğini anlattı hemen. Bir şiir de benim belletmemi istedi. «Fırsat olursa belletirim.» dedim. Kalktık, Kültürel İlişkiler Enstitüsü'ne gittik. D. Laszlo Lindner'le gezi programını tartıştık. Gülbaba türbesini, bilmem nere kalesini çıkardık. Bir köyde üç gün kalıp kooperatif çiftçilerini ve halkı görmek, çabuk çabuk çok yer dolaşmak yerine, sabah akşam bir yerde kalıp biraz derinleşmek istediğimi bildirdim. Vaktimin üst *yanını da* sanat ve kültür çevresinde, bazı kurumları dolaşarak, sanatçılarla tanışarak geçirmek istiyordum. Dr. Lindner, ince, kibar bir adam. Bir köyde üç gün kalmanın gereğini anlamadı önce. Sonra güçlüklerden söz etti. «Ne gibi güçlükler?» diye sordum. «Yatıp kalkacak yer, örneğin. Rahat edemezsiniz diye korkuyorum. Budapeşte'ye yakın bir köye sabah gidip akşam gelseniz daha iyi olurdu.» Arzumu tekrarlayınca, bana böyle bir olanak sağlamaya çalışacağını söyledi. Sonra Budapeşte'deki kültür ve sanat kurumlarını dizdik sıraya. Ama hiç olmazsa bir iki turistik yer görmek istemez miydim? Tiyatrolar kapalı. Şu sıra bir kültür şenliği yapılıyor ama yeri uzak. Balaton gölünü görsem örneğin. Gelen konukların hepsi bu göle hayran kalırmış. Ayrıca, ev sahibi olarak, ülkenin güzelliklerini göstermekten hoşnutluk duyarmış. Balaton gölünü de aldık programa. *Vakit kalırsa girip yüzmek de mümkün*müş. İki gün sonraya koyduğumuz bu göl gezisi, tam bir günümü alacaktı. Uzun yoldu. Dr. Lindner içimden geçenleri anladı galiba, iki gün içinde güzel bir sürpriz hazırladı. Yazları Balatonfüred'de oturan romancı Ernö Urban ile bir buluşma ayarladı. Ernö Urban konularını köyden alıyordu. Şimdi 42 yaşındaydı. Birkaç hafta önce Dr. Lindner'le birlikte Cezayir'i gezmişler. Dr. Lindner, Urban'ın gözlemciliğini övdü. Gittiği yerler hakkında önceden uzun incelemeler yaptığını söyledi. Şimdi haftalık «Hayat ve Edebiyat» gazetesinde Ernö Urban'ın Cezayir izlenimleri çıkıyor. Böylece, istediğim gibi bir program çıktı ortaya. On günüm vardı, dolu dolu geçecekti onu da...

Balaton'a gideceğimiz gün bir araba buldu Enstitü bize. Şoför Balin Süç'ün kullandığı arabaya yerleştik *Judit Polgar'la birlikte*. Saat .900 sırasıydı. Sanattan edebiyattan, müzikten, resimden, neden açarsan aç Bayan Judit'ye, bilgisi var. Konuşuyor. Şiirler okuyor. Ülkenin o yanına «Tuna ardı» diyorlar. Biraz engebeli. Tarlaların geometrisi de iyice düzelmemiş henüz. Köyler iyice yenileşmemiş. Arada bir yerde durup kahve içtik. Başka bir yerde resim çektik. Eski sokakları dolaştık. Yol arada bir köylerin kıyısından geçiyordu. Şoför Balin, bir köy gösterdi, «Burada bir büyük ozan doğdu, romanlar da yazdı.» dedi. *Bir fıkra varmış köyle il*gili. Gelip gidenlerden biri sormuş. «Sizin burda bir büyük adam doğmuş, öyle mi?» Köylüler saf saf başlarını sallamışlar güya: «Yoook, büyük adam doğmadı, ufacık bir bebek doğdu.» Judit, ülkeyi köy kent diye ikiye bölmenin yanlış olduğunu söylüyor birden. «Bölüntü yapılacaksa, çizgi, *köyün de, kentin de ortala*larından geçmeli. Yani, iyileri kötüleri bölmeli.» Judit'de böyle parlak görüşler, Balin'de böyle hoş fıkralar; yolculuk tatlı geçiyor.

Öğleye doğru Balatonfüred'e geldik. Kendi evinin su yolunu açmakta olan bir işçi Ernö Urban'ın evini gösterdi bize. Biraz bayırda *bir ev. Şipşirin, küçük bir* bahçesi var. Ceviz, şeftali, armut ağaçları. On yıl önce satın almış Urban bu şirin evi. Önce odaları dolaştırdı. Karısı ile 22 yaşındaki büyük kızı başkentte oturuyormuş. Yanında küçük kızı Agneş var. Agneş de odasını gezdirdi, boyalı şeker, çikolata sundu bize. Çıkıp balkona oturduk. Biraz serin yine. Sırtıma bir kazak geçirdim. Ernö Urban, üç yıl önce Çin'e gitmiş. Çin sigarası koydu ortaya. Sonra Çin fincanlarında kahveler. Agneş bahçeye gitti. «Gel gel gel!» diye çağırdı az sonra. Gülüşüp kalktık. Kümes gibi bir yer. İçinde kurumuş otlar. Derken bir kirpi. Kirpi besliyormuş kız. Babası birkaç dakika sonra kandırıp [illegible] sardı. «Ben materyalist bir yazarım, ama *yine de* hoşgeldin.» Önce şaşırdım. Macarca hoşgeldin'i, «Seni Allah yolladı» anlamına bir deyimmiş. Gülüştük. 1956'da Nâzım Hikmet gelmiş. üç gün konuk olmuş bu evde. Çevirmensiz Fransızca konuşmuşlar. 1953'de Prag'da, Nezval'in cenazesinde tanışmışlar. Sonra çeşitli konferanslarda beraber bulunmuşlar. Ayrıca Nâzım, Urban'ın Budapeşte'de oynayan ilk oyununun galasına gelmiş... Bir ara içeri gittik yine. Yazı masasında ağaçtan bir köylü heykeli, küçük. Duvarda safi bıyık bir Gorki. Duvarlarda iki Çin resmi... Yazarlıktan başka bir iş yapmıyor Urban. «Nebsabaçag» gazetesinde röportajlar yazıyor ara sıra. Maaş alabilmesi için gazeteye ayda 15-20 sayfa yazı yazması gerek. Bazan bir yerlere gidip seri röportajlar yapıyor. Eline 4000 forint kadar geçiyor. Bizim parayla 1600 lira kadar oluyor. Ondan sonrası kitaplarından. Genel olarak köy*lere, malzemenin kaynağına gidi*yormuş. Kış aylarında da oturup yazıyormuş başkentte. Hep çalışıyormuş, çıkmıyormuş dışarı filân... Kalktı, basılmış üç kitabını getirdi.

Kitaplarının biri «Büyük Serüven» adlı bir roman. İlk baskısı ciltli olarak 8000 imiş. «İçinde sorun var.» diyor. Sorun'suz olsa 4000 basarmış. Gelecek yıl 4000 lik bir ucuz baskısı yapılacakmış. Gösterdiği ikinci kitap «Altın Duman» adını taşıyor. Kahraman bir tarım kooperatifi müdürü. Birinci baskı 8000, ikinci baskı 35.000. İkinci kitap geçen yıl basılan köy hikâyeleri. «Bir Şeyin İki Yüzü ya da Parmak Kesme Üstüne» gibi bir adı var. İlk baskı 8000, ikinci baskı 20.000. İkisi de ciltli, «pahalı». Oynanan oyunu «Hıyar Ağacı». Pek tutmamış Macaristan'da. Dışarda daha çok iş görmüş. Hongarofilm bülteninde «Fırtına» adında bir filmin senaristi olarak da adını gördüm Urban'ın.

Hep köy sorunlarını ele alan meslekdaşımla yapıtlarının ayrıntılarına dalıyoruz biraz. Sonra ki*tabındaki hikâyelerden birinin* konusu ilginç. Kooperatiflerin ilk günleri. Katılmak istemiyen köylülerden biri, imza için eline verilen kalemi alnıyla kafası arası*na, diklemesine koyup düşünüyor*. Sonra düşünmeyi bitirip imzalıyor. Eve varınca imza atan parmaklarını kesiyor keserle. Sırf kendi anladıkları sebeplerden bazı insanlar ikişer üçer parmağını kesmiş başlangıçta. «Bunlardan bazılarıyla tanıştım köylerde. Hallerini ıcığına cıcığına biliyorum. Benim hikâyede parmaklarını kesen köylü kooperatifin müdürü oldu sonunda. Bin yılda değişmeyecek köyler on yılda değişti. Daha da değişecekler. Sırrı sebebi, kooperatifler. Kolay olmadı, ama oldu...»

Kızı Agneş bir ara göründü, yine gitti. Ernö Urban kocaman bir dosya buldu geldi. «Hıyar Ağacı» oynadıktan sonra çok mektup almış okurlarından. Bir tanesi bir *yaşlılar evinin müdürüymüş*. Kadınmış. İşten atmışlar. Mahkemelere düşmüş. Sebep? Daha önceki müdür bey içkiciymiş. Kalantor yöneticiler gelir, yer içer, kızlarla kadınlarla pahalı aşk geceleri yaşarlarmış. Bayan müdür paydos çekmiş bunlara. Toplumun yaşlılara ayırdığı parayı korumak istemiş. Ama başı derde girmiş. «Para devletin, yöneticiler devletin, sana ne oluyor?» diyorlarmış. Ernö Urban konuyu ele almış. Toplumcu müdürü savunan yazılar yazmış. Yüzlerce tanıkla konuşmuş. Elindeki bu üç yüz sayfalık dosya çıkmış ortaya. Romancıyı habire sıkıştırıyorlarmış. «Yeni bir oyun yazacağım. burûk bir güldürü olacak. Bakınca görünmeyen sebepler var altta. Bu nedir? *İnsanlarımızın kusuru mu, düze*nin kusuru mu? Kuvvet insanları neden bu hale getiriyor? Anayasa ne diyor? Macaristan'da, ya da dünyada doğruyu anlatmak mümkün değil mi? Yazarın görevi ne? Yirminci yüzyılda insanların birbirini yemesi sürüp gitsin mi? Bu dosyada 80 insan var. Toplumcu müdürden yüksek olanlar var. Ama insan değil, kâğıt çoğu. Kâğıttan mozayikler. Kâğıt, öyle bir devlet forsu ki, insanları ve hayatı yiyor. Ama bizim toplumda kâğıdın değil, insanın forsu yürümeli. Lenin, 1924'te dört ciltlik kitap yazdı. Toplam olarak 30 cilt kadar yazısı var. O, dünyanın büyük iyimseriydi. Neden kimse Lenin'i okumuyor? Lenin, «Dünyaya kuram getirmek kolay, iş başarmak zor. *Bürokrasiyle savaşta* herkese şans verelim.» derdi. Ama sade çiftçiler, işçiler değil, ileri toplumcular bile bu şansı kullanmıyor. Sadece propaganda yeter mi? Niçin hiçbir bürokratı asmıyoruz. Propagandanın gücü mü üstün, insanın gücü mü? Lenin bu soruya karşılık veremeden öldü. Şimdi durum onun gününden daha zor. Makinalaştık. Bir atasözü, söyle doğruyu, kafan kırılsın, diyor. Toplumcu müdürün ve benim şok olduğumuz nokta şu: Memurların % 90 dan fazlası iyi yapmak istiyor, fakat kötü oluyor. İnsanlar kendi yarattıkları, fakat söz geçiremedikleri bir makanizmanın oyuncağı halinde. Bürokrasi, içi hava dolu bir top. Yazarın görevi bu topu iğnelerle de*lik deşik etmek, küçültmek, sön*dürmek. Bu dosyadaki büyük yöneticilerden biri bana sordu; Sen başbakan olsan ne yapardın? İki hafta süreyle, PTT dahil, bütün daireleri kapardım, dedim. Yüksek yönetici, bu kâğıtları yakabilir miyiz? diye sordu. Haydi yakalım bu kâğıtları. Ama önceden kopyalarını çıkaralım... Söylediği cümle, tıpa tıp böyleydi.

Bahçeden koparılmış bir tabak şeftali koydu masaya. «Burada, ilçenin parti sekreteriyle her hafta bir köye giderim. Köylüler, gazeteden bilirler beni. Ama daha önce bir yazar görmemişler. Oturup üç dört saat tartışırız. Bana kalplerini açarlar. Geçen hafta 700 nüfuslu «Öskü» köyündeydim. Camili bir köydür. İki insandan birinin adı Türkçedir. Bu dosyanın içini anlattım onlara. Çok duygulandılar. «Bu gerçeklerin hepsini yaz aman.» dediler. Yaşlı bir çoban çıktı: «Ama yazdıktan sonra ayağına bir taş bağla, Balaton gölünün ortasına bırak kendini.» dedi. Çobanın dediğini yapmıyacağım. Oturup oyunumu yazacağım. Belki kolay oynamıyacak, ama mut-la-ka, mutlaka oynayacak. Ciddî sorunlarla yüklü oyunları oynatmanın zorluklarını iyi biliyorum...»

Çevirmen Judit ikide bir saatine bakıyor. *Şoför Balin* de ilerde bir yerde bekliyor. Balaton gölünü göreceğiz. Toplaşıp birkaç resim çekiyoruz. Urban, resme girsin diye kızını çağırıyor. «Görüşmemiz kısa oldu, sen *hiç konuş*madın.» diyor. «Konuştuklarımız iyiydi.» diyorum kısaca, Türkiye'de görüşürsek o zaman ben konuşurum.» Gülüyor: «Körler bile ayrılırken "görüşelim" derler; Türkiye'de, ya da Macaristan'da, yine görüşelim...» diyor. Ayrılıyoruz.

Göl kıyısına iniyoruz. Balaton'da ünlü bir kalp hastanesi var*mış. Judit, İngiliz Sağlık Bakanı*nı getirmiş birinde buraya. Çadır çadır, çadır her yer. Binlerce insan. Etli, neşeli, sağlıklı. Dalıp dalıp çıkıyorlar suya. Müthiş güzel bir hava. Işıklı... Radyo yağmurlu olacak diyordu sabahtan. Olmadı... Işıklı... Ağaçlar yükselmiş yükselmiş. Çiçekler doldurmuş her yeri. Ağaçların dibinde banklar. İnsanlar ikişir ikişer. *Kollarını* atmışlar biribirlerinin omzuna. Ötelerde ip atlıyanlar, top oynayanlar. Suda kurşun gibi giden motorlar, kayaklar...

Hindistanın Nobel alan ünlü ozanı Rabindranat Tagor, gelip kendine baktırmış burdaki hastanede Macarların çok ilgisini görmüş. Epeyce kalmış, iyileşmiş... Balaton başka güzel. Hastalar hastaneye yatmasa da iyileşir diye bir inanç geliyor insana... Arabayı sürüp dolaşıyoruz göl kıyısında. Çadırsız, ama yine de insanla dolu bir yerde soyunup suya girdim, *yüzdüm on dakika kadar*. Ah vakitsizlik! Ah denizlerden, güzel sulardan uzakta, boş geçen günleri insanların, köylülerin, köylü kadınların!.. Tenleri ömürlerinde güneşe, deniz ve göl suyuna değmeyen kadınları köylerimin!..

Süre süre Thany yarımadasına çıktık. Büyük bir göl burası. Ama Van, Burdur, Eğridir kadar değil. Büyük araba vapurları işliyor bir yanından bir yanına. Sayılmıyacak kadar çok kamp ve dinlenme sarayı var çevresinde. Ve sonraki bir yazımda değineceğim, 200 den fazla gece kulübü ki yaz gelince başkentin barlarında kadın kız kalmıyormuş.. Thany yarımadası yüksek bir tepe. Tepenin en güzel yerlerine gazinoları dizmişler. Aşağıdaki göle insanlara bağlara, ayçiçeği tarlalarına uçaktan bakar gibi bakıyorsun. Rüzgâr üfül üfül esiyor. Dünyanın yedi iklim dört bucağından türlü renkte, türlü zenginlikte insanlar gelmişler, oturacak yer bulamıyorlar. Bu gazinodan ötekine gidip geliyorlar. Yeşil ya da mor, duman gibi içki bardakları ellerinde. Türlü tatta dondurmalar külâhlarda. Arada çay içenler, su içenler var. Dürbünlerle gölü tarayanlar, teleobjektifle resim çekenler... Buralar, dünyanın İstanbul kadar, Marmaris, Fındıklı, Arhavi kadar *güzel yerleridir*. Ve bakılsa saydığım yerler ne güzel olurdu, ne çekerdi insanları biner biner!..

Saat 20.00 de başkentte olacağız. Araba vapurunu bekleyip karşıya geçemedik. Geldiğimiz yoldan dönmeğe başladık. Balatonfüred'e gelince arabayı durdurduk. Hintli ozanın burada, bu kadar çok sevdiğinin hatırası olarak diktiği ağacı bir an görelim, resmini çekelim dedik. Dibine bir mermer koymuşlar [illegible]. Altında kısa bir şiir November 6, 1926. Ağaç büyümüş, kocaman olmuş. Dalları kaplamış yer güzelce. Bir de büstü var altında Tagor'un.

Ardımızda güzel bir gün batımı; iyice güzelleştirilmiş bir tabiat ile, açık sözlü, açık yürekli bir dost bıraktık. Yolun bir kusuru yok. Hız iyi. Judit, şimdi de resim sanatı üstüne konuşuyor. Balin bir fıkra anlatıyor. Bir İngiliz bebek, dört yaşına gelmiş, ağzını açıp bir kelime konuşmuyor. Ana babası dilsiz olacak bu oğlan deyip üzülüyorlar. Doktor doktor geziyorlar, fayda yok. Bırakıyorlar çocuğu kendi haline. Çok da seviyorlar onu... Beş yaşına basınca bir eğlence yapıyorlar arkadaşlarıyla. Pişirmişler, taşırmışlar, pasta ne almışlar. Pastadan biraz alınca, «Mami, bu pasta kötü!» diye bağırıvermiş «dilsiz» oğlan. Kadın, zıplayıp çanak tabak kırmış sevincinden: «Oğlum, konuşuyorsun oğlum! Ama şimdiye kadar niye konuşmadın, niye üzdün bizi?» Ana, demiş oğlan, şimdiye kadar her şey iyiydi, «okey» di, onun için konuşmadım...» Şoför Balin, usta bir fıkracı galiba. Hiç fıkra anlatır gibi yapmadan usul usul koyuyor. Aklım Ernö Urban'a gidiyor. «Yazarın görevi nedir? Yazar bağırıp çağırmalı, ağlamalı!» diyordu. İşlerin iyi gitmediği dönemlerde inadına yapmalıydı yazar bunu. Balin'in fıkrasıyla ya*zarın görevi arasında* bir ilinti, kafamda.

Güneş battı batıyor. «Çapa» diye bir gazinoda duruyoruz yolda. Kahve söylüyoruz. «Çapa» yı balık resimleriyle yazmışlar. Çapa, büyük balık demekmiş. Ernö Urban'ın dosyasındaki toplumcu müdür, öteki müdürler. Dosyayı dolduran bir sürü bürokrat... Gün çok *iyi başlamış, iyi bitmişti. Hat*tâ neşelendiğimiz olmuştu yer yer. Ama dosyalar, dosyaların içi neşe meşe komuyordu insanda. «Gazinonun adı...» dedim. «Ve galiba her yerde büyük balık küçük balıkları yutuyor, ha?» Balin güldü: «Yok!» dedi, «Bu balık başka balık...» Kahveleri içip kalktık. Güzel güneş battı Tuna ardı topraklarda. Az sonra tepelerden birinin başından başkentin ışıkları göründü. Göklerin yıldızından çok ışıklardı. Başkent, bin renkli bir çiçek tarlası gibiydi uzaktan...

Gelecek yazı:
«GENİŞ VE DERİN TOPRAKLAR»

EDEBİYATÇININ EDEBİYATÇIYA EDEBİYATI

Demirtaş Ceyhun

Demirtaş Ceyhun, edebiyatımızın ve sanatımızın niçin dar bir çerçeve içine sıkıştığını inceleyerek, bu dar çerçeveden kurtulmak için çözüm yolları öneriyor. Ceyhun'un düşüncelerinin ilgi uyandıracağını sanıyoruz.

*Edebiyatımızın şu son gün*lerdeki buyuk suskunluğu doğrusu beni korkutmağa başladı. Ferit Edgü, bir kaç sayı önce Yeni Utuklarda **«Ben sanatın vazgeçilmez bir şey olduğuna inanmıyorum. Yarının dünyasında o belki tümüyle ortadan kalkacak, ya da başka bir kılık altında gösterecektir kendini»** diyordu. Acaba öyle mi? Aslında böyle bir düşünce de, sanatın süresiz mi, yoksa süreli mi bir kalıcılığı olmalı sorununu çıkarır karşımıza. Bugünün insanıyla hiç bir şekilde bağ kuramayan «Mısır Pramitleri» olumsuzluğundaki örneklerle belgelemeye çalıştığımız sanatın ölümsüzlüğü tipindeki bir sav ise, ayrı bir tartışma konusu olduğu gibi, biraz da sanatın aktüel olmayan bir problemidir. Burada asıl sözünü *etmek istediğim konu*, Edgü'nün cümlesinde de buram buram tüten sanatın günümüzle ilgili (actual) problemleridir. Söz sanatlarının ve güzel sanatların bugün geçirmekte oldukları büyük kriz, acaba Edü'nün bir kâhin edasıyla bildirdiği sanatın ortadan kalkacağı yarınların bir belirtisi midir? Bence değil.

Edgü, «yarının dünyası» derken, bugünkü uygarlığın maksimumuna varmış, «yarının dünyasının» eşiğindeki ülkeleri düşünmüş olsa gerek. (Ki, ben o gelişmiş ülkelerin bile bugün *böyle bir kanıda olduklarını* sanmıyorum.) Hele bizim gibi romanla, oyunla, resimle, yontuyla tanışalı daha yüz yıl bile olmamış böyle her bakımdan az gelişmiş, yoksul ülkeler için sanatın gereksizliğini düşünmek saçmalık olur gibime geliyor. Aslında da inanmıyorum ülkemiz gerçekleri içinde sanatın bir fantazi olduğunu düşünebilenlerin bulunabileceğine. Ülkemizdeki son toplumsal gelişmeleri kalın çizgilerle şöyle bir çiziversek, göreceğiz ki, tanıştığımız günden bu yana sanata en muhtaç olduğumuz günler, bu günlerdir. Toplumca bir felsefenin, *toplumcu bir politikanın, top*lumcu bir düşününün bugün üç yüz bin k i ş i y e yakın bir taraftar bulması, bence sanatımızın son yirmi yılık başarılı uğraşısı sayesindedir. Yeni yeni batılı anlamda bir özgürlük anlayışı tartışılabiliyorsa bugünkü ortamda, unutmayalım ki o ortamın yaratıcısı çilekeş sanatımızdır.

KRIZ

Edebiyatımızın, hatta bütün sanatlarımızın bugün büyük bir kriz geçirmekte olduklarını hiç birimiz yadsıyamıyoruz. Öyle ki, bir iki kişinin kişisel uğraşıların dan öte bir varlıkları olmayan sinema ve mimarlığımız dışındaki bütün öteki sanatlarımız, her yönden çok dar bir çember içine sıkışmış kalmışlardır. Asıl toplum hizmetinde olmaları gereken bu günlerde, mutlu azınlık diyerek tanımlamaktan bile utanılacak bir «snop burjuvazinin» malı edilmişlerdir. *Edebiyatımız* halen, sekiz yüz - bin kişilik bir yazar - okur (okur - yazar değil) grubuna seslenebilmektedir. Resmimiz de böyledir. Müziğimiz de öyledir. Yeni edebiyatımız, «edebiyatçının edebiyatçıya edebiyatı», resmimiz, «ressamın ressama resmi» *şeklinde tanımlanabilir* ve bir haksızlık yapılmış olmaz.

Oysa, yılda bir milyon kişiye yakın bir hızla artmakta olan nüfusumuzla birlikte okur yazar sayımız da, «diplomalı» sayımız da artmaktadır. Ama buna karşılık, gelişen sinema, radyo ve reklâmcılık gibi olanaklara rağmen, kitap ve dergi satışlarımızda en küçük bir çoğalma yok. (Hatta bir düşüş olduğunu bile iddia edebilirim. Varlık dergisi bundan on yıl önce yedi, sekiz bin satardı, bugün öyle mi? Mavi'nin, Pazar Postası'nın satışlarını kesin olarak bilmiyorum ama, Yeni Dergi'nin satışından çok olduğunu söyleyebilirim. Yeditepe bu kadar sessiz miydi? Yeni ufuklar, bugünkünden az değil de, çok basılırdı sanırım.) Günümüzün geniş *olanaklarının yardımıyla dünya*nın öbür ucundaki insandan bile dakikası dakikasına haber alabildiğimiz bir devirde, Nobel ödülünü kabul etmeyerek büyük olaylar yaratan ünlü yazar Jean - Paul Sartre'ın kitapları bugün yurdumuzda beş, altı bin satarsa seviniyoruz. Ne acı. Oysa, bundan on yıl önce ilk kez Türkçe basıldığında da dört, beş bin satmıştı Sartre'ın kitabı. Yani, yıllarca yasaklanmış Nazım Hikmet'in kitaplarının bugün ancak on bin basılabilmesi, büyük romancı Sholokhov'un Nobel kazandıktan sonra sekiz on bin satabilmesi hiç te öyle övünülecek bir sonuç değildir tarafsız olarak düşünürsek. Üstelikte, bir zamanlar ilk basılışlarında dört beş bin satan yerli hikâye, roman, şiir kitapları bu*gün artık hiç basılmaz oldular* dersek ileri gitmiş olmayız. (Memet Fuat'ın, belirli bir kaç şairin, bazı editörlerin özel olarak yakınlarının kitaplarını yayınlamaları ise birer ayrıntıdır, *genel durumu bozmaz.*)

Yani bugün, sanki bütün savaşları kazanıp dönmüşcesine, Edgü'nün deyimiyle görevini tamamlamışcasına yorgun bir *sanat ortamımız* var. Ama, sanatçılarımız mı daha savaşın başında bir aldanışla yorgun kahraman kesilmişler, yoksa sanat dışı aydınlarımız, sanatın yetiştirdiği aydınlarımız mı omuzla*rına basarak yükseldikleri sanat*çılarımızı yanlış bir inanışla görevlerini tamamladılar sayarak ölü noktaya itip, yorgun savaşçı durumuna sokmuşlar? İşte asıl tartışılması gerekli nokta bu bence.

NEDENLER

Krizin yaratıcı nedenlerini iki ana bölümde inceleyebiliriz:

a) Sanatçının sanatçı kişiliğine değgin nedenler,

b) Sanatçının dışındaki nedenler.

a) Bugüna kadar bence haksız olarak, birinci nedenden dolayı hep sanatçılar suçlanmışlar. Sanatçıların bu krizde bir payları olmadığını söylemek istemiyorum, ama tek suçlu da sanatçılar olmasa gerektir. Üstelikte bugün görülüyor ki, yıllardır yapılagelen tek yönlü bu suçlama, edebiyatımızdaki duraklama ve gerilemeleri ortadan kaldırmak şöyle dursun, aksine hızlandırarak bugünkü krizi yaratmıştır. Artık bu durumdan kurtuluşun çareleri aranırken, sanatçının sanatçı kişiliğiyle ilgili nedenlerden çok, sanatçının dışındaki nedenler incelenmelidir. Şunu da belirtmek isterim, *sanatçı bugün sadece sanatını yapan, ortaçağ zihniyetinde* soyut bir kişi değildir. Yapıtının (eserini) kendinden ötede gördüğü işlemleri de yakından izlemek ve denetlemek zorundadır.

b) İkinci bölümdeki nedenler de iki gruba ayrılabilir.

1 — Sanat ve sanatçının, politika ve politikacılarla ilişkileri:

Bu konuda bir şey söylemeden, politika kelimesinin anlamları üzerinde de ortaklaşa bir yargıya varmalıyız. Bugün biz politika kelimesine iki ayrı anlam yüklemekteyiz. Birincisi, asıl, yunancadaki anlamı, ikincisi ise sadece bizde var olan, kötü örneklerle süslü anlamıdır. Birinci anlamını «siyasa» kelimesiyle anlatıyorum, ikinci anlamına politika diyorum.

Edebiyat, sanat elbette siyasayla yakından ilgilidir. 27 Mayıs devriminin hemen ardından yazılan yazılarda, bu hareketin siyasal olmadığı, sadece yönetirimlerin edebiyatın yaratıcı gücünden doğmadığını, aksine devrimlerin birer edebiyat yarattıklarını örnekleriyle savunmuştum. Gene o günlerde ısrarla söylenen bir düşünü de şuydu; sanat siyasal savaşmalarda öne geçer, yönetimsel uğraşılarda, politikada değil denilivordu ve sanattan, siyasallığı uğruna yönetime baş kaldırmasını, yani politikayla uğraşmasını istemenin, onun gerekirci (determinist) akışında bir kargaşalığın (anarşi) doğmasına sebep olmaktan başka bir fayda getirmeyeceği de üzerine basılarak belirtiliyordu. (Bak: Yelken der. Sayı - 45, 46 «27 Mayıs İnkilâbı ve Edebiyatımız», «Toplumculuk değil, toplumcu Türklük» adlı yazılar.) Nitekim olaylar, bu yargıları doğruladılar. Son beş yıllık yönetimsel savaşa, politikaya, edebiyatçılarımızın bütün güçleriyle nasıl katıldıklarını, hepimiz yakından bilmekteyiz. *Ve bu kötü politika ile uğraşı*, edebiyatımızın normal akışında gerçekten bir kargaşalık yaratarak, bu krize büyük oranda sebep olmuştur. Tekrar belirtmek isterim, sanatın siyasayla uğraşması bence de onun doğal ödevlerindendir. Ama şunu da unutmamalı ki, bir söz sanatı olan edebiyat, kendi gücünün ötesindeki soyut özgürlük düzenleriyle yakından ilgili olduğundan, günlük yönetimleri dikkatlice izlemeğe ve siyasayla olan ilişkilerinin de belirtilerini, yönetimsel durumların özgürlük ordinatına göre çizdiği parabole *paralel olarak artırıp, azaltmağa* zorunludur. Ve bu günlük yönetimi izleme, ona göre kendine biçimler verme, ne kişiliksizliktir ve enezliktir, ne de bu krizin ana nedeni olarak suçlamaya yeter bir kanıttır. Öyleyse, sanatçıyı: günümüz gerçeklerini gereğince yansıtıp, yansıtamama açısından denetleyemiyeceğimiz gibi, bu gerçekleri yansıtmamayı da krizin ana nedeni olarak gösteremiyeceğiz.

2 — Sanatın, gününün olanaklarıyla ilişkileri:

Bugün dünya edebiyatının, resminin, yontusunun v.b. bir krizi döneme girdiğini de yadsımıyorum. Ama buna karşılık, halklarla en çok haşir neşir olan, büyük bir gelişme gösteren (tabiî bizde değil) sanatlar da mimarlık ve sinemadır. Bu gerçek bile, problemin asıl can alıcı noktasını hemen gösteriyor. Gününün bütün olanaklarından yeterince yararlanan sanatlar, insanlarla bağlarını koparmıyorlar, hızla gelişiyorlar. Nedir bu günümüzün çağcıl olanakları? Yeni ekonomi anlayışları, sosyolojik - psikolojik yeni ilkeler, teoremler, kanıtlar, büyük aşamalar geçirmiş kâğıtçılık, ciltçilik, *renkli - renksiz, resimli - re*simsiz baskıcılık gibi teknikler, «mise en page» anlayışındaki evrim, yaygın, reklamcılık, haberleşme, yeni dil olanakları, v.b. mimarlık ve sinema, bütün bu soyut ve somut olanaklardan yeterince yararlandığı halde öteki sanatlar bugün hâlâ geçmiş yılların teknik ve düşünülerine bağnazcasına bağlı kaldıklarından krizli döneme girmişlerdir. Fakat halen batıda, bu krizden kurtulmak için hem kuramsal, hem de günün çağcıl olanaklarından yararlanabilmek için büyük çabalar sarfedildiği de bir gerçektir.

SONUÇ

Edebiyatımızın, ya da bütün sanatlarımızın bu ölüm sessizliğinden kurtulması, dar çemberini kırarak halkın malı olması nasıl sağlanır? İşte ana sorun bu. Bu sorunu çözmek yerine, bir dolu somut örneklerle karşımızda duran gerçekleri görmezlikten gelerek sanatçıları suçlamak ise, bence intiharın bilimle ilgili bir şeklidir. Ve bu türlü bir suçlama, göstermelik bir sorumlu arama çabasının telâşı kargaşalığını yaratmaktan öte *bir fayda sağlamaz. Aslında da*, bu büyük ulusal suçun sorumluluğu politikacısıyla, ekonomistiyle, sosyoloğuyla, eğitimcisiyle ve sanatçısıyla bütün aydınlarımızındır.

Yani, sanatlarımızın, toplumumuzun geleceği yönünden son derece tehlikeli bu krizden kurtulması, her ne kadar sanatçının kişiliğine değgin kuramsal nedenlerle ilgiliyse de, bence asıl siyasallığının yanlış yorumlanmaması ve günün çağcıl olanaklarından yeterince yararlanabilmesi için yardımcı olunmasına bağlıdır. Politikacı ona yanlış görevler vermemelidir. Editör, çeviri kitap spekülasyonundan artık vazgeçip, sanatçıyı, parasının eğemenliğindeki çağcıl olanaklarla tanıştırmalıdır.

Tekrar ediyorum, bu genel krizin daha çok ikinci nedenlerden doğduğu ve asıl bu nedenlerin irdelenmesi, tartışılması *gerektiği kanısındayım*. Ancak böylesine çabalar edebiyatımıza, öteki sanatlarımıza bir canlılık verebilir.

Abdülhâk Hamit'in dediği *gibi*;

«Yağsın nesi varsa kâinatın,
Lâkin şu derin sükût dinsin.»

SES

Muğla ovasında bir acı tütün
Fırat'ın orada yılanlı sıcak
Gelip yürürler yan yana bir gün
Gelmez diyenler şaşıp kalacak.

Eninde sonunda sese uyulur
Düşülür yollara önlenmez ki
Bir sabah vakti egemen olur
Kırar halk yazgısını yazan kalemleri.

Mehmet Karabulut

BİR GÖRÜŞ

BÖYLE İKTİDARA, BÖYLE TİYATRO!...

Işık Yenersu

Siz Devlet Tiyatrosundan ne bekliyorsunuz?

Halk Tiyatrosu olmasını mı? Halk Tiyatrosu olamaz!

İşçi Tiyatrosu olmasını mı? İşçi Tiyatrosu olamaz!

Politika Tiyatrosu olmasını mı? Politika Tiyatrosu olamaz! Devlet Tiyatrosu, Devlet Tiyatrosudur...

Devlet Tiyatrosu bugün Türk halkının, Türk işçisinin, Türk Politikasının Tiyatrosu değildir.

Devlet Tiyatrosu İktidarın Tiyatrosudur. Elbette ki onun politikasını güdecek, onun dümen suyunda yürüyecektir. Görevi bu!.. Böyle Devletin böyle Tiyatrosu olur!

DEVLET TİYATROSU HALK TİYATROSU OLAMAZ

Halk Tiyatrosu halk'a ulaşabilen, ona içinde bulunduğu ortamın ve çağın *sorunlarını*, bunların çözüm yollarını, insanca yaşamada gidilmesi gereken yolu gösteren Tiyatrodur. Halk Tiyatrosu olabilmek Halkı çok iyi bilmekle, *çok iyi tanımakla* olur. Halk nedir? Halk kavramında anlaşalım. Tartışmasız kimdir Türk Halkı? Türk Halkı Anadoluda yaşıyan ışıksız, susuz, yolsuz yordamsız ve en kötü yönetilmiş 29 milyon Türk insanıdır.

[illegible] Gelmezler. Gelen kim? Kavaklıdere «ikinleri». Özel arabalar, kürk mantolar. Meraktan. Ne o? «Altındağda, gecekondu mahallesinde, Tiyatro açılmış? Şalvarla Tiyatroya geliyorlarmış, koltuklara ayaklarını altlarına alıp oturuyorlarmış, görmeli ayol çok enteresan». Göremediniz. Gene birbirinizi gördünüz. Ama «onları» göremediniz. Halk Tiyatrosu halk'a oynar, halk için oynar. Ben de oynadım o tiyatroda, üç ay. Belki birgün *bir tekini görürüm*, ondan birşey öğrenirim diye bekledim. Ama ben de göremedim «onları»; bizi seyretmeye *gelmediler*. *Bu iş başarılamamıştır*. Toplumun geleneklerini ve beğenilerini bilmeden ve anlamadan fantazi olsun diye açılan *Tiyatro elbette başaramıyacaktır*. Fiyasko ile sonuçlanan bir başarısızlığın nedenlerinden birini halk'a inmeyi bilmeyen yöneticilerde aramak gerekir.

DEVLET TİYATROSU İŞÇİ TİYATROSU OLAMAZ

Yalnızca Ankara'yı ele alıyorum.. Şimdi Anadoluya hiç karıştırmıyorum. Ankara'da tekstil işçisinden, *yapı* işçisi, *metal* işçisi, lâstik işçisi, maden işçisi, fırıncısı, marangozu, kunduracısına kadar işçinin ne kadarının Tiyatroya gittiğini bir istatistik uzmanı bana söyleyebilse? Ben şöyle söyliyeyim; en pratik yolla bu işçilerden her hangi birinin 5,— (BEŞ lira) verip karısını da almadan Tiyatroya gittiğini düşünsek, onun orda ne seyrettiğini merak etmek gerekir. Herhangi bir işçi problemini mi, içinde yaşadığı devre ait bir *sorunu mu, yoksa onun* kafasındaki yüzlerce sorudan herhangi birini mi? Hiçbirini değil, meselâ SHAKESPEARE'in «12 nci gecesini».. Bu işçilerin Tiyatroya *hiç gelemedikleri gerçeğinden* yürüyerek soruyorum. Devlet Tiyatrosu bugüne kadar herhangi bir işyerinde işçi ile ilgili bir oyun oynamış mıdır.? Ya da herhangi bir fabrikanın işçilerini oyununa çağırmış mıdır?

DEVLET TİYATROSU POLİTİKA TİYATROSU OLAMAZ

Politika Tiyatrosunun yer yüzündeki anlamının bilindiğini kabul ederek başlıyorum. HER İNSAN HERKESE KARŞI, HERŞEYDEN SORUMLUDUR. Hele sanatçı en çok sorumludur. [illegible]

PADAREWSKY'nin [illegible] BEETHOWEN'in Napolyon için yazdığı senfoni. STRAUSS'un bir kahramanın ardından yazdıkları ve 20 nci yüzyılda Millet Vekili olan tiyatro sanatçıları. Bunları, sanatçı politikaya kaçmamalı diyenler için söyledim. Politika Tiyatrosu, Halk Tiyatrosundan ayrı düşünülmediği için, bunu da burada kesiyorum.

Evet siz hâlâ Devlet Tiyatrosundan ne bekliyorsunuz? Devlet Tiyatrosu iktidarın tiyatrosudur. Böyle iktidarın böyle Tiyatrosu olur. Böyle iktidarın yönetimindeki vatandaş olarak, dilediklerimin ötesinde sanatçı olarak gerçek bir halk tiyatrosunda gene halkın önüne, onun tiyatrosunun sanatçısı olarak ne zaman oynayabileceğim Ve ne zaman gerçek Halk Tiyatrosu yaptıracak yöneticilere kavuşacağız?

Sanıyor musunuz ki bir sanatçının inanmadığı, benimsemediği bir bildiriyi, bir mesajı halka iletmesi dayanılır acıdır?..

---

kitaplar

Bir sevgi bakışı

MELİH CEVDET ANDAY'IN GEZİ NOTLARI

Samih Emre

Edebiyatımızda gezi türü: Şüphesiz piri, Çelebi Evliya. *Ne var ki İstanbul'dan Bursa'ya* gitmenin bile bir cesaret sayıldığı devirde, ilk yolculuk dönüşü pederinden nasıl bir sille-i pehlivanî yediğini, sonra rüyada «şefaat ya resulullah» yerine «seyahat ya resulullah» dediğini anlatırken toplumumuzun bir gerçeğine bilmeden parmak basar: Gezi, ancak bir zorunluk karşısında yapılabilir ve kendisinin devamlı yolculuklarının mantıki değil ancak büyük tesadüflere, kadere bağlı bir sebebi vardır. Hem Orta Asya'dan kalkıp Viyana'ya git; hem duruk, katı kapalı, bungun bir hayat kur. Diyar-ı Küfrün yasak sınırları bu. «Her yaz şimale doğru asırlarca bir koşu» dan ne kalmış elimizde? Bir halk ozanının deyişiyle:

> **İndim seyran ettim Firengistanı**
> ***İlleri* var bizim ile benzemez.**
> **...Karacoğlan der ki dosta darılmaz,**
> **Hasta oldum hatırcığım sorulmaz,**
> **Vatan tutup bu yerlerde durulmaz,**
> **Dilleri var bizim dile benzemez.**

Seydi Ali Reis, Yirmisekiz Mehmet Çelebi gibi istisnaî bir talihle kişisel serüvenlerinden bize birkaç sayfa bırakanlardan sonra bir Tanzimat Paşası Avrupa karşısında:

Diyar-ı küfrü gezdim, beldeler, kâşâneler gördüm,
Dolaştım mülk-i islâmı bütün viraneler gördüm.

Mustafa Fazıl Paşa ödeneğiyle Yeni Osmanlılar grubunun yıllar süren Paris, Londra yaşamalarının hiçbir yankısı yoktur edebiyatımızda. Belki yalnız Sinasi, öğrenim yıllarının Fransa'sından şu ülkücü mısra ile ödner: «Milletim nev'i beşerdir, vatanım rûy-i zemin.»

Abdülhamit yönetiminin yurt dışı kaçkınlarından hiçbir şey gelmez; bu dönemden yalnız *Cenap Şahabettin'in*, suya sabuna dokunmaz, «Avrupa Mektupları». Biraz M. Akif Ersoy'un Berlin gözlemleri, en güzeli, küçüklüğü içinde güçlü, Ahmet Haşim'in Frankfurt Seyahatnamesi'dir. Bu küçücük birikimle Cumhuriyet dönemindeyiz hemen.. İ. H. Sevük, H. Âli Yücel, R. N. Güntekin'den birer cilt; nihayet Falih Rıfkı Atay. Doğrusu edebiyatımızda gezi türünün hem klâsik, hem kişisel en değerli örnekleri: Denizaşırı, Taymis Kıyıları, Hind, Yolcu Defteri, Bizim Akdeniz, Yeni Rusya... Sonra parça parça Selâhattin Batu'dan, S. Eyuboğlu'ndan, Burhan Arpad'dan, Azra Erhat'tan, Attilâ İlhan'dan, Afet Muhteremoğlu'ndan, Fakir Baykurt'tan, Tarık Buğra'dan, Aziz Nesin'den yolculuk izlenimleri; Çetin Altan'ın yeni ve ilginç eseri: «Bir Uçtan Bir Uca»

İşte aşağı yukarı bir türün korka korka, adım adım [illegible] dediklerini.

[illegible] en iyi bakmayı bilen Falih Rıfkı Atay: sadece gördüklerini yazan çoğunluğun yanında ilk andan başlayarak alışılmıştan ayrı görünen her şeye kişisel bir dikkatle eğilir: gittiği ülkenin tarih, coğrafya, gelişim özelliklerini öğrenmeye, bazı gerekli rakam ve istatistik sonuçlarıyla karşılaştırmalar yapmaya *hazırlıklıdır*. Bütün bunlara rağmen onun kitaplarında da bir büyük eksiklik vardır: Hemen her yere resmî bir görevle gitmenin soğuk ağırlığı, içtenliksiz, sevgisiz bir idarecilik tutumu. Dostça sevgiyle, hayranlıkla *içine giremez hiçbir çevrenin*; hep kabuğun dışında, resmî nezaket sınırlarını bozmadan, görev sorumluluklarını unutmadan, hesaplı ve sonralara bir şeyler bırakarak...

Oscar Wilde, «Ressamlar, Taymis üzerinde sis yapmaya başladıkları gündenberi Taymis üzerinde sis vardır» diyor. Ve okuyucu, gezi türündeki eserleri okuyan binlerce kişi, kendilerine ne gösterilirse, nasıl gösterilirse ona bakmaya onu yargılamaya arz. olan yetişmemiş bir öğrenci gibidir. Bu açıdan yol notları arasına sıkıştırılmış genelleştirilmiş gözlemlerin, bir yaygın gerçek gibi ileri sürülen sonuçların kimleri ne şekilde şartladığını kestirmek hiç kolay olmaz. Düvel-i muazzama karşısındaki eski küçüklük kompleksimizle batıya hep hazır bir hayranlığın ön yargılarıyla tartışmadan bakmanın cezasını çekmekteyiz. Onun için Melih Cevdet Anday'ın, eşi edebiyatımızda daha bulunmayan bir tatla yazdığı gezi anılarını müjdeli bir başlangıç sayarım.

«Sovyet Rusya, Azerbaycan, Özbekistan, Bulgaristan, Macaristan» yolculuklarının gezi notlarını toplayan kitap, her şeyden önce insanca bir bakış ve ozanca bir sevgi yaklaşmasıdır. (*GERÇEK Yayınevi, İstanbul 1965, 186 sayfa, 7.5 lira*) Melih Cevdet Anday, kitabının, alışılmış gezi kitaplarına göre ne gibi eksikler ve ayrılıklar taşıdığını kendi söylüyor önsözünde. O yönden bu samimî yazılara, okullarda öğretilen kalıpların ardından bakmanın bir gereği yok artık. «Dünyanın en iyi deneyimlerini yaşayan beş sosyalist ülkeyi tanımaya yeterli olmayan sürelerde» görmek de mümkün değildir anlatmak da. Üstelik Anday not bile tutmadığını söylüyor içtenlikle «İnsanlarla konuşurken, ya da bir şeye bakarken» bozucu, parçalayıcı, kaybettirici bir şey sayıyor bu yöntemi. Sanırım öyle: çünkü beni en çok etkileyen şey, okurken kitaptan taşan, güçlü bir iyimserlikle insanı saran o dostluk, güzelliği, aydınlık hava oldu. Dediği gibi de istatistiklerle ansiklopedik bilgileri hiç aramadım. Birer hikâye kahramanı gibi anlar içinde iyi çizilmiş yaşayan kahramanlar arasında onlarla birlikte yiyip içmiş, konuşmuş, sarmaş dolaş olmuş gibiyim. Müzelik nümuneler yerine yaşayan kişilerle kolkola *bulunduğum ilk kitaptır* bu gezi notları.

Yargılarla başlar kitap. Güvenli, inanılmış, sevilmiş, kuşkusuz yargılar. Onları ispatlıyan gözlemlerin, delillerin, karşılaştırmaların sonuna *saklanmadan yalın* ve aydınlık. ***«Moskova'ya gelince; gerçekten sevdim Moskova'yı. «Moskova'ya, Moskova'ya» diye dolmuş yapar gibi bağıranların da gidip görmelerini salık veririm. Hoşlanacaklar, bir takım yersiz kuşkularından kurtulacaklar; yıllardanberi kökü dışarda bir takım çıkarcı çevrelerin yaydıkları uydurmalarla aldatıldıklarını anlıyacaklar, orada dostlarımızın oturduklarını ve bu dostların savaş istemiyen mutlu insanlar olduklarını göreceklerdir.***

Mutlu toplumlar savaş istemezler ama tarih boyunca mutlu diye bilinen bir takım toplumların da savaş açtıkları görülmüştür. Ancak burada önemli bir ayrım var: Tarih boyunca mutlu bilinmiş toplumların ayrıcasız yoksulları vardı ve krizleri vardı. Günümüzde ise artık yoksulları bulunmayan, çatışmalarından kurtulmuş yeni toplumlar tarihin dönüm noktasını çiziyorlar. Yazının icadı, İsa'nın doğumu gibi yeni bir başlangıç noktasıdır bu.» (13.14)

Bir kitabına «Konuşarak» adını koymuştu Melih Cevdet Anday; şiir kitaplarının adları da «Yanyana», «Telgrafhane». Ona göre insanları tanımanın değilse bile sevmenin tek yolu bu. Bir yaşlı dostumun kalblerini kırmamak istediği ama *hep sözlerinin tersini yapan hademelerine kısık* sesiyle «Ben hayvan-ı nâtık, sen hayvan-ı gayrı nâtık; işte bütün farkımız bu» dediğini hatırlarım. Konuşarak: Hem Melih Cevdet Anday'ın gezdiği ülkelerde en çok kullandığı sevme yöntemidir bu, hem de kendi kitabını o kadar sevimli, rahat, yakın, sıcak, insanî yapan şey. Dost sofralarında çay, votka, şarap sohbetleri «Bed-ımaye olan anlaşılır meclis-i meyde — İşret, güher-i âdemi temyize mihenktir» ölçüsüyle sanki bir imtihana girmişçesine korkak, sınırlı, alaturka hesaplı ahbaplıklar değil Hoşgörülü, özgür pişmiş sanatçıların içten arkadaşlıklar, bu Bu kitabı benzerlerinden ayıran en büyük özellik, bir memleketten çok oranın insanlarını getirmiş olmasıdır.

Değişik günlerdeyiz şimdi, bir günler sayısını hatırlamıyacağım yayınevleri ve devlet kitapları; romanlar hikâyeler, oyunlar tercümesi basarlardı hep. Hatırlıyorum, o günlerin aydın sohbetleri, yeni yayınlanmış romanlarla hikâyelerin karşılıklı anlatılmasından ibaretti. Şimdi bir ayda, nerdeyse her gün, otuz kitap çıkıyor ortalığa. Türk okuyucusu, bilmediklerini farkına varmanın acelesi içinde bir şeyler öğrenmenin iştahında aç. Bunu biliyorum Ve tanıdığım okuyuculara sesleniyorum: Melih Cevdet Anday'ın kitabı «Sovyet Rusya, Azerbaycan, Özbekistan, Bulgaristan, Macaristan»: bu ülkelere yapılmış kısa süreli ama olgun bakışlı gezilerin notları nice teorik kurguların gücünü aşan hayatın gözleminden doğmuş, duygularla yüklü yoğun kitaplardandır: çok zaman ne aradığımızı pek bilmeden istediğimiz şeylerden Kendi hesabıma en çok bu kitap üzerinde sohbet etmek isterdim gönüldeşlerimle.

Kendiliğinden güzel bir kitap bu. Bir mizacın ve o mizacın özlü bakışının; bir dünyanın ve o dünyanın kendi güzelliğinin; bir inancın ve o inancın çıkarsız güveninin toplamı; bir açı ortaklığında birleşebilmek için muhakkak okunması gerekli tatlı kitaplardan.

«SOSYALİZM VE İSLAMİYET» ÜZERİNE...

Niyazi Berkes

Fikirleri çığırından çıkarmak, tutarlı sonuçlarına varmak dururken onları karışık çıkmazlar içine sokmak düşün hayatımıza özgü bir şey galiba. Milliyetçilik ve batıcılık anlayışlarının gelişimi üzerine yaptığım eleştirmeyi batılılaşma savunucuları yanlış anladılar, sonuçlarını onun temeli olan fikirlerle tutarlı olmayan yönlere çevirdiler. Şimdi bu eleştirmeye karşıt değil de ona uygun yanda olanlara geldi sıra. Ben batılılık kavramını eleştirirken bir dost yazar kalkmış, «çok doğru, biz batılı değil, doğuluyuz» diyor. Benim Batı kavramı üzerine söylediklerimin aynen ve belki daha şiddetle Doğu ve doğululuk kavramlarına da uygulanması gerekeceğini görmüyor.

YÖN'ün 134 üncü sayısına alınan ve aslında Kim dergisinde «Sosyalizm ve İslâmiyet» adlı eser dolayısıyle çıkmış olan bir eleştirmede bu eserdeki fikirleri olumlu karşılayan eleştirmecinin, benim yazılarımın da aynı temele dayandığını yazdığını görünce bu yazıyı yazmanın artık farz olduğunu anladım. Çünkü Biz ve Sosyalizm konusunu ele alanların, bu eleştirmecinin sözünü ettiği temelde yürüyoruz sanırken Roger Garaudy'nin kitabındaki fikirlerle bu temeldeki fikirler arasında bizim açımızdan çok önemli olan farklar bulunduğunu görmemektedir. Başka milletlerin yazarlarının ne dediğini, kendimizin ne dediğimizi iyi düşünüp tartışmadan dogmatik sonuçlar çıkarma yolunu tutmakla kendi sorunlarımızı bağımsız bir düşün çerçevesi içinde anlayamayız ve çözümliyemeyiz. Kendi toplumumuzun sorunlarını ya Arab'a ya da Avrupalı'ya dayanmadan veya danışmadan düşünmek yetkisine hâlâ gelememişiz.

Roger Garaudy'nın kitabındaki fikirlerle aynı yanda olmadığımı açıklamak zorundayım. Nedenleri şunlar: (1) Garaudy'nın Araplar (daha doğrusu Cezayirliler) hakkında beslediği iyi ve asil düşüncelerin etkisi ile Araplar ve İslâmlıkla sosyalizm arasındaki ilişkiler hakkında yazdıkları bize uymaz. (2) Bize uymakla kalmaz, onlar aynı zamanda İslâmlık hakkında yetersiz bilgilere dayanıyor. Garaudy tipik bir Avrupalı olarak İslâmlık diye monolitik, tek yanlı bir şey anlıyor. Onun sağına soluna, altına üstüne, evveline âhırına bakmadan *her yanını bir çuvala sokarak hükümler* veriyor. Birçok Avrupalılar, özellikle bunların Avrupa medeniyetinden bıkmış olanları, Avrupa dışındaki «yerli»lerin dinlerinin bütün meseleleri çözümlemiş olan bir mutlak hakikat, Batı'nın bulamadığı bir iksir bulduğunu sanırlar. Sosyalisti bile böyle. «Bu yerlilerin mutlak hakikati dururken Avrupa sosyalizmine ne hacet var?» diyorlar. Dinlerini şöyle bir karıştırınca bir Hiristiyan olarak düşündükleri zamanki kadar da boş ve saçma bir şey olmadığını görüyorlar. O zaman romantizm başlıyor. «Aman efendim, onların bu güzel dinleri, hoş gelenekleri dururken neden bizim kötü yanlarımızı alsınlar, yazık değil mi?» gibi de akla çok yatan bir sonuca varıyorlar. «Bakın bizim Marx'ımız varsa, onların da İbn Khaldun gibi koca bir tarih filozofları var» gibi hükümler birbiri arkasına dizilmeye başlıyor. Işin kötüsü, Hintli mi olur, Arap mı olur, Türk mü olur, hangisine rastlarsa bunu Avrupalı söyledi diye bunları kendi tezleri hâline getirirler. Meselâ, Hint - Pakistan İslâm şairi Muhammed İkbal'in belli başlı fikirleri bu şekilde İslâmlığa, Arap dilinin kudretine vurulan İngiliz şarkıyatçılarından alınmadır. (3) Fakat en önemli nokta: benim batıcılığı eleştirmemde aldığım temelin İslâmlık değil, değişim ve oluşum hâlinde olan «ulûsal varlık» olduğudur. (Onun için ulusal gelenektir de demiyorum). İslâmlık bu dâvanın süresi içinde ancak bir parçadır.

Garaudy'nın yazdıkları ile bizim yazdıklarımızın aynı temele dayandığını söyliyenlerin düştüğü yanılma İslâmlığın, eğer sosyalizmle akrabalığı olan bir yanını aramak lâzımsa, onu İslâmlığın ortodoks şeklinin tâ baştan red ve tekfir ettiği Batınîlikte aramak gerektiğini bilmemeleridir. Eğer bunun halk kütlelerinin inkılâpçı hareketleri ile olan ilgisini, özellikle bunun bizim kendi tarihimizdeki önemini incelemiş veya inceleyenlerden öğrenmiş olsalardı gelişi güzel İbn Rusd, İbn Khaldun almakla, bunları Simavnalı Bedreddini Türk sahnesinde temsil ettiği anlayışla karıştırıp çorbaya çevirmemek gerekecekti. Biz, benim tenkit ettiğim batılılaşmakta o hâle gelmişiz ki İslâm tarihi hakkında bile ille bir Avrupalı bir şey söylemedikçe, söylediği şey her zaman doğru mudur diye aramadan kendiliğimizden hiç bir şey öğrenmiye yanaşmıyoruz. (Bundan, Avrupalıların bilimsel çalışmalarının ve buluşlarının çok yüksek değeri olduğunu kabul etmiyorum gibi bir yampiri ve sapık sonuç daha çıkarılmıyacağını ümit ediyorum). Bu, yalnız din alanında böyle değil, milliyetçilik alanında da öyle. Bizim fakir fukara çocuklarına yutturulan Irkçılık, Turancılık gibi fikirler de baştan başa bu çeşit Avrupalılardan aşırılmış şeylerdir.

İkinci hata, Garaudy'nin Cezayirliler dolayısiyle ve iyi niyetle yazdığı yazıdaki hatalara dayanan görüşlerinin aynını, bizim geçmişimizde batılılaşmaya karşı giden İslâmcı okulun yazarlarının vaktiyle yazmış olduklarını bilmemekten ileri geliyor. Bizde bu mahiyette fikirlerle dolu binlerce sahife yazı yazılmıştır. «Türkiyede Lâikliğin Gelişimi» adlı kitabımda bunlar bütün *ayrıntıları* ile tartışılmıştır.

Üçüncü hata şuradan doğuyor: Araplar için ulusal varlık meselesi aynı zamanda İslâmlık meselesidir. Bunda en büyük rolü dil oynuyor. Bugün Arap milliyetçiliği hakkında gelişmiş olan okullar içinde (vaktiyle bizde yetiştiği için farklı fikirler taşıyan Sâtı Bey, şimdiki adiyle Sâtı al - Husarı yâni Hasırcıoğlu müstesna) hemen hemen bütün Arap nasyonalist ideologları, içlerinde epey Hiristıyan Arap da bulunduğu hâlde, Arap milliyetçiliği ile İslâmlığı bir *tutma eğilimindedirler* (Sâtı al - Husarinin lâik milliyetçilik fikirleri ancak son zamanlarda Mısırda etkili olmaktadır, fakat bu fikirler, Kahirede kendisi ile yaptığım bir görüşmede aksini iddia etmesine rağmen, vaktiyle muarızı olduğu Ziya Gökalp'ın fikirlerinin farkına varmadan aktarılmasından ileri gelmektedir). Halbuki, Türk milliyetçiliği ile İslâmlığı bir tutma yolundaki bütün çabalar bizde hiç başarı kazanamamıştır. Bu yolda inad edenleri, siyasî gelişme tarihimiz tafsiyeye uğratmıştır.

«Batıcılık, Ulusculuk ve Toplumsal Devrimler» adlı kitabımda İslâmlığın bir yandan Arap milliyetçiliği ve modernleşmesi ile, diğer yandan Türk milliyetçiliği ve modernleşmesi sorunları ile ilişkilerinin çok farklı oluşu yüzünden ötürüdür ki Atatürk'ün tarih tezi dolayısiyle bununla ilgili sorunlar tartışılmış bunların bizde çözümlenmediği, içimizde bir yara gibi kaldığı noktası üzerinde uzun uzadıya durulmuştur.

Garaudy'nın tercümesi ile ilgili ve genel olarak yazacaklarım bunlar. Yukarıdaki bâzı iddiaları desteksiz bırakmamak için kitapta eleştirilecek belli başlı noktalara da işaret etmek isterim.

I. Kitabın birinci bölümünde yazar, İslâm peygamberini ve eserini neredeyse sosyalist emek ve mülkiyet görüşünün öncüsü yapıyor. Gerek Hiristiyanlar ve gerek İslâmlar arasında sosyalizmi din kitaplarından çıkarma deneyleri başarı kazanamamıştır. Din kitaplarının öğretileri sosyalizmin öğretileri olamaz. Tersine, bunların öğretileri sosyalizmin kaldırmağa çalıştığı şeyleri tanrı, ahlâk, öteki dünya gibi müeyyidelerle çözümlemeğe çalıştığından dolayısiyle bunları örtbas etmeğe, hattâ pekinleştirmeye yarar. Evet, Hiristiyanlıkta olduğu gibi İslâmlıkta da iyilik, kardeşlik, adalet öğülür, istismarcılık kötülenir. Üstelik İslâmlıkta Hiristiyanlıktan farklı olarak insan aslında günahlı sayılmaz, yâni dünyanın eşitsizlikleri tanrının bu günaha karşı verdiği ve kabul edilmesi gereken bir ceza olarak görülmez. Ama onda da efendi efendi, esir esir, zengin zengin, fakir de fakir olarak kalır. Müslüman olmak bunda mutlaka farklı bir sonuç yaratmaz. Kölesini azat eden veya uşağına iyi bakan adam öğülür, sırf kendini öteki dünyada kurtaracak kişisel bir iş yaptığından. Devlet hakkında Kur'anda bir şey yok. Servet, kazanç, mübadele, faiz hakkında Kur'anın öğrettikleri değil bir ekonomik anlayışa, hukukî bir anlayışa bile dayanmaz. Sonradan fıkıh bilginleri bunlara hukukî bir temel bulabilmek için neler çektiler. Bunlar ilâhî müeyyidelere dayanan güzel, mübarek, peygamberane sözlerdir. (Biz bugün kalkıp da neden Peygamber sosyalist düşünürlerin söylediklerini söylemedi gibi saçma bir kınamada bulunursak sadece gülünç oluruz). Ama ne yazık ki dinin öğretilerinin zamanına göre ileri olsa bile toplumda meydana getirdiği sonuç püriten ve militarist bir Arap merkantilizmi hâkimiyeti dayanan sınıflı ve istismarcı bir düşen yaratmak olmuştur. Bundan ötürüdür ki hemen hemen ta baştan itibaren aşağı sınıflar arasında buna karşı isyan veya *ihtilâl hareketleri ve Kur'anın* öğretilerini başka şekilde sorumlama eğilimleri başlamıştır. İslâm tarihi İslâmlığın birinci anlaşılışı ile ikinci anlaşılışı arasında sürekli bir mücadelenin tarihidir. Bu mücadele kendini çok çeşitli şekillerde ve çok çeşitli alanlarda göstermiştir. Bu mücadelenin yaptığı ve bizi hâlâ yanıltan en önemli değişiklik, İslâmlığın ikinci anlaşılışının bâtıl olduğu, İslâmlığın doğru olanının birinci anlayışın temsil ettiği şekil olduğu tezinin üstün gelmesidir. Bu tezin üstün gelmesi ile İslâmlık sosyalizm ile ilgisini ebediyen *kaybetmiştir. İslâm tarihi* ilerledikçe, ister sünnî, ister şiî şekilde olsun (Iranda şiîlik devlet dini hâline gelince aslındaki inkılâpçı karakterini kaybederek şiî ortodoksisi şeklini almıştır) kuvvetlenmiş, her çeşit Batınî akımı ezilip yokedilmiş, İslâm milletlerin (teknolojiden edebiyata kadar) gerilemeleri o zamandan itibaren başlamıştır. Bu tarihin içinde Arap ve Müslüman Avrupanın Hiristiyan gericiliğinin hâkimiyeti altında olduğu dönemlerde parlak bir dünya olmuştur. Ama bunların hepsi İslâmlığı ikinci şekilde anlayışta olanların eseri *olmuştur. İslâm teknolojisi* daima Batınîliğe eğilimli olan esnaf ve işçi loncalarının, İslâm bilimi Garaudy'nin başka şeylerle karıştırdığı ansiklopedistlerden (İhvan-ıssafa) tutun İran ve Türk bilimcilerine varıncaya kadar, İslâm ortodoksisinin küfür ve ilhatla tel'in ettiği adamların eseri olmuştur. İslâm felsefesi de öyle. Garaudy'nin doğru olarak büyüttüğü İbni Ruşd, Avrupa düşününde devrim yapan bir etkide bulunduğu hâlde, İslâm dünyasının düşün tarihinin kendinden sonraki dönemlerinde, Gazali gibi çekitaşı ağırlığı ile İslâm düşünüşü üzerine oturan otoritelerin üstünlüğü yanında etkisiz kalmıştır.

II. Garaudy'nın ikinci bölümü İslâm uygarlık ve bilimini ele alıyor. Yukarıda söyledik, bunların çoğunun Peygamberlerle veya onun kitabı ile ilgisi yoktur. İslâm uygarlık gibi kompleks, dal budak salmış koca bir uygarlığı bir kitabın öğretileriyle yorumlamak güçtür. Klâsik Yunan, Roma ve Helenistik yapıt ve düşününün, Batınî fikirlerin ve çoğu Arap olmayan hükümdarların amelî maksatlarla bilim adamlarının patronluğunu yapmalarının, İslâm dünyasının endüstrisinin gereklerinin yarattığı şeylerdir. Bu medeniyet bugün bizim düşünebileceğimizden fazla dünyevi ve lâik bir medeniyetti. Araplar, İranlılar, Türkler ve İslâmlığa girmiş diğer milletler bununla gerçekten iftihar edebilirler. Ama bunları İslâm dini meydana getirdi demek bilimsel tarih görüşüne aykırı, çok iptidai ve beceriksiz bir iddiadır. Tersine, bu dini vukarıda anlattığımız anlamında temsil edenler bu bu uygarlığın yayıldığı hemen her diyarda bu başarıların dinle uyuşmaz olduğunda daima direnmişlerdir.

III. Kitabın üçüncü bölümü (Emperyalizm Karşısında İslâmiyet) bizi Cezayirlilerde olduğundan çok daha ciddi sorunlarla karşılaştıran dâvalar olduğunu dolayısıyla gösteriyor. İslâm ulemasının veya tarihatçılarının emperyalizme karşı savaş tarihindeki yerleri, Garaudy'nin şimdi birdenbire keşfettiğini sandığı kadar başarılı ve şerefli olmamıştır. Ancak yirminci yüzyılda Araplar arasında (bizdeki milliyetçiliğe tekabül eden) bir müslüman milliyetçiliği geliştiğindedir ki İslâmlığa dayanarak emperyalizme karşı gelen yazar ve düşünürler çıkmıştır. Fakat bu yüzyıl boyunca Kahire'nin, Tunusun, Cezayirin medreseleri ve uleması İngiliz ve Fransız emperyalizminin zaman zaman kuvvetli destekçileri olmuşlardır. Garaudy'nin bazı Avrupalı şarkiyatçıların uydurduğu ve Afganlı Cemaleddin'in bir İslâm rönesansı veya reformasyonu yarattığı yolundaki efsanevi tekrarlamasına rağmen, bu zatın emperyalizmin ne olduğunu bilmemekten ileri gelen deli dolu hareketleri hiç bir memlekette emperyalizme karşı tutarlı hiç bir hareket yaratamamış, onun en ünlü tilmizi Muhammed Abdüh nihayet Mısırda Lord Cromer'in kanadı altında İngiliz himayesini kabul eden bir din reformculuğundan ileri geçememiştir. Senusîlik müsterna, bunların hiç biri yabancı istilâsına karşı bir kuvvet olamamıştır.

IV. Garaudy'nın dördüncü bölümündeki «Sosyalizm Evet, Yabancı Değerler Hayır» başlığı altındaki fikirlere «Cezayır İçin Belki Evet, Türkiye İçin Hayır» başlığı altında karşılık vererek, yazdıklarının yanlışlığını değil, bizim için yersizliğini söylemekle yetineceğim.

V. Kitabın beşinci bölümü olan «Descartes ve Montesquieu'nün Öncüsü ve İslamın Marx'ı: Ibn Khaldun» faslına gelince, tahsil görmüş bir Avrupalının bu kadar saçma şeyler yazabileceğini tahmin edemezdim. Bunu eğer benim bir öğrencim yazmış olsaydı imtihanda tereddütsüz döndürürdüm. Böyle bilgisizliklere dayanan temelsiz öğünmelere bizde Abdülhamidin zamanında başvurulurdu, ama bugün? Ibn Khaldun'un ne Descaster ne de Marx ile bir ilgisi veya onlara benzeyişi yoktur. Fransız yazarının Descartes'i olsun bilmesi gerekirdi. Ibn Khaldun'u ondan ve hata Araplardan daha iyi bilmesi gereken Türkler için bu kadar kötü ve yanlış Ibn Khaldun bilgisini (bu düşünürün adını bizdeki yanlış şekliyle bilerek yazmıyorum) mazur görmek güçtür, çünkü onun «Mukaddime» yani Tarihe Giriş adlı eseri bizde tâ kâtip Çelebi zamanından beri bilinmekte olduğu gibi, Osmanlı devletinin çöküş yıllarından itibaren yeniden bu esere karşı ilgilenilmiş, onsekizinci yüzyıl sonuna doğru Türkçeye çevrilmiş, ondokuzuncu yüzyılda bu çeviri Cevdet Paşa tarafından tamamlanmış ve eski harflerle basılmış, en son olarak ta Milli Eğitim Bakanlığının Klâsikler serisinde yeni bir çevirisi yeni harflerle çıkmıştır. (Araplar Avrupalıların keşfinden sonra onunla ilgilenmeğe ve eserin yeni baskılarını yapmağa başlamışlardır). Montesuieu'ye benzetişe gelince, iki düşünür arasındaki benzerlikler çoktan beri bilinen bir şeydir, fakat bunun sosyalizmle bir ilgisini görebilmek için çok lâçka olmuş bir muhayyeleye sahip olmak lâzımdır. *Ibn Khaldun, Montesquieu* ayarında bir düşünürdür, burada konumuz olamıyacak önemli fikirler ve gözlemleri vardır, dünya düşün tarihinde birinci safta gelen bir veri olduğunda hiç şüphe yoktur. Ancak politik doktrinde vahye dayanan devlet düzenini ideal devlet düzeni saymaktan kendini kurtaramayan bir düşünürün bugünün sosyalizmine vereceği bir şey yoktur.

Garuady'nin kitâbını çevirenler bu sorunları tartışmak fırsatını, sözünü ettiğimiz zorunluğu bize dolayısiyle hatırlatmış olmakla bir hizmet yapmışlardır. İyi niyet ve emeklerini küçültme gibi bir düşünceden uzak olduğumuza inanacaklarını umarım. Burada tartıştığımız ve bütünü ile ele alamadığımız meselelerimizi düşünmek için birçok okurlara bir münebbih rolünü oynayacak olan bu kitabı sağlık veririz. Onun söylediklerine gözü kapalı kapılmamak şartıyla!.

Kahire, 29 Ekim, 1965